

Abô Mavi atu ba Jon hato Abô môᶇ

Jon hato kapya êntêk. Yani ma anyô Israël te. Yani ma anyô havôv alim vêm ma hasopa Yisu. Yani ma Yisu anêᶇ ᶇê ku laumiᶇ ba lahavuju takatu te ba intu hato hathak nôᶇ takatu ba habitak ba hayê hathak madaluk. Jon ma 'ᶇê ku ali atu ba Yisu hathak lahaviᶇ bêᶇ anôᶇ' (Jon 13:23; 19:26; 20:2; 21:7, 20, 24).

Jon anêᶇ abô môᶇ hêk kapya êntêk ma hananᶇ hathak Yisu intu opalê. Ma hato kapya êntêk ek avômalô nesam ba nêᶇnêᶇmimbiᶇ nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbêᶇ anêᶇ Nakaduᶇ. Ma hato ek nêᶇnêᶇmimbiᶇ ek neja lôkmala esak anêᶇ athêᶇ (Jon 20:31).

Hato hadêᶇ 87 AD la.

Abô habitak hatôm anyô

¹*Sêbôk atu ba môᶇ anôᶇ ma Abô hamô. Ma Abô êᶇ hamô haviᶇ Wapômbêᶇ ba Wapômbêᶇ da intu abô êᶇ ²ba hamô haviᶇ Wapômbêᶇ hadêᶇ sêbôk ba môᶇ anôᶇ.

³*Abô êᶇ intu Wapômbêᶇ hapesanᶇ nôᶇkama sapêᶇ hathak. Nôᶇmlate atu ba miᶇ habitak ami, êᶇ ma miᶇ yani hapesanᶇ ami. ⁴*Abô êᶇ hadum

---

* **1:1:** Jon 17:5; 1Jon 1:1-2; ALK 19:13
* **1:4:** Jon 5:26

* **1:3:** 1Ko 8:6; Kol

1:16-17; Hib 1:2

ba nômkama sapêḡ habitak lôkmala. Ma lôkmala êḡ ma avômalô inij deda. ⁵ *Deda êḡ habi hayô hêk momaḡiniḡ. Ma momaḡiniḡ êḡ hathôḡ paliḡ ba miḡ hatôm êḡjêk deda êḡ loḡ siḡ ami.

⁶ *Ma Wapômbêḡ hêv anyô te halêm ba anêḡ athêḡ nena Jon. ⁷ Yani halêm ek injik Abô deda êḡ thô ek avômalô sapêḡ nedaḡô ba nêḡmimbiḡ. ⁸ Yanida ma miḡ deda êḡ ami ma halêm ek injik thô iyom. ⁹ *Deda êḡ halêm pik ba habi hayô hêk avômalô. Deda êḡ ma deda anôḡ.

¹⁰ Wapômbêḡ bôk hapesaḡ avômalô hathak Abô êḡ ba halêm pik. Ma doḡtom êthôḡ paliḡ deḡaḡ. ¹¹ Yani hi ek anêḡ avômalô, ma miḡ ewa yani thô ami. ¹² Ma avômalô takatu ba ewa yani thô lôk êvhaviḡ ma hatak avômalô takêḡ ek nimbitak Wapômbêḡ anêḡ nali. ¹³ *Avômena takêḡ ma Wapômbêḡ da hapesaḡ loḡôndê ba intu ibitak yanida anêḡ nali. Ma miḡ ibitak hatôm avômalô pik sapêḡ atu ba ibitak ami. Lôk anyô te miḡ habi thêlô vê ami. Ma taluvi lo lami miḡ idum ba ibitak ami lôk miḡ ibitak hathak lami inij leḡiḡhaviḡ ami. Mi.

¹⁴ *Abô êḡ intu habitak anyô ba halêm hamô haviḡ yêlô ba bôk ayê nena anyô lôkmaḡiḡ anôḡ. Yani ma wapôm anêḡ ôdôḡ biḡ ba hik nômkama avanôḡ thô hadêḡ avômalô. Yani ma Lambô anêḡ Nakaduḡ doḡtom êḡ iyom ba intu Lambô hêv lôkmaḡiḡ êḡ hadêḡ yani.

---

* **1:5:** Jon 3:19   * **1:6:** Mat 3:1; Luk 1:13-17,76   * **1:9:** Jon 8:12
 * **1:13:** Jon 3:3-6; 1Pi 1:23   * **1:14:** Plp 2:7

15 Jon hik anyô êḡ thô ba halam, “Bôk yahanan yôv hathak anyô êntêk êḡ nena, ‘Anyô te tem embenḡ ya yam. Ma doḡtom yani hamô hadêḡ sêbôk ba miḡ yahabitak ami. Ba intu yani ma bêḡ ek ya.’ ”

16 Yani ma lôkmanḡin anôḡ ba anêḡ wapôm hêv liḡ siḡ ba halêm ek alalô lôbôlôn 17 *aêntêk nena sêbôk ma hêv abô balabuḡ hadêḡ Mose lôk alalô. Yôv ma Yisu Kilisi halêm ba hik Lambô lôk anêḡ wapôm thô. 18 *Anyô te miḡ bôk hayê Wapômbêḡ ami. Ma doḡtom Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ doḡtom êḡ iyom intu Wapômbêḡ ba hamô haviḡ Lambô ma hik Lambô thô hadêḡ alalô.

*Jon anyô hathik ḡaḡ hanaḡ anêḡ ku bêḡ
(Mat 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17)*

19 Israeḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ takatu ba êmô Jerusalem êv ḡê êbôk da lôk avômalô Livai doho ba i hadêḡ Jon ma enaḡ hik yani liḡ nena, “O ma opalê?” 20 Ma yani miḡ bônônḡ ami ma hanaḡ bêḡ nena, “Ya ma miḡ Mesia atu ba Wapômbêḡ hêv ek nêḡ avômalô bulubiḡ ami. Mi anôḡ.” 21 *Êḡ ma enaḡ hik yani liḡ, “Sêbôk ma enaḡ nena Elia tem êmônḡ vêm ka Mesia embenḡ yam. O êḡ êntêk e?”

Ma hanaḡ, “Mi.”

“Sêbôk ma Mose hanaḡ nena plopet te tem êlêm. O êḡ êntêk e?” *Lo 18:15-18*

Ma hanaḡ viyaḡ, “Mi.”

22 “Aêḡ ba o opalê? Onaḡ aisê esak oda? Onaḡ viyaḡ ek yêlô ana nanaḡ êndêḡ ḡê bêḡbêḡ.”

* **1:17:** Kis 34:28; Lom 6:14

* **1:18:** Kis 33:20; Jon 6:46; 1Ti 6:16

* **1:21:** Mal 4:5; Mat 11:14

23 Êᵇ ma Jon hawa plopet Aisaia anêᵇ abô ba hanaᵇ,

“Ya ma kaêk atu ba halam halêm anêᵇ loᵇ thiliv nena,

‘Nopesaᵇ loᵇondê ek Anyô Bêᵇ êlêm.’ ” *Aisaia 40:3*

Hasam Aisaia anêᵇ abô êᵇ yôv ma hanaᵇ, “Ya êᵇ êntêk.”

24 Vêᵇ ma Palisi takatu ba êlêm haviᵇ ᵇê bêᵇbêᵇ

25 enaᵇ hik yani liᵇ, “O ma miᵇ Mesia lôk plopet ma Elia ami. Aisê ka huthik avômalô halôk ᵇaᵇ?”

26 Ma Jon hanaᵇ viyaᵇ, “Yahathik thêlô hathak ᵇaᵇ, ma doᵇtom anyô te hamô môlô malêvôᵇ ba môlô ôthôᵇ ôpêᵇ paliᵇ. 27 *Yani ma ôpatu ba tem embeᵇ ya yam. Yani ma anyô lôk athêᵇ bêᵇ ma ya ma yaônalôk ba intu miᵇ hatôm yapole anêᵇ vakapô bokᵇgôp anêᵇ yak vê ami.”

28 Nôm êᵇ habitak anêᵇ Betani hêk Jolodaᵇ vi, loᵇ atu ba Jon hathak hathik avômalô halôk ᵇaᵇ.

Yisu ma Wapômbêᵇ anêᵇ Boksipsip Nakaduᵇ

29 *Haviyô hayaᵇ ma Jon hayê Yisu halêm. Ma hanaᵇ, “Ôᵇgô, ôpêᵇ ma Wapômbêᵇ anêᵇ Boksipsip Nakaduᵇ atu ba hêv ek nêᵇ avômalô pik iniᵇ kambom vê. 30 *Yani ma ôpatu ba bôk yahananaᵇ nena, ‘Anyô te tem embeᵇ ya yam. Ma doᵇtom yani hamô hadêᵇ sêbôk atu ba miᵇ yahabitak ami denaᵇ. Ba intu yani ma bêᵇ ek ya.’ 31 Yada ma yahathôᵇ ôpêᵇ anêᵇ ku paliᵇ. Ma doᵇtom yahalêm yahathik avômalô halôk ᵇaᵇ ek yangik ôpêᵇ thô êndêᵇ avômalô Islael.”

* 1:27: Jon 1:15   * 1:29: Ais 53:6-7; 1Pi 1:18-19   * 1:30: Jon 1:15

32-33 *Êḡ ma Jon hanaḡ hathak nômlate atu ba bôk yani hayê yôv. Yani hanaḡ nena, “Sêbôk ma ya-hathôḡ ôpêḡ anêḡ ku paliḡ. Ma doḡtom Wapômbêḡ hêv ya ba yahalêm ek yasik avômalô êndôk ḡaḡ. Ma yani hanaḡ hadêḡ ya nena, ‘Tem nôḡgô Lovak Mathêḡ êlêm anêḡ leḡ ba êyô êmô anyô te. Ma ôpêḡ intu tem isik avômalô esak Lovak Mathêḡ.’ Wapômbêḡ bôk hanaḡ abô êḡ hadêḡ ya. Êḡ ma ya-hayê Lovak Mathêḡ hatak leḡ ma halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô ôpêḡ. Yada yahayê nôḡm êḡ. ³⁴ *Avanôḡ! Yada bôk yahayê nôḡm êḡ. Ma yahananaḡ nena anyô êntêk ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ.”

Anyô doho ibitak Yisu anêḡ ḡê ku

³⁵ Haviyô hayaḡ ma Jon lôk anêḡ ḡê ku ju êmô loḡ atu hathak loḡbô. ³⁶ *Ma hayê Yisu halêm ma hanaḡ, “Ôḡgô, Wapômbêḡ anêḡ Boksip-sip Nakaduḡ atu intu.”

³⁷ ḡê ku ju êḡ elanaḡ abô êḡ ma i esopa Yisu. ³⁸ Êḡ ma yani hik i liliḡ ma hayê thai esopa yani ma hanaḡ hik thai liḡ, “Mamu lemimhaviḡ malê?”

Ma thai enaḡ, “Labai, hôêk êsê?” (“Labai” anêḡ ôdôḡ nena “Kêdôḡwaga”).

³⁹ Ma Yisu hanaḡ, “Mamu nôlêm nôḡgô.”

Êḡ ma thai i êyê loḡ atu ba yani hamô. Nôm êḡ habitak hadêḡ yaḡsiḡ hatôm 4 kilok. Ma thai êmô haviḡ yani aleba bôlôvôḡ.

⁴⁰ *Andulu ma Saimon Pita anêḡ yaḡ, yani ma Jon anêḡ anyô ku te atu ba halanaḡ Jon anêḡ abô

* **1:32-33:** Mat 3:16   * **1:34:** Mat 3:17   * **1:36:** Jon 1:29

* **1:40:** Mat 4:18-20

ba hi hasopa Yisu. ⁴¹ Yani hayê Yisu vêm ma hi kethêḡ ba hapôm yaḡ Saimon ma hanaḡ, “Yêlô lêk ayê Mesia.” (Mesia anêḡ ôdôḡ nena “Kilisi, ôpatu ba Wapômbêḡ hêv ek nêḡ avômâlô bulubiḡ”.)^{*} ⁴² *Ma Andulu hawa Saimon ba hi hadêḡ Yisu. Yisu hayê ma hanaḡ, “O Saimon, Jon nakaduḡ. O ma tem nendam nena Sipas.” (Athêḡ “Sipas” êḡ ma hatôm “Pita”. Ma athêḡ ju êḡ anêḡ ôdôḡ nena “valu”.)

Yisu dalam Pilip lo Nataniel

⁴³ Haviyô hayaḡ ma Yisu hadum ek ni Galili ba hapôm Pilip ma hanaḡ, “Ôlêm osopa ya.”

⁴⁴ Pilip ma anyô Betsaida. Betsaida êḡ ma Andulu lo Pita iniḡ malak ôdôḡ. ⁴⁵ *Yani hapôm Nataniel ma hanaḡ nena, “Sêbôk ma Mose hato abô te hêk kapyâ balabuḡ hathak anyô te. Ma plopêt doho bôk eto abô hathak ôpêḡ haviḡ. Ma yêlô lêk ayê yani yôv. Ôpêḡ ma Yisu anêḡ Nasalet, Josep nakaduḡ.”

⁴⁶ Ma Nataniel hanaḡ nena, “Malê mavi te tem imbitak Nasalet?”

Ma Pilip hanaḡ, “Ôlêm nôḡgô.” Êḡ ma thai i.

⁴⁷ Ma Yisu hayê Nataniel halêm ma hanaḡ, “Avanôḡ! Ôpêntêk ma anyô Israêl mavi te. Yani ma abôyaḡ mi.”

⁴⁸ Ma Nataniel hanaḡ, “Hoyala ya aisê?”

Ma Yisu hanaḡ, “Pilip miḡ dalam o ami denaḡ. Ma yahayê hômô alokwaḡ avi te ôdôḡ ba yahayala o.”

---

* **1:41:** “Mesia” ma abô Hiblu. “Kilisi” ma abô Glik. * **1:42:** Mat 16:18 * **1:45:** Lo 18:18; Ais 7:14; 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23

49 *Nataniel hanañ abô êñ ma hanañ, “Kêdônwaga, o ma Wapômbêñ anêñ Nakaduñ ma avômalô Israêl iniñ Kiñ.”

50 Ma Yisu hanañ, “Thatu yahayê hômô alokwañ ôdôn ba intu hôêvhaviñ e? Ondañô! Nôm êñ ma yaôna ek yañ atu ba tem embenj yam.” 51 *Ma hanañ abô doho haviñ nena, “Yanañ avanôn biñ êndênj môlô. Tem môlô ôngô leñ ekyav ma añela nesak ba nêndôk ek ya Anyô Anêñ Nakaduñ.”

2

Yisu hadum ba ñañ habitak wainj

1 Wak ju hale ba hi ma anyô te hawa avi te anêñ Kena. Malak Kena êñ hêk Galili kapô. Ma Yisu anêñ talêbô hi haviñ. 2 Ma elam Yisu lôk anêñ ñê ku ba i haviñ. 3 Avômalô inum wainj aleba thô. Ma Yisu anêñ talêbô hanañ hadênj Yisu nena, “Nônjô! Thêlônin wainj lêk thô.”

4 *Ma Yisu hanañ, “Avi bêñ, honañ abô êñ hadênj ya eka? Yenañ waklavôn mi denañ.”

5 Ma Yisu talêbô hanañ hadênj ñê takatu ba eyabinj nôm nena, “Nodañô anêñ abô ba nundum êtôm atu ba hanañ.”

6 Ma uñ valu bahenji ba lahavute hamô habobo thêlô. Uñ te hatôm embaloñ ñañ êtôm 100 lita la. Avômalô Israêl ethak ithik halôk ek nênem leñinmavi êndênj Wapômbêñ.

7 Êñ ma Yisu hanañ hadênj ñê eyabinj nôm nena, “Nonjasô ñañ êndôk uñ sapênj.” Ma engasô halôk aleba hayô abôlêk sinj.

---

* 1:49: Mat 14:33; 16:16; Mak 3:11   * 1:51: Stt 28:12   * 2:4: Jon 7:30; 8:20

⁸ Yôv ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Noja doho ba nônmê êndêŋ anyô bêŋ atu hayabiŋ nôm.” Ma nê ku ewa ba i êv hadêŋ yani. ⁹ Anyô bêŋ êŋ hanum nãŋ atu ba Yisu hik liliŋ ba habitak waiŋ. Ma doŋtom miŋ hayala ami. Nê takatu ba ethakôv iyom intu eyala.

Yani hanum ba hasoŋ kambom ma halam anyô hawa avi ba thai i daim dokte ¹⁰ ma hanaŋ, “Ethak êv waiŋ vasiŋ mavi hamôŋ ek avômalô inum aleba maleŋiŋ hataba êŋ ma miŋ êv waiŋ maniŋ havenŋ yam. Ma doŋtom waiŋ êntêk anêŋ vasiŋ ma vasiŋ anôŋ ek waiŋ yaŋ atu ba hamôŋ.”

¹¹ Yisu hadum nôm êŋ hamô Kena anêŋ Galili. Nôm êŋ ma lavôŋiŋ môŋ anôŋ atu ba hadum ek hik anêŋ lôkmaŋgiŋ thô. Ma anêŋ nê ku êvhaviŋ yani. ¹²*Vêm ma Yisu lôk iviyaŋ ma talêbô etak Kena ma êlôk ba i Kapaneam. Ma nê ku iviŋ thêlô ba i êmô loŋ êŋ hatôm wak doho.

Yisu halupunij avômalô doho hêk unyak mathen kapô

(Mat 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)

¹³* Avômalô Israeŋ iniŋ waklavôŋ te habobo anêŋ athêŋ nena Hale ba Hi. Ma Yisu hi daku Jerusalem ek ênjê waklavôŋ êŋ. ¹⁴ Yani hi unyak mathen anêŋ piklêvôŋ ma hayê avômalô etak bokmaŋkao lôk sipsip ma menak bôbô ek nênmê vuli ek nêmbôk êtôm da lôk nê takatu ba êwê nê loŋ buyaŋ iniŋ valuselenŋ hathak Hiblu iniŋ valuselenŋ êmô. ¹⁵ Êŋ ma havuvi yak balawa te ba halupunij i lôk iniŋ boksipsip lo bokmaŋkao ma hêv i vê hêk unyak

* **2:12:** Mat 4:13   * **2:13:** Kis 12:1-27

mathen ba i. Ma hakayan nê ên inin balê ba valuselen hagililin mayaliv. ¹⁶ Ma hanañ hadên nê takatu ba etak menak bôbô ek nê nê nê vuli nena, “Noja unim menak ba unu! Wakamik anên unyak ma lonj netak nômkama êmô ek nê nê nê vuli e?”

¹⁷ Ma Yisu anên nê ku êyê nôm ên ma lenjnhabi hathak abô te hêk Wapômbên anên kapy nena, “Yahêv lêlê ek anê n unyak ma yalenhavin unyak ên bên anôn.” *Kapya Yen 69:9*

¹⁸ Israël inin nê bên bên êyê ma ena, “Undum lavônin te ek injik o thô nena Wapômbên halam o ba hudum nôm ên!”

¹⁹ *Ma Yisu hanañ viyan, “Nundinin unyak mathen êntêk, ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav esak lonbô.”

²⁰ Ma nê bên bên ena, “Avômalô idum ku hatôm sondabên 46 ek elav unyak êntêk ma donjom mi dena! Ma hatôm ondav wak lô iyom e?”

²¹ *Unyak mathen atu ba Yisu hanañ hathak ên ma yanida lin kupik. ²² *Ba Yisu haviyô hathak lonbô hêk nâma ma anên nê ku lenjnhabi abô atu ba bôk hanañ. Ên ma êvhavin abô atu ba hêk Wapômbên anên kapya lôk Yisu da hanañ.

²³ *Yani hamô Jelusalem ma hayê waklavôn atu ba anên athên nena Hale ba Hi. Ma avômalô bên anôn êyê lavônin takatu ba hadum ba êvhavin.

²⁴ Ma donjom Yisu miñ hêvhavin i ami. Hayala anyô sapên inin auk. ²⁵ Anyô te miñ hêv auk hadên

---

* **2:19:** Mat 26:61; 27:40   * **2:21:** 1Ko 6:19   * **2:22:** Luk 24:6-8; Jon 12:16   * **2:23:** Jon 7:31

yani hathak avômalô iniñ kobom ami. Mi, bôk hayala avômalô sapêñ iniñ kapôlôñiñ.

3

Yisu hêv auk hadêñ Nikodimus

¹ *Islael iniñ anyô bêñ te anêñ athêñ nena Nikodimus. Yani ma Palisi te. ² Bôlôvôñ ma hi hadêñ Yisu ma hanañ, “Kêdôñwaga, hothak hudum lavôñiñ lomaloma ba intu yêlô ayala nena Wapômbêñ hêv o ba hôleñ hatôm kêdôñwaga. Ma Wapômbêñ miñ hamô haviñ anyô te ami, êñ ma miñ hatôm indum lavôñiñ êtôm atu ba hudum ami.”

³ *Ma Yisu hanañ viyañ, “Yanañ avanôñ biñ êndêñ môlô. Ôpatu ba evathu hathak loñbô iyom intu tem êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô.”*

⁴ Ma ôpêñ hanañ, “Aisé ka nembathu ôpatu ba bôk hayalôv yôv? Yani tem êndôk talêbô kapô ba nembathu esak loñbô e? Ma mi!”

⁵ *Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Yanañ avanôñ biñ êndêñ môlô. Ôpatu ba Wapômbêñ hathik hathak ñañ lôk Lovak Mather hatôm evathu hathak loñbô, ôpêñ iyom intu tem imbitak êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô. ⁶ *Avômalô pik ibitak hathak lami ibi i vê. Ma Wapômbêñ anêñ avômalô ibitak hathak Lovak Mather habi i vê. ⁷ Ma aisê ka hoson hathak abô êntêk ba yahanan

* **3:1:** Jon 7:50; 19:39   * **3:3:** Mat 18:3; 1Pi 1:23   * **3:3:** Abô Glik “hathak loñbô” lôk “halêm anêñ vuliñ” thai luvi ma abô donjom iyom. Yisu anêñ auk nena “halêm anêñ vuliñ” ma donjom Nikodimus hason nena “hathak loñbô”.   * **3:5:** Ese 36:25-27

* **3:6:** Jon 1:13

hadêḡ o nena ‘nimbi o vê esak loḡbô.’ ⁸ Lovak da hathak hayuv hatôm anêḡ lahaviḡ ma holaḡô anêḡ diḡdiḡ iyom. Ma doḡtom hôthôḡ nena halêm anêḡ êsê ba hi êsê. Ma ḡê takatu ba Lovak Mathen havathu i ma aêḡ iyom.”

⁹ Ma ôpêḡ hanaḡ hik liḡ hathak loḡbô, “Nôm takêḡ tem imbitak aisê?”

¹⁰ Ma Yisu hanaḡ, “Ai! O Islael iniḡ kêdôḡwaga bêḡ ma hôthôḡ nôm êntêk paliḡ, e? ¹¹⁻¹³ Ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ iyom intu yahatak malak leḡ ba yahalêm. Ma anyôla miḡ bôk hi loḡ êḡ ba hale halêm hathak loḡbô ami. Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Yêlô anaḡ hathak nôm takatu ba bôk ayala. Ma anaḡ bêḡ hathak nôm takatu ba bôk ayê. Ma môlô miḡ olaḡô yêlôaniḡ abô ami. Lêk yahanaḡ abô doho hathak nômkama pik ek oyala Wapômbêḡ anêḡ auk. Ma môlô miḡ ôêvhaviḡ ami. Ba intu nômkama malak leḡ tem miḡ nônêḡmibiḡ aêḡ ami.

¹⁴ *Sêbôk ma avômalô Islael êmô loḡ thiliv ma umya bêḡ anôḡ ethaḡ i. Êḡ ma Mose hathôkwêḡ umya dahô te hathak kôm ba hêv liḡ hamiḡ leḡ ek avômalô nêḡê ba nimbitak mavi. Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ba tem nêsôkwêḡ ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ ba nêḡm liḡ aêḡ iyom ¹⁵ *ek avômalô takatu ba êvhaviḡ tem neja lôkmala anôḡ atu ba nêḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.

¹⁶ * “Wapômbêḡ lahaviḡ avômalô pik bêḡ anôḡ ba intu hêv Nakaduḡ doḡtom êḡ halêm ek ôpatu ba hêvhaviḡ tem enja lôkmala anôḡ atu ba êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma tem miḡ ema

---

* **3:14:** Nam 21:9; Jon 8:28; 12:32   * **3:15:** Jon 20:31   * **3:16:** Jon 3:36; 10:28; Lom 5:8; 8:32; 1Jon 4:9-10

ami. ¹⁷ *Wapômbêḅ hêv Nakaduḅ halêm pik ek nêḅ avômalô bulubiḅ. Ma miḅ hêv ek indum abô ek injik avômalô vônô ami. ¹⁸ *Ôpatu ba hêvhaviḅ Nakaduḅ êḅ ma Wapômbêḅ miḅ hathak hadum abô ek injik yani vônô ami. Ma ôpatu ba miḅ hêvhaviḅ Nakaduḅ doḅtom êḅ ami ma ôpêḅ lêk hama yôv ek malê nena Wapômbêḅ bôk hadum abô hathak yani yôv. ¹⁹ *Wapômbêḅ hadum abô hathak avômalô pik aêntêk. Deda bôk halêm pik yôv. Ma avômalô idum kambom lomaloma ba intu leḅḅhaviḅ momaḅiniḅ ma êdô deda êḅ. ²⁰ Deda tem injik avômalô iniḅ kambom thô ma tem thêlô mama ba intu ḅê kambom ethak êpôlik ba miḅ ibitak êyô deda kapô ami. ²¹ Ma doḅtom ôpatu ba halaḅô Wapômbêḅ anêḅ abô nena avanôḅ, yani êḅ ma hatôm hamiḅ deda ba avômalô sapêḅ êyê anêḅ ku takatu ba hadum ma Wapômbêḅ da hêv yani sa.”

Jon anyô hathik ḅaḅ hik Yisu anêḅ ku thô

²² *Yôv ma Yisu lôk anêḅ ḅê ku i Judia anêḅ loḅ kamuḅ ma hamô haviḅ anêḅ ḅê ku wak doho. Ma thêlô ithik avômalô halôk ḅaḅ. ²³⁻²⁴ Ainon hêk habobo Salim. Loḅ êḅ ma ḅaḅ bêḅ anôḅ hêk ba avômalô ibi thêthô i loḅ êḅ. Jon miḅ hamô koladôḅ ami denaḅ, ba intu hamô loḅ êḅ ek isik thêlô. ²⁵ Ma anêḅ ḅê ku lôk anyô Israeḅ te êkôki hathak auk nimbitak mabuḅ êḅḅêk Wapômbêḅ ma. ²⁶ Êḅ ma ḅê ku i hadêḅ Jon ma enaḅ, “Kêdôḅwaga! Ôpatu sêbôk ba hamô haviḅ o hamô Jolodaḅ vi ba honaḅ abô

* **3:17:** Luk 19:10   * **3:18:** Jon 5:24   * **3:19:** Jon 1:5,9; 8:12

* **3:22:** Jon 4:1-2

bêḡ anôḡ hathak yani. Ondaḡô! Ôpêḡ lêk hathik avômalô halôk ḡaḡ ba avômalô sapêḡ i hadêḡ yani!”

²⁷ Ma Jon hanaḡ, “Wapômbêḡ da anêḡ lahaviḡ ba nômlate habitak aêḡ hadêḡ anyô te ma yôv.

²⁸ *Môlôda bôk olaḡô abô atu ba yahanaḡ. ‘Ya ma ôpatu ba Wapômbêḡ hêv hamôḡ ek yanaḡ êndêḡ avômalô nena Mesia tem êlêm. Ya miḡ Mesia ami.’

²⁹ Anyô te hawa avi te, êḡ ma tem enja êtôm yanida anêḡ. Ma doḡtom yapmalô ma tem êtôm ôpêḡ anêḡ anyô môlô atu ba imiḡ ek embatho yani loḡ. Ba halaḡô ôpêḡ anêḡ abô ma tem lamavi iyom. Ma yada intu hatôm yapmalô êḡ. Ba intu lêk yalenmavi bêḡ anôḡ hamô yakapôlôḡ siḡ. ³⁰ Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ba yani habitak anyô bêḡ, ma yada ya-habitak anyô oyaḡ.”

³¹ * “Ôpêḡ bôk hamô leḡ ba halêm, yani ma bêḡ anôḡ ek avômalô pik sapêḡ. Ôpatu ba hamô pik êntêk, ôpêḡ ma anyô pik ba intu hanaḡ abô hathak nômkama pik iyom. Avanôḡ! Ôpatu ba halêm anêḡ malak leḡ, ôpêḡ ma bêḡ anôḡ ek avômalô pik sapêḡ. ³² *Yani hanaḡ hathak nôm takatu ba yanida bôk hayê lo halaḡô bêḡ. Ma avômalô miḡ êvhaviḡ abô êḡ ami. ³³⁻³⁴ Wapômbêḡ bôk hêv Lovak Mathêḡ ba hamô ôpêḡ kapô siḡ ba halêm hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô. Ba intu ôpatu ba hêvhaviḡ yani ma hik thô nena Wapômbêḡ ma hanaḡ abô avanôḡ iyom. ³⁵ *Lambô lahaviḡ Nakaduḡ ba hêv nômkama sapêḡ ek eyabiḡ. ³⁶ *Ôpatu ba hêvhaviḡ Nakaduḡ lêk hawa lôkmala atu ba tem nêmo êtôm

---

* **3:28:** Mat 11:10; Jon 1:20   * **3:31:** Jon 8:23   * **3:32:** Jon 3:11
 * **3:35:** Mat 11:27; Jon 5:20   * **3:36:** Jon 3:16-18; 1Jon 5:12

wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma ôpatu ba havôliḡ dôm hadêḡ Nakaduḡ ma Wapômbêḡ bôk hadum abô yôv ba ôpêḡ lêk hawa vovaḡ. Ba intu tem miḡ enja lôkmala ami.”

4

Yisu hanaḡ abô haviḡ avi Samalia te

¹⁻² *Yisu da miḡ hathak hathik avômalô ami. Avômalô takatu ba leniḡhaviḡ nesopa Yisu i hadêḡ anêḡ ḡê ku ek nisik i êndôk ḡaḡ. Ma Palisi elañô nena avômalô bêḡ anôḡ i hadêḡ Yisu ek isik i. Ma Jon anêḡ lêk auviḡna. ³Yisu halañô abô êḡ ma hayê nena Palisi lêk ititiḡ anêḡ ku ba intu hatak Judia ma havôhi Galili.

⁴ Ma loḡôndê atu ba hi Galili ma hi Samalia haviḡ. ⁵ *Êḡ ma yani havenḡ ba hi hayô Samalia iniḡ malak lôḡ te ba elam nena Sika. Loḡ êḡ ma habobo pik sêbôk ba Jekop hêv hadêḡ nakaduḡ Josep. ⁶ Ma Jekop bôk halav ḡaḡ lôv te hamô loḡ êḡ. Yisu havenḡ aleba waktêvôḡ biḡ ma hayô ḡaḡ lôv êḡ ma yani lêk vau ba halôk hamô biḡ. ⁷⁻⁸ Nê ku lêk i malak ek nênem vuli nôm. Ma avi Samalia te halêm ek enja ḡaḡ. Ma Yisu hanaḡ hadêḡ avi êḡ, “ḡaḡ ek yanum.”

⁹ *Avômalô Israeḡ ethak êpôlik ek avômalô Samalia ba intu avi êḡ hanaḡ, “O ma Israeḡ ma ya ma avi Samalia. Ma aisê ka honaḡ nena ḡaḡ êlêm ek unum?”

¹⁰ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ avi êḡ, “Hoyala nôm mavi atu ba Wapômbêḡ hêv lôk hoyala ôpatu ba

* **4:1-2:** Jon 3:22 * **4:5:** Stt 33:19; Jos 24:32 * **4:9:** Esr 4:1-5

* **4:10:** Jon 7:37-38; ALK 21:6

hanañ, ‘Ñañ ek yanum’, êñ ma tem onañ injik yani liñ ek nêñ ñañ lôkmala êndêñ o.”

¹¹ Ma avi êñ hanañ hadêñ yani, “Anyô Bêñ, lôv êntêk ma daim ba anêñ uñ onja ñañ êsê? Ma ñañ lôkmala êñ tem onja anêñ êsê? ¹²*Yêlôaniñ bumalô Jekop hêv ñañ lôv êntêk hadêñ yêlô. Ma yanida lôk nali lôk anêñ bokmanꞑkao sapêñ inum halôk ñañ lôv êntêk. Ma anêñ ñañ ma mavi anôñ ek ñañ êntêk lôk o ma bêñ ek Jekop e?”

¹³ Ma Yisu hanañ, “Ñañ êntêk ba inum ma tem nesakmunin esak loñbô. ¹⁴*Ma donjom ôpatu ba hanum ñañ atu ba yahêv ma miñ hatôm esakmunin esak loñbô ami. Lôk ñañ êñ ma tem imbitak êtôm ñañ onañ te êñjêk o kapôlôm ba nêñ lôkmala anôñ atu ba tem êmô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ.”

¹⁵ Ma avi êñ hanañ hadêñ Yisu, “Anyô bêñ, nêñ ñañ êñ êndêñ ya ek miñ yasakmunin esak loñbô ami. Lôk miñ yalêñ loñ êntêk ek yanja ñañ esak loñbô ami.”

¹⁶ Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Nu ondam vônim êlêñ.”

¹⁷ Ma avi êñ hanañ, “Ya anyô mi.”

Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Lêk honañ avanôñ nena o anyô mi. ¹⁸Sêbôk ma vônim bahenvi. Ba anyô atu ba lêk hômô havin yani ma miñ vônim ami. Lêk honañ abô avanôñ!”

¹⁹ Ma avi êñ hanañ hadêñ yani, “Anyô bêñ, lêk yahayala nena o ma plopet te. ²⁰*Yêlôaniñ bumalô ethak êv yeñ halôk dumlolê êntêk. Ma donjom

---

* **4:12:** Jon 8:53   * **4:14:** Jon 6:35   * **4:20:** Lo 12:5-14; Sng 122:1-5

môlô avômalô Israèl onañ nena Wapômbêñ lahaviñ alalô nanêm yeñ êndôk Jelusalem.”

21 Ma Yisu hanañ, “Livôñ! Ondañô! Wak te ma tem miñ môlô nôñêm yeñ ek Wakamik êndôk dumlolê êntêk lo Jelusalem ami. 22 *Môlô avômalô Samalia ma ôthôñ ôpatu ba ôêv yeñ hadêñ. Ma Wapômbêñ hêv anyô Israèl te ek nêm avômalô bulubiñ ba intu yêlô avômalô Israèl ayala ôpatu ba yêlô êv yeñ hadêñ yani.

23-24 * “Wapômbêñ ma lôkmala anêñ ôdôñ. Ba intu Wapômbêñ habôlêm avômalô takatu ba êv yeñ ek injiki thô nena thêlô bôk ewa Wapômbêñ anêñ lôkmala anôñ yôv. Aêñ ba avômalô takatu ba êvhaviñ Wapômbêñ intu nêñêm yeñ aêñ. Ma waklavôñ atu ba nôm êñ imbitak intu tem imbitak. Ma lêk hayô yôv.”

25 Ma avi êñ hanañ hadêñ Yisu, “Yahayala nena Mesia tem êlêm ma tem injik nômkama sapêñ thô êndêñ alalô.” (Ma “Mesia” êñ intu elam nena “Kilisi”.)

26 *Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Ôpatu ba hanañ abô hadêñ o ma yani êñ.”

27 Enañ abô denañ ma Yisu anêñ ñê ku êvô êlêm hathak loñbô ma êyê Yisu hanañ abô haviñ avi êñ ba eson kambom. Ma donjom thêlô bônôñ ma miñ enañ hik yani liñ nena, “Lemhaviñ malê?” mena “Honañ abô haviñ avi êntêk eka?”

28 Êñ ma avi êñ hatak anêñ uñ hawa ñañ hamô ma havôhi malak ôdôñ hathak loñbô. Ma hanañ hadêñ avômalô nena, 29 “Môlô nôlêm ôñgô anyô te!

* 4:22: 2Kinj 17:29-41; Ais 2:3; Lom 9:4-5 * 4:23-24: Lom 12:1; 2Ko 3:17; Plp 3:3 * 4:26: Mak 14:61-62

Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanañ bêñ hadêñ ya. Betha yani ma Mesia atu la.” ³⁰ Avômalô elañ abô êñ ma etak malak ba i hadêñ Yisu.

³¹ Avi Samalia hamô malak denañ ma ñê ku enañ hadêñ Yisu nena, “Kêdôñwaga, nonñgwanñ nôm.”

³² Ma hanañ, “Yenañ nôm hamô ek yanñañ ma mólô ôthônñ nôm êñ palinñ.”

³³ Êñ ma ñê ku enañ hadêñ thêlôda nena, “Betha anyôla lêk hêv nôm hadêñ yani la?”

³⁴ *Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Yenañ nôm êntêk. Tem yasopa Wapômbêñ anêñ lahavinñ ba yandum anêñ ku lôkthô atu ba hêv ya ba yahalêm.

³⁵ *Môlô othak onañ, ‘Ayônñ ayova iyom hêk, êñ ma tem nôm injik anônñ ba alalô naja.’ Yanañ êndêñ môlô! Malemim ekyav ba ôñgô ku katô! Nôm lêk hik anônñ yôv! ³⁶ Ôpatu ba halav nôm ma hawa anêñ vuli. Yani halav nôm anônñ ek nôm sapêñ êñ neja lôkmala anônñ atu ba tem nêôm êtôm wak nôm bêñ intu sapêñ ek anyô havatho nôm lôk anyô halav nôm thai luvi lenñmavi. ³⁷ Aêñ ba abô êntêk ma abô avanônñ. ‘Anyô yanñ habañ ku ba havatho ma anyô yanñ halav anêñ anônñ.’ ³⁸ Yahêv môlô ba u ek noja nôm êmô ku atu ba miñ bôk môlô udum ku êñ ami. Anyô vi idum ku êñ. Ma môlô u olav anônñ iyom.”

³⁹ Avômalô Samalia bêñ anônñ êmô malak êñ ba elañô avi êñ hanañ, “Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanañ bêñ hadêñ ya!” Ba intu thêlô êvhavinñ Yisu. ⁴⁰ Êñ ma ñê Samalia takêñ êlêm enañ hik yani linñ, “Ômô imbinñ yêlô wak

* **4:34:** Jon 6:38   * **4:35:** Luk 10:2

doho!” Ma yani hamô haviņ thêlô hatôm wak ju.
 41 Ma hanaņ abô haviņ i ba intu bêņ anôņ êvhaviņ
 yani.

42 *Ma thêlô enaņ hadêņ avi êņ nena, “Sêbôk yêlô
 alaņô anêm abô ba êvhaviņ. Ma lêk yêlôda alaņô
 anêņ abô ma ayala nena avanôņ. Ôpêņ ma ôpatu
 ba tem nêm avômalô pik bulubiņ.”

Yisu hadum anyô bêņ te nakaduņ mavi

43-45 *Wak ju hale ba hi ma hatak loņ êņ ma hi
 Galili. Ma avômalô Galili doho bôk êmô Jerusalem
 hadêņ waklavôņ Hale ba Hi ba intu êyê nôm takatu
 ba hadum. Aêņ ba hayô Galili ma ewa yani thô. Ma
 doņtom ewa yani thô oyaņ hathak nêgê nômbithi
 iyom ba intu hatôm abô atu ba Yisu hanaņ nena
 plopet ma athêņ mi hêk iniņ malak ôdôn. 46 *Hamô
 Galili vêm ma havôhi Kena loņ atu ba bôk hadum
 ņaņ ba habitak waiņ. Kena ma hamô Galili
 kapô. Ma anyô bêņ te hamô Kapaneam ba namalô
 hapôm lijiņ ba hadum ek ema. 47 *Ôpêņ halaņô
 nena Yisu bôk hatak Judia ma lêk hamô Galili. Êņ
 ma hi hadêņ Yisu ba halaņ hadêņ yani nena ni
 indum namalô mavi.

48 *Aêņ ba Yisu hathaņ yani aêntêk, “Môlô
 lemhaviņ yandum lavôņiņ lôk nômbithi lomalama
 ek môlô nônêmbiņ ya e?”

49 Êņ ma anyô bêņ êņ hanaņ hadêņ Yisu, “Anyô
 bêņ, ôlêm kethêņ! Yenaņ okna tem ema!”

---

* **4:42:** 1Jon 4:14 * **4:43-45:** Mat 13:57; Jon 2:23 * **4:46:** Jon
 2:1-11 * **4:47:** Mat 8:5-6 * **4:48:** Jon 2:18; 1Ko 1:22

50 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Ondenu! Nalummalô tem êmô lôkmala.”

Yôv ma ôpêŋ hêvhaviŋ Yisu anêŋ abô ba hi ⁵¹ ma anêŋ nê ku êpôm yani ba enaŋ nena, “Nalummalô hamô lôkmala.” ⁵² Êŋ ma yani hanaŋ hik thêlô liŋ nena wakma alê intu okna êŋ mavi. Ma enaŋ, “Wakbôk yaŋsiŋ hatôm 1 kilok ma lijiŋ êŋ hatak yani.”

⁵³ Ma lambô lahabi nena wakbôk atu ba hatôm wakma êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani nena, “Nalummalô tem êmô lôkmala.” Ba intu yani lôk anêŋ avômalô sapêŋ êvhaviŋ.

⁵⁴ *Yisu bôk hatak Judia ba hi Galili ma hadum lavôŋiŋ yaŋ êŋ ek hik thô nena Wapômbêŋ hêv yani ba halêm.

5

Anyô lijiŋ Betesda te

¹ Vêm ma Yisu hi daku Jerusalem ek ênjê avômalô Israeŋ iniŋ waklavôŋ te. ² Kasuk te hêk Jerusalem ba avômalô Israeŋ elam nena Betesda. Kasuk êŋ hêk habobo Jerusalem anêŋ badêŋ abôlêk atu ba elam nena Sipsip iniŋ Unyak Abôlêk. Ba kapo daŋ êyô êmô baheŋvi hêk loŋ êŋ. ³⁻⁴ Ma nê lôk lijiŋ hatôm nê maleŋiŋ pusip lôk nê veŋiŋ kambom ma nê ivuviŋ ethak êk kapo daŋ takêŋ.* ⁵ Ma anyô te hawa lijiŋ havuviŋ ba hêk kapo daŋ êŋ te hatôm sondabêŋ 38. ⁶ Yisu hayê ôpêŋ ma hayala nena lijiŋ bôk hamô bô

---

* **4:50:** Mat 8:13   * **4:54:** Jon 2:11   * **5:3-4:** Nê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Jon hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Nê lijiŋ takatu ba êk balê ek eyabiŋ Anyô Bêŋ anêŋ aŋela te halôk ba hadum kasuk êŋ liŋaliŋ. Ma ôpatu ba halôk kasuk kapô hamôŋ tem imbitak mavi.

ba hanañ hik yani liñ, “Lemhaviñ umbitak mavi e?”

⁷ Ma ôpêñ hanañ viyañ, “Anyô bêñ, kasuk hathak liñaliñ ma anyôla miñ hamô ek nêma ya sa ami. Yahadum ek yandôk êmôñ ma donjom anyô vi êlôk êmôñ ek ya.”

⁸ *Êñ ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Umbiyô umiñ! Ma onja anêma yêma ba nu!” ⁹ Kethêñ oyañ ma yani habitak mavi ba hawa anêñ yêma ba hi.

Wak êñ ma Sabat. ¹⁰ *Ba intu Israêl iniñ nê bêñbêñ enañ hadêñ anyô havuviñ atu ba lêk habitak mavi nena, “Lêk ma Sabat! Abô balabuñ hatip ek miñ onja yêma ba omben ami.”

¹¹ Ma ôpêñ hanañ viyañ, “Ôpatu ba hadum ya mavi hanañ nena, ‘Onja anêma yêma ba nu.’ ”

¹² Ma thêlô enañ hik yani liñ, “Opalê intu hanañ nena onja anêma yêma ba nu?”

¹³ Avômalô bêñ anôñ êmô loñ êñ ba Yisu hêv i vê menañna ba hi. Ba intu ôpêñ hathôñ nena opalê.

¹⁴ Yôv ma Yisu habitak hayô unyak mathen anêñ piklêvôñ ma hayê ôpêñ hamô ma hanañ, “Ondañô. O lêk mavi hathak loñbô ba otak anêma kambom. Yakô malaiñ bêñ yañ tem êpôm o.” ¹⁵ Êñ ma ôpêñ hi hanañ hadêñ Israêl iniñ nê bêñbêñ, “Yisu ma ôpatu ba hadum ya mavi.”

¹⁶ Yisu hadum nôma takêñ hadêñ Sabat. Ba intu Israêl iniñ nê bêñbêñ ethañ yani. ¹⁷ Ma Yisu hanañ, “Wakamik hathak hadum ku wak nômbêñ intu sapêñ ba hadum ku takêñ denañ. Ba intu ya tem yandum ku aêñ iyom.” ¹⁸ *Israêl iniñ nê

---

* **5:8:** Mat 9:6   * **5:10:** Neh 13:19; Jer 17:21   * **5:18:** Mat 26:4; Jon 7:1; 10:30

bêḡbêḡ elañô abô êḡ ma êyê nena Yisu lêk habulin abô balabun hathak Sabat ba hadum ku. Ma halam Wapômbêḡ nena Lambô ma yanida hadum i hatôm Wapômbêḡ. Ba intu leḡḡmaniḡ kambom ba êbôlêm auk ek nijik yani vônô.

Yisu ma Wapômbêḡ Nakaduḡ

19 *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ ḡê bêḡbêḡ, “Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Ya ma Nakaduḡ. Ma malê atu ba Lambô hadum ma tem Nakaduḡ indum aêḡ iyom. Ya miḡ hatôm yandum nômlate êtôm yenaḡ auk ami. Aêḡ ba nômkama sapêḡ atu ba yahayê Wakamik hadum ma tem yasopa. 20 Wakamik la-haviḡ ya anêḡ Nakaduḡ ba hik nômkama takatu ba yani hadum thô hadêḡ ya. Aêḡ ba Nakaduḡ hatôm indum nôm takatu ba Lambô hadum. Ma tem injik ku mavi bêḡ anôḡ thô êndêḡ Nakaduḡ ba indum môlô nosoḡ kambom ek ku yaḡ sêbôk. 21 Wakamik hathak hik ḡê ḡama liḡ ba hêv lôkmala hadêḡ i. Ma aêḡ iyom ma ya Nakaduḡ tem yanêm lôkmala êndêḡ avômalô êtôm yada yaleḡhaviḡ. 22 *Ma wakamik hatak ku nedaḡô avômalô iniḡ abô halôk yabaheḡ. Ma yanida miḡ hadum ku êḡ ami. Aêḡ ba lôkmala atu ba Wakamik hêv ma tem yanêm aêḡ iyom 23 *ek avômalô takatu ba elovak Nakaduḡ vibinḡ intu elovak Lambô aêḡ iyom. Ma ḡê takatu ba êpôlik ek ya intu êpôlik ek Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm.

24 * “Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Ôpatu ba halaḡô yenaḡ abô ba hêvhaviḡ Wakamik atu ba

---

* 5:19: Jon 5:30   * 5:22: Jon 5:27; Ap 10:42   * 5:23: Plp 2:10-11; 1Jon 2:23   * 5:24: Jon 3:15-18

hêv ya ba yahalêm ma lêk hawa lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nômbêᶇ intu sapêᶇ yôv. Ma Wapômbêᶇ tem miᶇ indum abô ek yani ba ema ami. Yani bôk hatak ᶇama yôv ba lêk hamô lôkmala anôᶇ. ²⁵ Yanaᶇ avanôᶇ biᶇ êndêᶇ môlô. Avômalô ᶇama tem nedaᶇô ya Wapômbêᶇ anêᶇ Nakaduᶇ anêᶇ abô. Ma avômalô takatu ba esopa ma tem nêmolô lôkmala. Wak te ma nôm takêᶇ tem imbitak. Ma wak êᶇ lêk hayô yôv.

²⁶ “Wakamik ida hamô lôkmala ba hadum ba ya Nakaduᶇ yahamô lôkmala aêᶇ iyom. Ba intu hatôm yanêm lôkmala êᶇ êndêᶇ avômalô. ²⁷ Ma ya ma Anyô Anêᶇ Nakaduᶇ atu. Aêᶇ ba hatak ya ek yandum ku yandaᶇô avômalô iniᶇ abô.

²⁸ “Môlô miᶇ nosoᶇ esak yenaᶇ abô êntêk ami. Wak te am ka tem ᶇê ᶇama nedaᶇô ya Nakaduᶇ yalenᶇelo ²⁹ *ba nimbiyô esak loᶇbô. Ma thêlô takatu ba bôk idum mavi ma tem nêmolô lôkmala. Ma vi atu ba bôk idum kambom ma tem nêpôm abô ba nema. ³⁰ *Yada miᶇ hatôm yandum nômlate êtôm yada yenaᶇ auk ami. Yahasopa Wakamik anêᶇ auk atu ek yandaᶇô avômalô iniᶇ abô ek yanêm lôkmala mena ᶇama êndêᶇ i la. Yahasopa Wakamik anêᶇ lahaviᶇ, ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yada miᶇ yahasopa yenaᶇ yalenᶇhaviᶇ ami. Ba intu yenaᶇ abô yahadum ma thêthôᶇ.

Anyô vi evatho Yisu anêᶇ abô loᶇ

³¹ “Yahavatho yenaᶇ abô loᶇ êᶇ ma tem miᶇ avômalô nênemimbiᶇ ya ami. ³² Ma doᶇtom anyô

---

* **5:29:** Dan 12:2; Mat 16:27; Ap 24:15   * **5:30:** Jon 5:19; 6:38

yaŋ bôk havatho yenaŋ abô loŋ yôv. Ma yahayala nena anêŋ abô atu ba hanaŋ hathak ya ma avanôŋ.

³³ “Sêbôk ma môlô onaŋ hik Jon liŋ hathak ya ba yani bôk hanaŋ abô avanôŋ. ³⁴ Ma anyô pik te hatôm embatho yenaŋ abô loŋ e? Yahanaŋ hathak Jon anêŋ abô êŋ ek môlô noja bulubiŋ. ³⁵ Jon ma hatôm atum lam atu ba êtôm ba hêv deda. Ma môlô othak ôlêlêk am hathak anêŋ deda êŋ sawa bidon iyom.

³⁶ * “Ma doŋtom yahadum ku takatu ba Wakamik hêv hadêŋ ya ba intu hik thô nena Wakamik hêv ya ba yahalêm. Ba ku êŋ ma hamôŋ ek Jon anêŋ abô. ³⁷⁻³⁸ *Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hik ya thô. Ma môlô miŋ ôêvhaviŋ ya ami. Aêŋ ba môlô miŋ bôk olaŋô Wakamik laselo lôk ôyé yani thohavloma ami ma anêŋ abô miŋ hêk haviŋ môlô ami aêŋ iyom. ³⁹ *Môlô othak utitiŋ Wapômbêŋ anêŋ kapya ba oson nena tem nêm lôkmala atu ba nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ môlô. Abô êŋ ma hik ya thô, ⁴⁰ ma doŋtom môlô ôdô nosopa ya ek noja lôkmala anôŋ êŋ.

⁴¹ “Ya miŋ yahanaŋ abô êŋ ek avômalô nebam ya ami. ⁴² Ma doŋtom yahayala môlô! Môlô miŋ lemimhaviŋ Wapômbêŋ ami. ⁴³ Wakamik hêv ya ba yahalêm ek yanaŋ anêŋ abô bêŋ. Ma môlô ôpôlik hathak ya. Ma doŋtom anyô te halêm ba hanaŋ yanida anêŋ abô, êŋ ma môlô othak owa yani thô! ⁴⁴ Môlô othak ôêv athêŋ lôkmaŋgiŋ hadêŋ ôpatu ba lahaviŋ môlô. Ma doŋtom miŋ môlô

* **5:36:** Jon 3:2; 14:11   * **5:37-38:** Mat 3:17; Jon 5:32; 8:18

* **5:39:** Luk 24:27

malemkilik hathak Wapômbêḅ doḅtom atu anêḅ lamavi ami. Êḅ ma tem nônêḅmimbiḅ aisé?

⁴⁵ “Môlô othak ôêḅ malem hadêḅ Mose. Ma doḅtom tem enaḅ môlô bêḅ. Ba intu miḅ môlô lemimimbi nena tem yanaḅ môlô bêḅ imiḅ Wakamik ma ami. Mi anôḅ! ⁴⁶ *Mose bôk hatô abô hathak ya yôḅ. Aêḅ ba môlô ôêḅhaviḅ Mose anêḅ abô, êḅ ma tem nônêḅmimbiḅ ya imbiḅ. ⁴⁷ Ma doḅtom môlô miḅ ôêḅhaviḅ abô atu ba yani hatô ami. Ba intu môlô miḅ ôêḅhaviḅ yenaḅ abô haviḅ ami.”

6

Yisu havakôḅ anyô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)

¹ Yôḅ ma Yisu hi kasukthôm Galili anêḅ dan vi. Kasuk êḅ anêḅ athêḅ yaḅ nena Taibelias.

² Ma avômalô bêḅ anôḅ bôk êyê lavôḅḅḅ takatu ba hadum hathak avômalô lijiḅ ba intu esopa yani.

³ Yisu hathak dum ba hi ma halôk hamô biḅ haviḅ anêḅ ḅê ku. ⁴ Avômalô Israeḅ iniḅ waklavôḅ elam nena Hale ba Hi habobo.

⁵ Ma Yisu hayê avômalô bêḅ anôḅ êlêm ma hanaḅ hadêḅ Pilip, “Alalô nanêḅ vuli polom embeḅ êsé ek nabakôḅ avômalô takêntêk?” ⁶ Yani hayala nôḅ atu ba tem yani indum ba intu hanaḅ ek eyala Pilip anêḅ auk iyom.

⁷ Ma Pilip hanaḅ viyaḅ, “Alalô nandum ku êtôm ayôḅ bahenḅḅi ba lahavulô la anêḅ vuli ma miḅ hatôm nanêḅ polom vuli ek avômalô tomtom ne-jaḅ dokte dokte ami!”

---

* 5:46: Ap 3:22

⁸ Êḡ ma ḡe ku te anêḡ athêḡ nena Andulu, Saimon Pita anêḡ yaḡ molok, hanaḡ nena, ⁹ “Nôḡḡ okna êntêk anêḡ polom bali yaô nena bahenḡvi lôk alim yaôna lokwanju. Ba nôḡm êḡ hatôm avômalô nômbêḡ êntêk e?”

¹⁰ Ma Yisu hanaḡ, “Nonanḡ êndêḡ avômalô ek nêndôk nêḡmô biḡ.” Kamuḡ bêḡ anôḡ hamô loḡ êḡ ba anyô sapêḡ êlôk êḡmô. Thêlô hatôm 5,000.

¹¹ Êḡ ma Yisu hawa polom ma hateḡ mek ba havanaḡ hatôm thêlôninḡ leḡḡḡhavinḡ vêḡm ma hadum aêḡ hathak alim ju atu havinḡ.

¹² Thêlô eyaḡ ba leḡḡḡviyak ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡe ku nena, “Môlô nusup nôḡm wata sapêḡ esak donḡtom ma miḡ nômbi ni ami.” ¹³ Êḡ ma isup polom wata ba etak halôk vak sam hatôm lauminḡ ba lahavuju.

¹⁴* Ma avômalô êyê lavôḡḡinḡ êḡ ba enaḡ, “Avanôḡ! Sêbôk ma enaḡ nena plopet te tem êlêḡm. Ma êntêk lêk halêḡm yôv.” ¹⁵* Êḡ ma idum ek nebalonḡ yani ek imbitak êtôm ininḡ kinḡ. Ma hayala ininḡ auk êḡ, ba intu hatak loḡ êḡ ma havôhi dum atu hathak loḡbô.

Yisu haveḡ kasukthôm anêḡ dôḡmlê

(Mat 14:22-33; Mak 6:45-52)

¹⁶ Yaḡḡḡinḡ ma anêḡ ḡe ku i tamu kasukthôm anêḡ danḡ. ¹⁷ Bôlôvôḡ ma miḡ Yisu hayô ek thêlô ami. Ma thêlô iyom ethak yeḡ ba i tuvulu Kapaneam.

¹⁸ Ma lovak bêḡ te hayuv ba kasuk hik bêḡ. ¹⁹ Thêlô ivusinḡ yeḡ ba i hatôm 6 kilomita la. Ma êyê Yisu haveḡ kasukthôm anêḡ dôḡmlê ba halêḡm habobo yeḡ ba hadum thêlô êkô kambom. ²⁰ Ma Yisu

* **6:14:** Lo 18:15,18   * **6:15:** Jon 18:36

hananġ hadêġ thêlô nena, “Yada êntêk! Miġ nôkô ami.” ²¹ Êġ ma thêlô leġiġmavi ba êlôk ek yani ni yeġ kapô. Ma kasana ma yeġ hi hathak liġdaġ.

²² Haviyô hayaġ ma avômalô takatu ba êmô kasukthôm anêġ daġ vi tuvulu eyala nena wakbôk ma yeġ doġtom iyom hamô ba ġê ku iyom ethak yeġ êġ ba i. Ma Yisu miġ hathak yeġ êġ haviġ anêġ ġê ku ba hi ami ma mi. ²³ Êġ ma avômalô Taibelias iniġ yeġ doho êlêm ebobo loġ atu ba Anyô Bêġ hava polom liġ halôk ba thêlô eyaġ. ²⁴ Ma avômalô êyê nena Yisu lôk anêġ ġê ku miġ êmô ami. Êġ ma thêlô ethak yeġ ba i Kapaneam ek nêmbôlêm Yisu.

Yisu ma polom lôkmala

²⁵ Avômalô i êpôm Yisu hêk loġ atu ma enaġ, “Kêdôġwaga, aġġê te intu hôlêm loġ êntêk?”

²⁶ Ma Yisu hanaġ nena, “Yanaġ avanôġ biġ êndêġ môlô. Môlô bôk oaġ polom aleba lemimviyak. Ba intu môlô ôbôlêm ya. Ma lavôġiġ ma môlô bôk ôyê ma doġtom ôthôġ paliġ denaġ.

²⁷ *Nundum ku ek noġa nôm atu ba tem nêm lôkmala ba nêmô êtôm wak nômbêġ intu sapêġ. Wakamik Wapômbêġ bôk havak sêk hayô hêk ya Anyô Anêġ Nakaduġ ba tem nêm lôkmala êġ êndêġ môlô. Ma miġ malemkilik esak nôm atu ba tem epalê ami!”

²⁸ Êġ ma thêlô enaġ, “Wapômbêġ lahaviġ yêlô nandum ku malê?”

²⁹ *Ma Yisu hanaġ, “Wapômbêġ anêġ ku nena nônêmiġbiġ ôpatu ba yani hêv ba halêm.”

---

* **6:27:** Jon 6:48-58   * **6:29:** 1Jon 3:23

30-31 *Êṅ ma thêlô enaṅ hik yani liṅ, “Undum lavôṅiṅ te ek yêlô nagê ma tem nanê mimbiṅ anêṅ abô. Mose bôk hêv mana hadêṅ yêlôaniṅ bumalô ba eyaṅ hamô loṅ thiliv ba eto aêntêk, ‘Yani hêv polom anêṅ malak leṅ hadêṅ avômalô ba eyaṅ.’”

Êtak Ijip 16:4

Ma o, tem undum lavôṅiṅ alê yaṅ?”

32-33 Ma Yisu hanaṅ, “Yanaṅ avanôṅ biṅ êndêṅ môlô nena Anyô Bêṅ hêv anyô te ba halêm anêṅ malak leṅ ba hêv lôkmala hadêṅ avômalô hatôm polom anôṅ. Ba intu Wakamik iyom hêv nôṅ anôṅ anêṅ malak leṅ hadêṅ môlô. Ma miṅ Mose hêv ami.”

34 Êṅ ma thêlô enaṅ, “Anyô Bêṅ, wak nômbêṅ intu sapêṅ ma nêṅ polom êṅ êndêṅ yêlô.”

35 *Êṅ ma Yisu hanaṅ, “Ya ma polom lôkmala. Ôpatu ba halêm hadêṅ ya ma tem miṅ ema kisi ami. Ma ôpatu ba hêvhaviṅ ya ma tem miṅ esakmuniṅ ek inum ṅaṅ ami. 36 Ma donṅtom bôk yahananaṅ hadêṅ môlô yôv. Môlô lêk ôyê ya ma miṅ môlô ôêvhaviṅ ami. 37-40 *Lêk yahalêm anêṅ malak leṅ ek yasopa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm anêṅ lahaviṅ. Ma miṅ yahalêm ek yasopa yada yenaṅ yalenṅhaviṅ ami. Avômalô takatu ba êyê ya Nakaduṅ ba êvhaviṅ ma tem neja lôkmala anôṅ atu ba nêṅmô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. Ma pik lo leṅ anêṅ daṅ ma tem yaṅgik thêlô liṅ. Êntêk ma Wakamik anêṅ lahaviṅ. Ba intu miṅ hatôm yatak avômalô takatu ba Wakamik hêv hadêṅ ya te ami. Milôk. Pik lo leṅ

* **6:30-31:** Kis 16:14-15; Nam 11:7-9; Sng 78:24; Mat 16:1; Jon 2:18

* **6:35:** Jon 4:14   * **6:37-40:** Jon 10:28-29; 17:12

anêḡ daḡ ma tem yaḡḡik thêlô liḡ. Êntêk ma yani atu ba hêv ya ba yahalêm anêḡ lahaviḡ. Ba intu avômalô takatu ba Wakamik hêv hadêḡ ya ma tem nêlêm êndêḡ ya. Ma opalê atu ba halêm hadêḡ ya ma tem miḡ yandupunḡ yani ami.”

⁴¹ Avômalô Israeḡ elañô Yisu anêḡ abô êḡ “Ya ma nôḡ atu ba halôk anêḡ malak leḡ ba halêm.” Êḡ ma enañ abô munuḡmunuḡ ⁴² *nena, “Anyô êntêk ma Yisu, Josep anêḡ nakaduḡ! Ma alalô ayala talêbô lo lambô! Ma aisê ka hanaḡ nena halôk anêḡ malak leḡ ba halêm?”

⁴³ Ma Yisu hanaḡ, “Môlô bônôḡ! ⁴⁴ *Wakamik hêv ya ba yahalêm ba ôpatu ba halom hadêḡ ya iyom intu tem enja lôklokwaḡ ek êlêm êndêḡ ya. Ma pik lo leḡ anêḡ daḡ ma tem yaḡḡik avômalô takêḡ liḡ nimbiyô esak loḡbô. ⁴⁵ Plopet te bôk hatô abô halôk kapya aêntêk,
“Wapômbêḡ tem nêḡ auk êndêḡ avômalô sapêḡ.”

Aisaia 54:13

Avômalô takatu ba elañô Wakamik anêḡ abô ba ewa auk, thêlô tem nêlêm ek ya. ⁴⁶ *Anyô te miḡ bôk hayê Wakamik ami. Ôpatu ba hamô haviḡ Anyô Bêḡ ba halêm iyom intu hayê. ⁴⁷ *Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Anyô hêvhaviḡ ya ma lêk hawa lôkmala anôḡ atu ba êḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ yôv. ⁴⁸ *Ya ma polom lôkmala. ⁴⁹ Môlônim bumalô takatu ba eyañ mana hamô loḡ thiliv bôk ema yôv. ⁵⁰ Ma polom atu ba halêm anêḡ malak leḡ ba avômalô eyañ tem miḡ nema

---

* **6:42:** Mat 13:55 * **6:44:** Jon 6:65 * **6:46:** Jon 1:18 * **6:47:** Jon 3:15-16 * **6:48:** Jon 6:32,58

ami. ⁵¹ Yada intu polom lôkmala ba yahalêm anêṅ malak leṅ. Anyô te hayaṅ, êṅ ma tem êmô lôkmala êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. Polom êṅ ma yenaṅ vathiap ek yanêm ek avômalô pik neja lôkmala.”

⁵² Ma avômalô Israeḷ elañô abô êṅ ma kapôlônṅiṅ ṅôṅô ba enañ nena, “Anyô êntêk hatôm nêm anêṅ vathiap êndêṅ alalô ba anṅañ aisé?”

⁵³ Ma Yisu hanaṅ, “Yanaṅ avanôṅ biṅ êndêṅ môlô. Môlô miṅ oañ ya Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu anêṅ vathiap lôk unum anêṅ thalaleṅ ami, ma tem miṅ noja lôkmala ami. ⁵⁴⁻⁵⁵ Yenaṅ vathiap ma nôm anôṅ biṅ ek nejaṅ, ma yenaṅ thalaleṅ ma nôm anôṅ biṅ ek ninum. Ba intu anyô hayaṅ yenaṅ vathiap lôk hanum yenaṅ thalaleṅ ma yani hawa lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. Ma pik lo leṅ anêṅ daṅ ma tem yangik yani liṅ. ⁵⁶ Ôpatu ba hayaṅ yenaṅ vathiap lôk hanum yenaṅ thalaleṅ intu hamô haviṅ ya ma yahamô haviṅ yani. ⁵⁷ *Wakamik ida hamô lôkmala ba hêv ya ba yahalêm ba intu yada yahamô lôkmala aêṅ iyom. Aêṅ ba ôpatu ba hayaṅ ya ma tem êmô lôkmala aêṅ iyom. ⁵⁸ Êntêk ma polom atu ba lêk halêm anêṅ malak leṅ. Sêbôk ma bumalô eyañ mana ba bôk ema ba mi. Ma ôpatu ba hayaṅ polom êṅ, ma tem enja lôkmala anôṅ atu ba êmô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ.” ⁵⁹ Yisu hamô unyak yeṅ anêṅ Kapaneam ma hadôṅ avômalô hathak auk takêṅ.

Yisu anêṅ ṅê ku doho êdô yani

⁶⁰ Avômalô takatu ba esopa Yisu elañô abô takêṅ ma bêṅ anôṅ êpôlik ba enañ, “Abô êntêk ma abôma ba opalê hatôm endañô?”

---

* 6:57: 1Jon 3:24

61 Yisu hayala nena thêlô enañ abô munuṅmunuṅ hathak abô atu. Êṅ ma hanaṅ, “Abô êntêk habuliṅ môle e? 62 Ma môle ôyê ya Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu havôhi daku loṅ sêbôk atu ba yani hamô, êṅ ma tem môle lemimimbi aisê? 63 Lovak Mathenṅ da hêv lôkmala hadêṅ avômalô. Ma avômalô pik miṅ êtôm ami. Abô takatu ba yahananṅ hadêṅ môle ma ida hamô lôkmala ba halêm anêṅ Lovak Mathenṅ ba hêv lôkmala êṅ hadêṅ môle. 64-65 *Ma doṅtom môle doho miṅ ôêvhaviṅ ami. Ba intu bôk yahananṅ hadêṅ môle nena ôpatu ba Wakamik halom hadêṅ ya iyom intu tem enja lôklokwanṅ ek êlêm êndêṅ ya.”

Aêṅ ba môṅ anôṅ ma Yisu hadôṅ avômalô ba hayala ṅê takatu ba miṅ êvhaviṅ ami. Ma hayala ôpatu ba tem enañ yani bêṅ aêṅ iyom.

66 Êṅ ma avômalô bêṅ anôṅ elañô abô êṅ ma êpôlik hathak yani ba miṅ esopa yani hathak loṅbô ami.

67 Yisu hanaṅ hik ṅê ku laumiṅ ba lahavuju takatu liṅ, “Ma môle lemimhaviṅ unu imbiṅ e?”

68 *Ma Saimon Pita hanaṅ viyanṅ, “Anyô Bêṅ, yêlô ana êndêṅ opalê am? Anêm abô iyom intu hêv lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. 69 Ma yêlô êvhaviṅ ba ayala katô nena o ma Wapômbêṅ anêṅ Anyô Mathenṅ.”

70 Ma Yisu hanaṅ, “Bôk yahatak môle laumiṅ ba lahavuju ek numbitak yenaṅ ṅê ku. Ma doṅtom môle nim anyô te ma ṅgôk.” 71 Yani hanaṅ hathak Judas, Saimon Iskaliot anêṅ nakaduṅ. Yani ma ṅê

* 6:64-65: Jon 6:44; 13:11

* 6:68: Mat 16:16

ku lauminj ba lahavuju takatu te ma donjom wak te am ka tem yani enañ Yisu bêñ.

7

Yisu hayê waklavôñ bêñ halôk Jerusalem

¹ *Vêm ma Israel iniñ ñê bêñbêñ idum ek nijik Yisu vônô. Ba intu hadô ek ni Judia ma hi havenj Galili lôbôlôbô iyom. ² *Ma avômalô Israel iniñ waklavôñ te habobo ba elam nena Elav Unyak Alôkñaun. ³ Êñ ma Yisu anêñ iviyanj ibi yani liliñ ba enañ, “Waklavôñ Elav Unyak Alôkñaun lêk hayô ba otak loñ êntêk ma nu Judia ek anêm avômalô takatu ba esopa o tem nêgê lavôñij takatu ba hothak hudum. ⁴ Lemhaviñ avômalô sapêñ neyala o, êñ ma miñ umbuñ o ami. Bôk huik o thô yôv ba intu nu yaiñ ek avômalô sapêñ neyala o!” ⁵ *Yisu anêñ iviyanj miñ êvhaviñ yani ami ba intu enañ aêñ.

⁶ Ma Yisu hanañ viyanj, “Yenañ waklavôñ yana Jerusalem ma mi denañ. Ma môlô ma wak sapêñ ma mavi. ⁷ Avômalô pik miñ hatôm nêpôlik ek môlô ami. Ma yahik avômalô pik iniñ kambom thô ba intu êpôlik hathak ya. ⁸ Môlô nu ôngô waklavôñ atu. Ma yenañ waklavôñ yana Jerusalem miñ lêk hayô ami denañ ba intu tem miñ yana daku ami.” ⁹ Êñ ma hamô Galili.

¹⁰ Aêñ ba anêñ iviyanj êmônj ba i ek nêgê waklavôñ êñ. Ma yani havenj i yam ma donjom miñ hik i thô ami. ¹¹ Ma Israel iniñ ñê bêñbêñ takatu ba êyê waklavôñ êmô Jerusalem êbôlêm Yisu ba enañ, “Anyô êntêk hamô êsê?”

---

* **7:1:** Jon 5:18   * **7:2:** Wkp 23:34   * **7:5:** Ap 1:14

12 Ma avômalô nômbêñ êñ enañ abô thikuthik bêñ anôñ hadêñ i hathak yani. Vi enañ, “Yani anyô mavi anôñ.” Ma vi enañ, “Mi. Yani hasau avômalô.”
 13 Ma avômalô êkô ek iniñ ñê bêñbêñ ba intu miñ imiñ piklêvôñ ek nenañ iniñ auk bêñ ami.

14 Waklavôñ Elav Unyak Alôkñauñ anêñ wak te malêvôñ hayô. Ma Yisu hi unyak mathen anêñ piklêvôñ ba hêv auk hadêñ avômalô. 15 *Israel iniñ ñê bêñbêñ elañô Yisu anêñ abô êñ ma eson kambom ba enañ, “Aisê ka ôpêntêk hawa auk hathak alalôaniñ abô balabuñ? Kêdôñwaga te miñ hadôñ yani ami.”

16 *Ma Yisu hanañ viyañ, “Auk atu ba yahêv hadêñ môlô halêm anêñ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma miñ yada yenañ auk ami. 17 Ôpatu ba hadum ek esopa Wapômbêñ anêñ lahavin, yani tem eyala nena yenañ auk êñ halêm anêñ Wapômbêñ mena halêm anêñ yada yenañ auk iyom. 18 *Ôpatu ba habam yanida hadum aêñ ek enja athêñ lôkmañgiñ. Ma doñtom ôpatu ba hadum ku ek avômalô nebam anyô atu ba hêv yani ba halêm, ôpêñ ma hanañ abô avanôñ. Ma miñ hasau avômalô ami. 19 *Mose bôk hêv abô balabuñ hadêñ môlô yôv. Ma doñtom môlônim anyô te miñ hasopa abô balabuñ takêñ ami! Ma môlô udum ek uñgwik ya vônô eka?”

20 *Ma avômalô enañ viyañ, “Ñgôk hamô havin o. Opalê te hadum ek injik o vônô?”

---

* 7:15: Mat 13:54; Luk 2:47   * 7:16: Jon 12:49; 14:10   * 7:18: Jon 8:50
 * 7:19: Ap 7:53; Lom 2:21-24   * 7:20: Jon 8:48; 10:20

21 Ma Yisu hanañ, “Bôk yahadum ku te hadêñ Sabat nena yahadum anyô havuviñ atu mavi. Êñ ma hadum ba môlô osoñ kambom! 22 *Odañô! Môlô osoñ nena Mose hêv abô balabuñ neñgothe anyô kupik hadêñ môlô. Ma doñtom mi. Bumalô da êv. Ba intu ku êñ habitak hadêñ Sabat ma môlô othak osopa aêñ iyom. 23 *Abô balabuñ neñgothe kupik ma bêñ ek abô balabuñ Sabat. Ba intu môlô oñgothe ôkna kupik hadêñ Sabat ek môlô miñ numbuliñ Mose anêñ abô balabuñ atu ami. Ma nindum anyô mavi ma bêñ ek neñgothe kupik! Aêñ ba yahatôm yandum anyô te liñkupik lôkthô mavi êndêñ Sabat. Ma môlô lemimmaniñ eka? 24 Noja auk thêthôn esak ku lo loñ vêmam. Ma miñ ôngô iyom ma nundum abô esak ami.”

Avômalô idum ek neyala nena Yisu ma opalê

25 Êñ ma avômalô Jelusalem doho enañ, “Ôpêntêk intu ba ñê bêñbêñ idum ek nijik vônô, e? 26 Ôñgô, yani hanañ abô hamiñ piklêvôn ma ñê bêñbêñ êyé iyom. Yakô ek thêlô neyala nena ôpêñ ma Mesia la. 27 *Ma doñtom ôpêntêk ma ayala anêñ malak ôdôn. Ma Mesia atu halêm ma tem miñ nayala anêñ malak ôdôn ami.”

28 *Yisu hamiñ unyak mathen anêñ piklêvôn ma halañô thêlônin abô. Êñ ma halam, “Môlô oyala ya lôk yenañ malak ôdôn e? Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma Wapômbên anôn atu ba môlô ôthôn yani paliñ ba miñ yahalêm hatôm yadanan

---

* 7:22: Stt 17:9-13; Wkp 12:3   * 7:23: Jon 5:8-10,16   * 7:27: Jon 7:41; 9:29   * 7:28: Mat 11:27; Jon 8:55

auk ami. ²⁹ Yahalêm anêḡ yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ba intu yada yahayala yani.”

³⁰ *Thêlô elanô abô êḡ ba idum ek nebalonḡ yani ma donḡtom anêḡ waklavônḡ miḡ hayô ami denaḡ. Ba intu miḡ hatôm anyôla embalonḡ yani ami. ³¹ Avômalô nômbêḡ atu ba êmô ma êyé. Bêḡ anônḡ ma êvhaviḡ yani ba enaḡ thikuthik, “Anyôla tem miḡ embeḡ yam ba indum lavônḡḡ bêḡ anônḡ êmônḡ ek ôpêntêk ami. Yakô yani ma Mesia atu la.”

³² Nê Palisi elanô thêlôninḡ abô. Êḡ ma thêlô lôk ḡê bêḡbêḡ êbôk da êv thêlôninḡ sôp bidonḡ ba i ek nebalonḡ Yisu.

³³ Ma Yisu hanaḡ, “Sawa bidonḡ ma tem yamô imbinḡ môlô vêm ma tem yambôna êndêḡ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. ³⁴ *Ma môlô tem nômbôlêm ya, ma donḡtom tem miḡ hatôm nôpôm ya ami lôk miḡ hatôm unu lonḡ atu ba yahamô ami.”

³⁵ Ma Israel ininḡ ḡê bêḡbêḡ enaḡ hadêḡ thêlôda, “Tem ni êsê ba miḡ hatôm alalô napôm ami? Yani ni lonḡ atu ba alalôninḡ avômalô sêbôk ba ilupuninḡ i ba lêk êmô haviḡ ḡê daluk ek êndônḡ thêlô e?

³⁶ Yani anêḡ auk aisê ba intu hanaḡ aêḡ, “Tem môlô nômbôlêm ya, ma donḡtom tem miḡ hatôm nôpôm ya ami lôk miḡ hatôm unu lonḡ atu ba yahamô ami.’ ”

Yisu ma ḡaḡ lôkmala

³⁷ *Waklavônḡ bêḡ êḡ anêḡ daḡ ma bêḡ ek wak vi. Ma Yisu haviyô haminḡ unyak matheḡ kapô ma halam, “Anyô te hathakmuninḡ ek inum ḡaḡ ma êlêm êndêḡ ya. ³⁸ *Abô te hêk Wapômbêḡ

---

* **7:30:** Jon 7:44   * **7:34:** Jon 8:21; 13:36   * **7:37:** Wkp 23:36;
Ais 55:1; Jon 4:14   * **7:38:** Ais 58:11

anêḡ kapya ba hanaḡ, ‘Naḡ atu ba hêv lôkmala tem endanḡvin êndôk avômalô takatu ba êvhavinḡ ya ininḡ kapôlônḡ ba endanḡ endeba ni.’ ” ³⁹ *Yisu hanaḡ abô êḡ hathak Lovak Matherḡ atu ba tem nêḡm êndêḡ avômalô takatu ba êvhavinḡ. Yani miḡ hama ba haviyô ami denanḡ ba intu Lovak Matherḡ miḡ halêḡ ami.

Avômalô evak i vose hi ôdônḡ ju

⁴⁰ *Avômalô doho elanô Yisu anêḡ abô êḡ ma enanḡ, “Avanônḡ biḡ! Alalô ayabinḡ plopet te! Ôpêḡ êntêk êḡ!”

⁴¹⁻⁴² *Ma vi enanḡ, “Yani ma Mesia!”

Ma vi enanḡ, “Mi. Wapômbêḡ anêḡ kapya hanaḡ, ‘Mesia ma tem imbitak anêḡ Devit anêḡ thalalenḡ anêḡ malak Betlehem.’ Ma donḡtom yani ma anyô Galili te.” ⁴³ Aêḡ ba avômalô evak i vose hi ôdônḡ ju. ⁴⁴ Anyô doho leḡninḡ havinḡ nebalonḡ yani, ma donḡtom miḡ evalonḡ ami.

Israel ininḡ ḡê bêḡbêḡ miḡ êvhavinḡ Yisu ami

⁴⁵ Êḡ ma ḡê bêḡbêḡ ininḡ sôp bidonḡ êvôi ek ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê Palisi. Ma thêlô enanḡ, “Aisê ba môlô miḡ ovalonḡ yani ba owa ba ôlêḡ ami?”

⁴⁶ *Ma sôp bidonḡ takêḡ enanḡ, “Anyô êḡ hanaḡ abô atu ba miḡ anyô la bôk hanaḡ ami.”

⁴⁷ Ma Palisi ethanḡ thêlô ba enanḡ, “Ôpêḡ bôk hasau avômalô bêḡ anônḡ. Ma lêk hasau môlô havinḡ e? ⁴⁸ *Ma alalôninḡ ḡê bêḡbêḡ lôk Palisi takêntêk ininḡ anyô te hêvhavinḡ yani e? ⁴⁹ Ma mi! Avômalô

* **7:39:** Jon 16:7; 20:22; Ap 2:4   * **7:40:** Lo 18:15; Jon 6:14

* **7:41-42:** Jon 1:46; Sng 89:3-4; Mai 5:2   * **7:46:** Mak 1:22

* **7:48:** Jon 12:42

alonaŋ takêŋ êthônŋ Mose anêŋ abô balabuŋ paliŋ. Ba intu Wapômbêŋ tem injiki vônô!”

⁵⁰* Nikodimus, anyô Palisi atu sêbôk ba hi hadêŋ Yisu halanô abô takêŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô,
⁵¹“Alalôaniŋ abô balabuŋ hanaŋ nena nijik anyô te vônô oyaŋ e? Mi. Nadaŋô anêŋ abô ba nayala nôm takatu ba hadum vêmam.”

⁵²* Ma thêlô enaŋ viyaŋ, “O Galili hatôm ôpêŋ e? Osam abô atu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapyâ katô ma tem oyala nena plopet te tem miŋ êlêm anêŋ Galili ami.”

[Avi sek*

⁵³Yôv ma avômalô i iniŋ unyak.

8

¹ Ma Yisu hi Dum Oliv. ² Haviyô hayaŋ wak hapup ma Yisu havôhi unyak mathenŋ anêŋ piklêvônŋ. Ma avômalô êlêm êdêŋ yani, ma yani halôk hamô ma hêv auk hadêŋ thêlô. ³ Nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ êpôm avi sek te ma ewa yani ba êlêm êdô hamiŋ nê bêŋbêŋ maleŋiŋ. ⁴ Ma enaŋ hik Yisu liŋ, “Kêdônŋwaga, lêk yêlô ayê avi êntêk hêk haviŋ anyô lôk avi te. ⁵* Ma Mose anêŋ abô balabuŋ hanaŋ nena avi anêŋ aêŋ ma nijik vônô esak valu. Ba lemhabi aisê?” ⁶ Iniŋ auk êŋ ma hatôm gwasilim ek neja yani êmô ek nenaŋ yani bêŋ.

Ma donŋtom Yisu hakôm ba hato abô hêk pik hathak baŋwasiŋ. ⁷* Ma enaŋ hik liŋ mathalalenŋ

---

* **7:50:** Jon 3:1-2   * **7:52:** Jon 7:41-42   * **7:52:** Nê lôkauk vi leŋiŋhabi nena abô 7:53-8:11 ma Jon da miŋ hato ami, ma anyôla hato haveŋ yam.   * **8:5:** Wkp 20:10; Lo 22:22-24   * **8:7:** Lo 17:7

aleba yani haviyô hamiņ ma hanaņ hadêņ thêlô, “Môlô te hayala nena miņ hadum kambom te ami êņ ma enja valu ba injik avi êntêk esak êmôn.” ⁸ Êņ ma hakôm ba hato abô hêk pik hathak loņbô.

⁹ Thêlô elañô abô êņ ma thêlô tomtom etak loņ êņ ba i. Nê iniņ sondabêņ bêņ anônê êmôn ba i. Ma anyô vi even yam aleba Yisu lo avi êņ iyom êmô.

¹⁰ Ma Yisu haviyô hamiņ ma hanaņ hadêņ yani, “Livôn, nê takatu ma lêk i êsê ba mi? Ma opalê lêk hadum abô ek nijik o vônô?”

¹¹ *Ma avi êņ hanaņ, “Anyô Bêņ, anyô mi.”

Êņ ma Yisu hanaņ, “Ya miņ yahadum abô ek nijik o vônô ami. Nu! Ma otak anêm kambom êņ!”]

Yisu ma pik anêņ deda

¹² *Yisu hanaņ abô hadêņ avômalô hathak loņbô nena, “Ya ma hatôm avômalô pik iniņ deda. Ôpatu ba hasopa ya tem enja deda atu ba nêm lôkmala anônê ma tem miņ embeņ loņ momaņiniņ ami. Milôk.”

¹³ Ma Palisi enañ, “Oda hovatho anêm abô loņ ba abô êņ ma miņ abô avanônê ami.”

¹⁴ *Ma hanaņ viyaņ, “Avanônê, lêk yahavatho yenaņ abô loņ. Ma yahayala loņ atu ba yahamô ba yahalêm lôk loņ atu ba tem yana. Ba intu yenaņ abô ma avanônê. Ma donțtom môlô ôthônê loņ atu ba yahamô ba yahalêm lôk loņ atu ba tem yana paliņ.

¹⁵ *Môlô othak osopa avômalô pik iniņ auk ba udum abô aêntêk, ‘anyô êntêk ma mavi’ mena ‘avi êntêk ma kambom’. Ma donțtom yada miņ aêņ ami.

* **8:11:** Jon 5:14   * **8:12:** Ais 49:6; Jon 1:4-9; 9:5; 12:46   * **8:14:**

Jon 5:31-32; 7:28   * **8:15:** Jon 12:47

16 *Yai lôk Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm, yai adum ku êᶇ haviᶇ i. Ma miᶇ yahadum abô hathak yada yenaᶇ auk ami ma mi. Ba intu yahadum ek yandum abô, ma yenaᶇ abô ma avanôᶇ iyom.

17 *Môlôda unim abô balabuᶇ hanaᶇ aêntêk, ‘Anyô lokwanju idum abô ba enaᶇ abô te iyom êᶇ ma abô avanôᶇ.’ 18 *Ma yada yahavatho yenaᶇ abô loᶇ. Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu havatho yenaᶇ abô loᶇ haviᶇ.”

19 Êᶇ ma ᶇê Palisi enaᶇ hik yani liᶇ, “Lemambô hamô êsê?”

Ma Yisu hanaᶇ viyaᶇ, “Môlô oyala ya, êᶇ ma tem noyala Wakamik imbiᶇ. Ma donᶇtom môlô ôthôᶇ ya ba intu ôthôᶇ Wakamik haviᶇ.” 20 *Yisu hanaᶇ abô takêᶇ lôk hadôᶇ avômalô hamô unyak mathenᶇ anêᶇ piklêvôᶇ hamô habobo loᶇ êv da halôk. Ma anêᶇ waklavôᶇ miᶇ lêk hayô ami denaᶇ ba intu miᶇ evaloᶇ yani ami.

Yisu anêᶇ malak ôdôᶇ

21 *Yisu hanaᶇ hathak loᶇbô. “Tem yana. Ma môlô tem nômbôlêm ya ba unim kambom atu ôthôᶇ ya paliᶇ tem injik môlô vônô ba miᶇ hatôm unu loᶇ atu ba yaha ami.”

22 Israeᶇ iniᶇ ᶇê bêᶇbêᶇ elanô abô êᶇ ma thêlôda enaᶇ hadêᶇ i nena, “Aisê ka yani hanaᶇ, ‘Môlô miᶇ hatôm unu loᶇ atu ba yaha ami?’ Yakô yanida injik i vônô la?”

23 *Ma donᶇtom Yisu hanaᶇ hadêᶇ thêlô, “Môlônim loᶇ ma pik êntêk. Ma yenaᶇ loᶇ ma

---

* 8:16: Jon 5:30; 8:29   * 8:17: Lo 19:15   * 8:18: 1Jon 5:9

* 8:20: Jon 7:30   * 8:21: Jon 7:34; 13:33   * 8:23: Jon 3:31

malak leŋ. Mólô ma avômalô pik ma donjom ya ma miŋ anyô pik êntêk ami. ²⁴ Ma miŋ mólô ôêvhaviŋ abô êntêk ‘Yada Yahamô’ ami, êŋ ma tem noma. Ba intu bôk yahanaŋ hadêŋ mólô yôv nena mólô othak udum kambom lomaloma ba tem noma.”

²⁵ Thêlô enaŋ hik yani liŋ, “O ma opalê?”

Ma Yisu hanaŋ, “Sêbôk ba môŋ anôŋ ma yahanaŋ hadêŋ mólô. ²⁶ Yahatôm yanaŋ mólônim kambom lomaloma bêŋ. Ma donjom Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm, yani ma avanôŋ. Ba yahalaŋô anêŋ abô ba yahanaŋ hadêŋ avômalô pik.”

²⁷ Thêlô êthôŋ Yisu anêŋ abô atu ba hanaŋ hathak Lambô. ²⁸ *Aêŋ ba yani hanaŋ hadêŋ thêlô, “Wak te am ka tem mólô nôsôkwêŋ ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu. Êŋ ma tem noyala nena Yada Yahamô ba yahanaŋ abô takatu ba Wakamik hik thô hadêŋ ya ma miŋ yahadum nômlate hatôm yada yenaŋ auk ami. ²⁹ Ma ôpatu ba hêv ya ba yahalêm intu hamô haviŋ ya. Yahadum nômkama hatôm anêŋ lahaviŋ. Aêŋ ba miŋ hatak ya ba yahamô daluk ami.” ³⁰ Avômalô bêŋ anôŋ elañô Yisu anêŋ abô êŋ ba êvhaviŋ.

Avômena ethak idum hatôm lami

³¹ Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô Israël takatu ba êvhaviŋ yani nena, “Mólô ovaloŋ yenaŋ abô loŋ lôklokwaŋ, êŋ ma mólô ma yenaŋ ñê ku anôŋ. ³² Ma tem noyala nôm avanôŋ. Ma nôm avanôŋ êŋ tem epole yak atu ba havuvi mólô loŋ vê.”

---

* **8:28:** Jon 3:14

33 *Ma thêlô enañ viyañ, “Aisé! Yêlô ma Ablaham anêñ limi ba anyôla ma miñ yêlôaniñ alañ ami. Ma honañ aêñ eka?”

34 *Ma Yisu hanañ viyañ, “Yanañ avanôñ biñ êndêñ môlô nena nê takatu ba ethak idum kambom, êñ ma hatôm yak havalon i lon ba intu kambom habitak thêlôniñ alañ. 35 Ma nê takatu ba ewa hêk lon buyañ ma iniñ alañ hamô. Ba intu nê êñ ma miñ unyak alañ anêñ thalalen te ami. Nakaduñ iyom intu unyak alañ anêñ avômalô wak nômbêñ intu sapêñ. 36 Aêñ ba ya Nakaduñ yahapole môlônim yak vê, ma yak êñ tem miñ embalon môlô lon esak lonbô ami. 37 Yahayala nena môlô ma Ablaham anêñ limi, ma donjom yenañ abô ma miñ hamô môlônim kapôlômim ami. Ba intu udum ek ungwik ya vônô. 38 Yahathak yahanañ abô hathak nômkama takatu ba Wakamik hathak hik thô hadêñ ya. Ma môlô othak udum hatôm atu ba olañô hêk lemimambô.”

39 *Thêlô enañ viyañ, “Ablaham ma yêlôaniñ wakamik.”

Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô ma Ablaham anêñ limi, êñ ma tem nosopa anêñ bôk lo lon. 40 Odañô! Wapômbêñ hanañ abô avanôñ hadêñ ya ba yahanañ abô êñ hadêñ môlô. Ma lêk môlô udum ek ungwik ya vônô! Ablaham miñ hadum aêñ ami. Ma môlô aisê? 41 *Môlô osopa lemambô iyom.”

Ma thêlô enañ, “Yêlô miñ avômena lon sawa ami. Wapômbêñ da intu yêlôaniñ wakamik. Ma o?”

---

* 8:33: Mat 3:9   * 8:34: Lom 6:16,20   * 8:39: Mat 3:9

* 8:41: Ais 63:16

42 Ma Yisu hanañ, “Yahalêm anêñ Wapômbêñ ba êntêk yahamô. Yani hêv ya ba yahalêm ma miñ yada yahalêm hathak yenañ auk ami. Ba intu Wapômbêñ môleñim Lemambô, êñ ma tem môle lemimimbiñ ya aêñ iyom. 43 Môle ôdô yenañ abô. Ba intu môle ôthôn yenañ abô denañ. 44 *Sêbôk ba môn anôn ma Sadañ anyô hik avômalô vônô mayaliv ba êntêk hadum aêñ haveñ denañ. Nôm avanôn te miñ hamô haviñ yani ami. Ba intu hadô nôm avanôn sapêñ. Yani ma anyô abôyañ lôk abôyañ anêñ alañ. Aêñ ba abôyañ ma anêñ abô anôn ba intu hanañ abôyañ iyom. Ma môleñim lemambô ma Sadañ êñ ba anêñ nali ma môle ba intu osopa anêñ lahaviñ. 45 Ma ya anyô loñ buyañ ba yahanañ abô avanôn. Ba intu môle miñ ôêvhaviñ ya ami. 46 *Môle te hatôm injik yenañ kambom thô e? Yakô yenañ abô ma avanôn ma aisê ba miñ môle ôêvhaviñ ya ami? 47 *Wapômbêñ anêñ nali ma ethak elañô anêñ abô. Môle ma miñ Wapômbêñ anêñ nali ami. Ba intu miñ olañô anêñ abô ami.”

Yisu hanañ abô hathak yanida

48 *Avômalô Israeñ enañ Yisu anêñ abô viyañ, “Avanôn! O anyô Samalia te ba ñgôk hamô haviñ o!”

49 Ma Yisu hanañ, “Ñgôk miñ hamô haviñ ya ami. Yahalovak Wakamik vibiñ. Ma môle miñ olovak ya vibiñ ami. 50 Miñ yada yahadum ek avômalô nebam ya ami. Mi. Anyô te intu hamô. Ba intu hadum ek avômalô nebam ya ma tem endañô

* 8:44: 1Jon 3:8   * 8:46: 2Ko 5:21; 1Pi 2:22   * 8:47: 1Jon 4:6

* 8:48: Mak 3:21-22

avômalô iniņ abô. ⁵¹ *Yanaņ avanôņ biņ êndêņ môlô. Ôpatu ba hasopa yenaņ abô ma tem miņ ema ami. Mi anôņ.”

⁵² Avômalô Israeļ enaņ, “Yêlô lêk ayala nena ŋgôk hamô haviņ o. Ablaham lôk plopet sapêņ bôk ema yôv. Ma doņtom oda honaņ, ‘Ôpatu ba hasopa yenaņ abô ma tem miņ ema ami.’ ⁵³ O bêņ ek yêlôaniņ bumalô Ablaham, e? Yani bôk hama yôv! Ma plopet sapêņ bôk ema haviņ. Ma hoson nena o anyô bêņ e?”

⁵⁴ Êņ ma Yisu hanaņ, “Yahabam yada, êņ ma nôm oyaņ. Wakamik atu ba môlô olam nena unim Wapômbêņ, yani êņ intu habam ya. ⁵⁵ Ma doņtom môlô miņ oyala yani ami ma mi. Ya ma yahayala yani katô ba yahanaņ nena yahathôn yani paliņ, êņ ma tem yambitak anyô abôyaņ êtôm môlô. Aêņ ba yahayala yani ba intu yahasopa anêņ abô. ⁵⁶ Môlônim bumalô Ablaham bôk hayala nena tem yalêm ba lamavi anôņ. Ma hayê yenaņ waklavôn êņ ma hadum yani lamavi anêņ dôêņ.”

⁵⁷ Avômalô Israeļ enaņ hadêņ Yisu, “Anêm sond-abêņ miņ hatôm 50 ami denaņ ma honaņ nena bôk hâyê Ablaham. Hosau!”

⁵⁸ *Ma Yisu hanaņ, “Yanaņ avanôņ biņ êndêņ môlô. Ablaham miņ habitak ami denaņ, ma yada bôk yahamô yôv.” ⁵⁹ Thêlô elañô abô êņ ma ewa valu ek nijik yani esak. Ma doņtom Yisu hêv i vê menaņna hêk unyak mathen anêņ piklêvôn ba hi.

---

* **8:51:** Jon 5:24   * **8:58:** Jon 1:1

9

Anyô madaluk pusip

¹ Yisu havenj ba hi ma hayê anyô mapusip te. Sêbôk ba talêbô havathu ma mapusip. ² *Ma anêj nê ku enaᅇ hik yani liᅇ, “Kêdôᅇwaga, opalê intu hadum kambom ba talêbô hawa ôpêntêk ba mapusip? Ôpêᅇ da anêᅇ kambom mena lambô lo talêbô iniᅇ e?”

³ *Ma Yisu hanaᅇ, “Wapômbêᅇ hadum ku êᅇ hathak ôpêᅇ ek avômalô pik nêgê. Ma miᅇ ôpêᅇ mena lambô lo talêbô iniᅇ kambom ami. Mi. ⁴ Deda hêk denaᅇ ba alalô nandum ôpatu ba hêv ya ba yahalêm anêᅇ ku. Bôlôvôᅇ tem êyô ba miᅇ hatôm anyô nindum ku ami. ⁵ *Yahamô pik ma ya ma avômalô pik iniᅇ deda.”

⁶ *Êᅇ ma yani hasôwapôk hathak pik ma hayelan aleba habitak malim. Ma hawa ba hatak hathak anyô mapusip êᅇ madaluk. ⁷ Ma hanaᅇ hadêᅇ yani, “Nu usik o êndôk kasuk Siloam.” (Athêᅇ Siloam êᅇ anêᅇ ôdôᅇ nena, “Êv yani ba hi.”) Ma ôpêᅇ hi hathik i. Ma hale halêm hathak loᅇbô ma lêk hayê tak mavi.

⁸ Yanida anêᅇ avômalô lôk avômalô takatu ba bôk eyala yani êyê ôpêᅇ ma enaᅇ, “Êntêk ma anyô petenak sêbôk e?” ⁹ Ma doho enaᅇ, “Ôpêᅇ intu.”

Ma vi enaᅇ, “Mi, anyô yaᅇ ba hatôm ôpêᅇ.”

Ma donᅇtom ôpêᅇda hanaᅇ, “Ya êᅇ êntêk.”

¹⁰ Ma thêlô enaᅇ hik yani liᅇ, “Aisê ba malem daluk hakyav?”

* **9:2:** Ese 18:20; Luk 13:2,4   * **9:3:** Jon 11:4   * **9:5:** Mat 5:14;

Jon 8:12   * **9:6:** Mak 8:23

11 Ma hanañ, “Ôpatu ba elam nena Yisu, hayelan pik haviñ wapôk aleba hatôm pik malim ma hatak hathak yamalen. Yôv ma hanañ nena, ‘Nu kasuk Siloam ma usik o.’ Êñ ma yaha yahathik ma yamalen hakyav.”

12 Ma thêlô enañ hik yani liñ, “Ôpêñ hamô êsê?”
Ma yani hanañ, “Yahathôñ paliñ.”

Palisi enañ abô hadêñ anyô madaluk hakyav

13 Êñ ma thêlô ewa anyô madaluk pusip atu ba lêk mavi hi ek Palisi. 14 Lêk Sabat ma Yisu hadum ku êñ. 15 Aêñ ba Palisi enañ hik yani liñ hatôm atu ba avômalô enañ hik yani liñ, “Malem hakyav aisê?” Ma yani hanañ, “Ôpêñ hatak pik malim hathak yamalen ma yahathik ma lêk yahayê tak.”

16 Ma Palisi doho enañ, “Anyô êñ miñ halêm anêñ Wapômbêñ ami ek malê nena habuliñ Sabat.”

Ma donjom vi enañ, “Anyô kambom hatôm indum lavôñiñ anêñ aêñ e?” Ma thêlô evak i vose hi ôdôñ ju.

17 *Yôv ma thêlô enañ hik anyô madaluk pusip êñ liñ hathak lonbô, “Yani hadum anêm malem ba hakyav. Ma honañ aisê hathak yani?”

Ma ôpêñ hanañ, “Yani ma plopet te.”

18 Ma Israel iniñ nê bêñbêñ miñ êvhaviñ nena sêbôk ma yani mapusip ma donjom lêk habitak mavi ami. Ba intu elam lambô lo talêbô ba êlêm. 19 Ma enañ hik thai liñ, “Mamunim nalum êntêk e? Talêbô bôk havathu ba mapusip e? Aisê ka lêk hayê tak?”

---

* 9:17: Jon 4:19

20 Ma talêbô lo lambô enaḡ, “Avanôḡ! Ôpêntêk ma yaianiḡ okna. Talêbô hawa ma bôk mapusip yôv. 21 Ma donḡtom madaluk hakyav lôk opalê hadum yani madaluk mavi, êḡ ma yai athôḡ paliḡ. Yani bôk anyô muk yôv ba nonaḡ injik yanida liḡ.” 22 Israeḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ bôk enaḡ nena anyôla hanaḡ nena Yisu ma Mesia, êḡ ma tem nêḡnêḡm ôpêḡ vê. Aêḡ ba intu thai êkô 23 ba enaḡ, “Yani bôk anyô muk yôv ba nonaḡ injik yanida liḡ.”

24 Yôv ma elam ôpatu ba madaluk mavi hathak loḡbô ma enaḡ, “Ondaḡ Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ma onaḡ abô avanôḡ! Ôpêḡ ma anyô kambom! Aêḡ e?”

25 Ma yani hanaḡ, “Injo! Ôpêḡ anyô mavi mena anyô kambom la! Nôm atu ba yahayala katô, sêbôk ma yamaleḡ pusip ma lêk yamaleḡ hakyav!”

26 Ma enaḡ hik yani liḡ, “Yani hadum malê hadêḡ o ba maleḡ hakyav?”

27 Ma yani hanaḡ, “Lêk yahanaḡ yôv hadêḡ môlô, ma môlô lemimôḡndôḡ kôtôḡ. Môlô udum ek nodanô esak loḡbô ek numbitak anêḡ ḡê ku e?”

28 Êḡ ma Palisi enaḡ abôḡma lôk ethaḡ yani nena, “Oda intu hosopa ôpêḡ! Ma yêlô ma asopa Mose iyom! 29 Alalô ayala nena Wapômbêḡ bôk hanaḡ abô hadêḡ Mose. Ma donḡtom ôpêḡ anêḡ loḡ ma yêlô athôḡ paliḡ.”

30 Ma ôpêḡ hanaḡ, “Aêḡ e? Môlô ôthôḡ ôpêḡ anêḡ loḡ, e? Odaḡô! Yani hadum yamaleḡ mavi.

31 *Wapômbêḡ hathak halaḡô ḡê idum kambom iniḡ abô e? Mi. Halaḡô ḡê thêthôḡ atu ba esopa anêḡ abô iyom. 32 Sêbôk aleba lêk ma miḡ ayê anyô

---

* 9:31: Sng 34:15

te hadum ba anyô mapusip te habitak mavi ami.
³³ Wapômbêḡ miḡ hêv ôpêḡ ba halêm ami, êḡ ma miḡ hatôm indum nômlate ami.”

³⁴ *Palisi elañô aêḡ ba enañ, “Waklavôḡ lemtambô havathu o, ma hubup lôk kambom ma aisê ka hudum ek ôndôḡ yêlô? Dô!” Êḡ ma ilupuninḡ ôpêḡ.

Palisi ma hatôm ḡê malenḡḡ pusip

³⁵ Yisu halaḡô nena ilupuninḡ ôpêḡ ba intu hi ek êmbôlêm yani. Hapôm ma hanaḡ, “Hôêvhaveḡḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu e?”

³⁶ Ma yani hanaḡ, “Anyô bêḡ, anyô êḡ ma opalê? Onañ êndêḡ ya ek yanêmbinḡ yani.”

³⁷ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Bôk hâyê yani yôv. Ondaḡô! Yani êḡ êntêk ba hanaḡ abô haveḡḡ o.”

³⁸ Ma ôpêḡ hanaḡ, “Anyô Bêḡ, yahêvhaveḡḡ.” Êḡ ma yani halek vadôḡ lêlô hadêḡ Yisu.

³⁹ Ma Yisu hanaḡ, “Yahalêm pik ek yanaḡ avômalô ininḡ kambom bêḡ ek ḡê malenḡḡ pusip tem nêḡê tak ma ḡê êyê tak tem malenḡḡ pusip.”

⁴⁰ *Ma Palisi doho êmô ba elañô abô êḡ. Ma enañ hik yani linḡ, “Aisê! Yêlô ma ḡê malenḡḡ pusip haveḡḡ e?”

⁴¹ Ma Yisu hanaḡ, “Malenḡḡ pusip, êḡ ma kambom mi. Ma doḡtom môlô othak onañ, ‘Yêlô athak ayê tak.’ Ba intu môlônim kambom havalonḡ môlô lonḡ denañ.”

10

Yisu ma boksipsip ininḡ alañ

---

* 9:34: Sng 51:5   * 9:40: Mat 15:14

1 Yisu hanan, “Yanan avanôn biñ êndên môle. Ôpatu ba hasôv lôk kisi ma miñ habitak hayô kola abôlek ek enja boksipsip ami, yani ma anyô vani lôk anyô kambom. 2 Ma anyô hathak habitak hayô kola abôlek ba hi, intu boksipsip iniñ alañ. 3 Anyô hayabiñ kola halate abôlek vê ek boksipsip alañ enja anên bok. Halam tomtom iniñ athên ma elañô ba halom i hi yaiñ. 4 Yani hawa anên boksipsip sapên ele yaiñ yôv ma hamôn ma boksipsip even yam. Boksipsip eyala alañsi lenselo ba intu esopa i. 5 Ma anyô yan ma êthôn ôpên laselo paliñ ba intu êsôv ma miñ ethak esopa ami.” 6 Yisu havuñ abô ba miñ eyala anên ôdôn ami.

7 Aên ba Yisu hanan hathak lonbô nena, “Avanôn! Yanan êndên môle nena yada ma hatôm kola abôlek ek boksipsip nêyô kola kapô. 8 *Avômalo sapên atu ba êmôn ek ya ma nê vani lôk nê kambom. Ma donjom boksipsip miñ elañô thêlô lenjnselo ami. 9 Yada ma kola abôlek. Anyô te halêm hadên ya ba hayô kola kapô ma Wapômbên tem nêm yani bulubiñ. Ôpên tem ni ba êlêm êmô kola kapô ma tem êpôm nôm mavi ek enjan. 10 Anyô vani halêm ek enja boksipsip vani lôk injik i vônô lôk imbuliñ i. Ma donjom yahalêm ek neja lôkmala atu ba êmô thêlô kapôlônin siñ.

11 * “Ya ma boksipsip iniñ alañ mavi ba yahatak yenan lôkmala ek nêm boksipsip sa. 12 *Alañ anên nê ku ma miñ boksipsip iniñ alañ ami. Ba êyé avuñ yatap te halêm ma tem netak boksipsip nêmo ma nêsôv ba ini. Ma avuñ yatap tem indupunin i ba

* 10:8: Jer 23:1-2; Ese 34:2-3

* 10:11: Sng 23:1; ALK 7:17

* 10:12: Ap 20:29

nêsôv mayaliv. ¹³ Alan anêḡ ḡê ku ma lenḡhavinḡ vuli iyom ma miḡ lenḡhiki hathak boksipsip ami. Ba intu thêlô êsôv ba i.

¹⁴ “Yada iyom intu boksipsip iniḡ alan mavi. Yahayala yenaḡ boksipsip ma thêlô eyala ya ¹⁵ *hatôm atu ba Wakamik hayala ya ma yahayala Wakamik. Ma yahatak yenaḡ lôkmala ek nêḡ boksipsip sa. ¹⁶ *Yenaḡ boksipsip doho miḡ êḡô kola êntêk kapô ami. Ma yahalam i ma tem nedaḡô yalenḡselo ma tem yandom i ba ni nêyô kola kapô ek nimbitak ôdôḡ doḡtom lôk alan doḡtom iyom. ¹⁷ *Wakamik lahavinḡ ya ba intu yalenḡhavinḡ yani ek yatak yenaḡ lôkmala ma tem yanja esak loḡbô. ¹⁸ Anyôla miḡ hatôm nêḡ yenaḡ lôkmala vê ami. Mi. Yada yenaḡ yalenḡhavinḡ ek yatak yenaḡ lôkmala. Yahatôm yatak ma yahatôm yanja esak loḡbô. Wakamik hanaḡ ek yandum aêḡ.”

¹⁹ Avômalô Israeḡ elañô abô êḡ ma evak i vose hi ôdôḡ ju hathak loḡbô. ²⁰ Ma bêḡ anôḡ enañ nena, “ḡḡôk kambom hamô havinḡ yani ba anêḡ auk molo. Aisê ka môlô olaḡô anêḡ abô?”

²¹ Ma doḡtom vi enañ, “Mi! Anyô lôk ḡḡôk te miḡ hatôm enañ abô takêḡ ami. Ma ḡḡôk kambom miḡ hatôm indum maleḡ pusip mavi ami. Mi.”

Nê Israeḡ miḡ êvhavinḡ ami

²² Waklavôḡ Êv Mek Ek Unyak Mathenḡ hayô ba avômalô Israeḡ i Jelusalem ek nêḡê.*

* **10:15:** Mat 11:27; 1Jon 3:16   * **10:16:** Ais 56:8; Ese 34:23

* **10:17:** Plp 2:8-9   * **10:22:** Sêbôk ba avômalô loḡ buyañ ibulinḡ unyak mathenḡ ma avômalô Israeḡ ik vovak. Vêḡ ma êv mek ek unyak mathenḡ hathak loḡbô. Ba intu avômalô Israeḡ lenḡhabi waklavôḡ êḡ.

Lêk ma belen simbak ²³ ba Yisu haven unyak mathen anên kapo dan te ba elam nena Solomon Anên Kapo Dan. ²⁴ Ma avômalô Isael ekalabu yani sin ma enan, “Huvun abô ba anğê ka tem onan nena o ma opalê? O ma Mesia atu e? Ên ma onan bên.”

²⁵ Ma Yisu hanan viyan nena, “Bôk yahanan yôv hadên môle lôk lavôniñ takatu ba yahadum hathak Wakamik anên athên hik ya thô hadên môle. Ma miñ ôêvhavin ya ami. ²⁶ Ek malê nena môle ma miñ yenan boksipsip ami ba intu miñ ôêvhavin ya ami. ²⁷ Yenan boksipsip ma ethak elanô yalenşelo. Yahayala thêlô ma thêlô ethak esopa ya. ²⁸ *Yahêv lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbên intu sapên hadên yenan avômalô ek miñ nema ami lôk miñ hatôm anyôla enja i vê ênjêk yabahen ami. ²⁹ Wakamik hêv i hadên ya, ma yani ma bên ek nômkama sapên ba miñ hatôm anyôla nêv thêlô vê ênjêk Wakamik ban ami. ³⁰ Yai lôk Wakamik ma donjom iyom.”

³¹ Avômalô Isael ewa valu hathak lonbô ba idum ek nijik Yisu vônô. ³² Ma Yisu hanan hadên thêlô, “Môle bôk ôyê lavôniñ mavi bên anôn atu ba yahadum yôv. Ku ên ma Wakamik hêv hadên ya. Ma lavôniñ alisê intu yenan kambom ba udum ek unğwik ya esak valu?”

³³ *Ma thêlô enan viyan, “Yêlô adum ek nanğik o esak valu ek malê nena honan abôma hathak Wapômbên nena oda ma Wapômbên. Ma donjom o

---

* **10:28:** Jon 3:16; 6:39   * **10:33:** Wkp 24:16

ma anyô pik iyom. Ma miŋ yêlô lenjinhabi lavôŋiŋ la ami. Mi.”

³⁴ Ma Yisu hanaŋ, “Môlô da unim abô balabuŋ te hanaŋ nena, ‘Wapômbêŋ da halam môlô nena wapômbêŋ.’

Kapya Yeŋ 82:6

³⁵ “Odaŋô! Abô atu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya ma avanôŋ ba bôk hêv hadêŋ avômalô takatu ba halam i nena, ‘wapômbêŋ’. ³⁶ Ma hatak ya hatôm anêŋ anyô ek yalêm pik êntêk ba intu ya ma wapômbêŋ hatôm môlô. Ma doŋtom ya ma nakaduŋ ba intu ya ma bêŋ ek môlô. Aêŋ ba yahananŋ nena, ‘Ya ma Wapômbêŋ Nakaduŋ’ ma yahananŋ abôma hathak Wapômbêŋ aisê ba intu onaŋ ya bêŋ? ³⁷ Yahadum ku takatu ba Wakamik hadum ba intu nônêmimbiŋ ya. ³⁸ *Ma ôdô nônêmimbiŋ ya, êŋ ma nônêmimbiŋ lavôŋiŋ iyom. Nônêmimbiŋ yenaŋ ku takatu ek êndôŋ môlô ek noyala katô nena Wakamik hamô ya kapô ma yahamô Wakamik kapô.” ³⁹ Êŋ ma idum ek nebalonŋ yani esak lonbô. Ma doŋtom hêv i vê hêk thêlô ba hi.

⁴⁰ *Ma habup hayô ŋaŋ Jolodaŋ ba hi ma hamô lonŋ sêbôk ba Jon hathik avômalô halôk ⁴¹ ma avômalô bêŋ anôŋ i hadêŋ yani ma enaŋ, “Avanôŋ! Jon miŋ hadum lavôŋiŋ te ami. Ma doŋtom abô takatu ba yani hanaŋ hathak ôpêntêk ma avanôŋ.” ⁴² Ma avômalô lonŋ êŋ bêŋ anôŋ êvhaŋiŋ yani.

11

Lasalus hama

---

* **10:38:** Jon 14:10-11   * **10:40:** Jon 1:28

1 *Anyô te hapôm lijij ba anêḡ athêḡ nena Lasalus. Yani ma anyô Betani. Betani êḡ ma avi loyaḡ Malia lo Mata iniḡ malak ôdôḡ. 2 *Malia êḡ atu ba yani haḡgasô nôḡm ôv mavi hayô hamô Anyô Bêḡ va ma haya lopali vê hathak wakadôk ḡḡaḡ. Anyô lijij êḡ ma Lasalus, Malia atu limalô. 3 Ma avi lo yaḡ êv abô hadêḡ Yisu nena, “Anyô bêḡ, anêḡm anyô môlô hapôm lijij.”

4 *Yani halaḡô abô êḡ ma hanaḡ nena, “Lijij êḡ anêḡ anôḡ ma miḡ ḡama ami. Lijij êḡ habitak ek injik Wapômbêḡ anêḡ lôkmaḡḡiḡ thô. Ma lôkmaḡḡiḡ êḡ tem injik ya Nakaduḡ anêḡ lôkmaḡḡiḡ thô aêḡ iyom.” 5 Yani lahaviḡ Mata lo yaḡ Malia ma Lasalus bêḡ anôḡ. 6 Ma doḡtom yani halaḡô nena Lasalus hapôm lijij ma miḡ hi kethêḡ ami ma hamô loḡ êḡ hatôm wak ju.

7 Êḡ ma hanaḡ hadêḡ ḡê ku, “Alalô nabôana Judia.”

8 Ma thêlô enaḡ, “Kêdôḡwaga, loḡ êḡ ma waksêḡyôk ma avômalô Israeḡ idum ek nijik o vônô esak valu! Ma hudum ek ômbônu eka?”

9 Ma hanaḡ, “Wakma laumiḡ ba lahavuju hadêḡ wak te, aêḡ e? Ma pik êntêk êḡ anêḡ deda habi ba anyô êyê tak. Ma tem miḡ nêḡndôk ami. 10 Ma bôlôvôḡ ma deda mi ba anyô evenḡ ma tem nêḡndôk.”

11 Vêḡm ma hanaḡ, “Alalôaniḡ anyô môlô Lasalus hêk sôm ba tem yana ek yaḡḡik liḡ.”

12 Ma ḡê ku enaḡ, “Anyô Bêḡ, dô! Hêk sôm ek lijij etak yani ba imbitak mavi.” 13 Thêlô esoḡ nena

---

* 11:1: Luk 10:38-39   * 11:2: Jon 12:3   * 11:4: Jon 9:3

hanaŋ hathak Lasalus hêk sôm la. Ma doŋtom mi. Hanaŋ hathak Lasalus anêŋ ŋama.

14 Ba intu hanaŋ bêŋ nena, “Lasalus lêk hama
15 ba miŋ yahamô haviŋ ami ba intu yalenmavi. Ma
tem yanêm môlô sa ek nônmimbiŋ. Alôana i!”

16 *Êŋ ma Tomas anêŋ athêŋ yaŋ nena Didimus*
hanaŋ hadêŋ ŋê ku vi nena, “Alôana imbiŋ yani ek
nijik alalô vônô imbiŋ.”

Yisu ma lôkmala anêŋ ôdôŋ

17 Yisu thêlô êyô Betani ma yani halaŋô nena
Lasalus bôk hêk siô hatôm wak ayova. 18 Loŋ
êŋ hamô habobo Jelusalem ba hatôm kilomita lô
iyom. 19 Ma avômalô Islael bêŋ anôŋ êlêm ek nênmê
Malia lo Mata thêvô. 20 Mata halaŋô nena Yisu lêk
halêm êŋ ma hi ek ênjê. Malia ma hamô unyak.

21 Ma Mata hanaŋ, “Anyô Bêŋ, hômô loŋ êntêk
ma yenaŋ livôŋ tem miŋ ema ami. 22 Ma
doŋtom yahayala nena malêla takatu ba honaŋ hik
Wapômbêŋ liŋ, êŋ ma tem yani indum.”

23 Ma Yisu hanaŋ, “Livôm tem imbiyô esak
loŋbô.”

24 *Ma Mata hanaŋ, “Avanôŋ! Pik lo leŋ anêŋ daŋ
ba avômalô iviyô ma tem yani imbiyô imbiŋ.”

25 Ma hanaŋ, “Yada ma anyô yahik avômalô liŋ
lôk yahêv lôkmala hadêŋ i. Ma ôpatu ba hama
ma doŋtom hêvhaviŋ ya, ôpêŋ tem êmô lôkmala.
26 Avômalô takatu ba êvhaviŋ intu ewa lôkmala anôŋ
ma tem miŋ nema ami. Hôêvhaviŋ abô êntêk mena
mi e?”

---

* **11:16:** Mak 14:31 * **11:16:** Abô Glik “Didimus” anêŋ ôdôŋ
'anyô lopopek'. * **11:24:** Jon 6:40

27 *Ma Mata hanaŋ, “Anyô Bêŋ! Avanôŋ! Yahêvhaviŋ nena o ma Mesia lôk Wapômbêŋ Nakaduŋ atu ba bôk hanaŋ nena tem êlêm pik êntêk.”

28 Êŋ ma Mata hi hanaŋ yaôna hadêŋ Malia, “Kêdôŋwaga hayô ba dalam o.” 29 Malia halaŋô abô êŋ ma haviyô ketheŋ ba hi ek ênjê. 30 Yisu hamô loŋ atu ba Mata hapôm yani halôk ma miŋ hayô malaklêvôŋ ami. 31 Avômalô Israeŋ takatu ba êmô unyak haviŋ Malia ek nênmê yani thêvô êyê haviyô ketheŋ ba hi yaiŋ ma esopa ba i. Thêlô eson nena hi ek endan emben siô la. 32 Malia hi hayô loŋ atu ba Yisu hamô ma hayê yani. Ma halek vadôŋ lêlô habobo Yisu valuvi ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, hômô loŋ êntêk ma tem miŋ livôŋ ema ami.”

33 Yani halaŋô Malia lôk avômalô iniŋ asêŋ malêŋ ba lamalaiŋ lôk lahiki bêŋ anôŋ. 34 Ma hanaŋ, “Môlô ôdô yani hêk êsê?”

Ma thêlô enaŋ, “Anyô Bêŋ, ôlêm nôŋgô.”

35 Enaŋ aêŋ ma halaŋ.

36 Ma avômalô Israeŋ takêŋ enaŋ, “Alikak! Yani lahaviŋ ôpêntêk bêŋ anôŋ.”

37 *Ma donŋtom doho enaŋ, “Anyô êŋ hadum ba nê maleniŋ pusip êyê tak. Ma tem indum aêŋ iyom êndêŋ ôpêntêk ba miŋ hatôm ema ami.”

Yisu hik Lasalus liŋ hathak loŋbô

38 Yisu lamalaiŋ ba lahiki bêŋ anôŋ hathak loŋbô aleba hi hayô siô. Siô êŋ ma valu abyana te ba epesaŋ hêk dumlolê. Ma valu te hamô lôv abôlêk siŋ. 39 Ma hanaŋ, “Nônêm valu vê!”

---

* 11:27: Jon 6:69   * 11:37: Jon 9:6-7

Mata, anyô ñama êñ anêñ livavi, hanan, “Anyô Bêñ, bôk hêk siô hatôm wak ayova ba kupik bôk ôvpalê.”

⁴⁰ Ma hanan, “Lêk yahanan hadêñ o yôv! Hôêvhavin, ma tem nôñgô Wapômbêñ anêñ lôkmanjin.”

⁴¹ Êñ ma thêlô êv valu vê. Ma hayê leñ ma hanan, “Wakamik! Hothak holañô yenañ abô ba yalenmavi. ⁴² Yada yahayala yôv nena wak nômbêñ intu ma holañô yenañ abô. Ma donjom yahanan abô êntêk ek nê m avômalô takêntêk sa ek nê nê mimbin, nena hôêv ya ba yahalê m.”

⁴³ Êñ ma halam lôklala nena, “Lasalus, ôlê m yain!” ⁴⁴ Ma hatak siô ba hale yain. Ivuvi va lo ban hathak sôp selen ma thohavloma ma ivuliv hathak sôp. Ma Yisu hanan hadêñ thêlô, “Nopole sôp vê ek ni.”

⁴⁵ *Ma avômalô Isael takatu ba elan havin Malia êyê nô m atu ba Yisu hadum ba bêñ anôñ êvhavin.

⁴⁶ *Ma donjom vi i hadêñ ñê Palisi ma enan hathak nô m takatu ba yani hadum. ⁴⁷ Êñ ma ñê bêñbêñ êbôk da lôk ñê Palisi takatu ba elam nena Sanhedlin* elam sa te ba enan nena, “Ôñgô! Anyô êntêk hadum lavôñin bêñ anôñ. Ma alalô ayê lon eka? ⁴⁸ Atak yani ba hadum ku êñ, ma tem avômalô sapêñ nê nê mimbin. Êñ ma Lom tem nêlê m nimbulin alalô anin unyak mathen lôk avômalô sapêñ.”

⁴⁹ Ma thêlônin anyô te anêñ athêñ nena Kaiapas. Ma sondabêñ êñ ma yani hatôm anyô bêñ habôk

---

* **11:45:** Jon 7:31   * **11:46:** Luk 16:31   * **11:47:** Elam inin kaunsil nena “Sanhedlin”.

da ba hanan hadêḡ thêlô nena, “Môlô molo e? ⁵⁰ Odaḡô! Môlô ôthôn auk êntêk paliḡ e? Anyô te hama êḡ ma nôḡ yaôna. Ma avômalô Israeḡ sapêḡ ema êḡ ma malaiḡ bêḡ. Aêḡ ba mavi ek anyô te iyom ema ek nêḡ avômalô bêḡ anôḡ sa.”

⁵¹⁻⁵² *Sondabêḡ êḡ ma Kaiapas hatôm anyô bêḡ habôk da. Ba intu hanan abô loḡ kapô atu ba tem injik anôḡ nena Yisu tem ema ek nêḡ avômalô Israeḡ sa lôk isup Wapômbêḡ anêḡ nali takatu ba êḡ mayaliv esak doḡtom ek malê nena miḡ hama ek nêḡ avômalô Israeḡ iyom sa ami. Ma Kaiapas miḡ hanan abô êḡ hatôm yanida anêḡ auk ami. ⁵³ *Nê bêḡbêḡ elanô Kaiapas anêḡ abô ma êbôlêḡ loḡôndê ek nijik Yisu vônô.

⁵⁴ Êḡ ma Yisu hatak avômalô Israeḡ ma hi Eplaim atu hamô habobo loḡ thiliv ek êḡ imbiḡ anêḡ nê ku doho ba intu miḡ havenḡ Israeḡ malêvônḡ ami.

⁵⁵ Avômalô Israeḡ iniḡ waklavônḡ Hale ba Hi habobo. Ma avômalô lomalak bêḡ anôḡ i daku Jelusalem ek nêpôpêk i ek nêgê waklavônḡ êḡ. ⁵⁶ Ma thêlô imiḡ unyak mathenḡ anêḡ piklêvônḡ ek nêmbôlêḡ Yisu. Ma thêlôda enan hadêḡ i, “Môlô lemhabi aisê? Yani tem êlêḡ êḡjê waklavônḡ êntêk imbiḡ mena mi e?” ⁵⁷ Ma doḡtom nê bêḡbêḡ êbôk da lôk nê Palisi enan lôklokwan hadêḡ avômalô, “Anyô te hayê nena Yisu hamô êsê êḡ ma enan bêḡ ek nebalonḡ yani.”

12

*Malia hathik Yisu va
(Mat 26:6-13; Mak 14:3-9)*

* **11:51-52:** Jon 10:16   * **11:53:** Jon 5:18

1 *Wak bahen̄vi ba lahavute hêk denaᅇ ek êyô waklavônᅇ Hale ba Hi. Ma Yisu hi Betani, Lasalus anêᅇ loᅇ, ôpatu ba yani hik liᅇ hathak loᅇbô hêk ᅇama. 2 *Êᅇ ma thêlô enᅇgabôm nôᅇm leᅇᅇᅇmavi ek yani. Mata hathô nôᅇm ma Lasalus hamô haviᅇ ᅇê takatu ba eyaᅇ ᅇôᅇm haviᅇ Yisu. 3 *Ma Malia hawa kolopak nôᅇm ôv mavi hamô kapô ba anêᅇ vuli ma bêᅇ anôᅇ ba hanᅇasô hayô hamô Yisu va kapô luvi. Ma hathav lôthôk vê hathak yanida wakadôk ᅇaᅇᅇ. Ma nôᅇm ôv mavi atu anêᅇ ôv havenᅇ unyak kapô êᅇ sapêᅇ.

4 Ma Yisu da anêᅇ ᅇê ku te elam nena Judas Iskaliot ôpatu ba tem enaᅇ yani bêᅇ hayê ba hanaᅇ, 5 “Nôᅇm ôv mavi êᅇ ma anyô hadum ku sondabêᅇ daluk te ek nêᅇm vuli! Ma lêk enᅇasô oyaᅇ iyom! Nanêᅇm nôᅇm êᅇ ek anyô vi nêᅇnêᅇm vuli ba naja valuselenᅇ ek nanêᅇm êᅇdêᅇ avômalô siv.” 6 Judas anêᅇ ku hayabiᅇ avômalô êvhaviᅇ iniᅇ valuselenᅇ ma doᅇᅇtom anyô vani te ba hathak hawa vi vani hatôm yanida anêᅇ lahaviᅇ. Ba intu hanaᅇ aêᅇ. Ma miᅇ lahiki hathak avômalô siv ba hanaᅇ ami.

7 Ma Yisu hanaᅇ, “Notak yani. Avi êᅇ hapôpêk yenaᅇ ᅇama. 8 *Avômalô siv tem nêᅇmô imbiᅇ môle êtôm wak nôᅇmbêᅇ intu sapêᅇ. Ma doᅇᅇtom tem miᅇ yamô imbiᅇ môle sawa daim ami.”

9 Avômalô Israel bêᅇ anôᅇ elañô nena Yisu hamô Betani. Êᅇ ma i ek nêᅇᅇ yani. Thêlô miᅇ i ek nêᅇᅇ yani iyom ami. Mi. Leᅇᅇᅇhaviᅇ nêᅇᅇ Lasalus imbiᅇ, ôpatu ba Yisu hik liᅇ hathak loᅇbô hêk ᅇama.

---

* 12:1: Jon 11:1,43   * 12:2: Luk 10:40   * 12:3: Luk 7:37-38

* 12:8: Lo 15:11

10-11 *Ba intu avômalô Israêl bêñ anônê êvhavin ba esopa Yisu. Ma nê bêñbêñ êbôk da evak abô ek nijik Lasalus vônô imbin Yisu.

*Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kin
(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:29-40)*

¹² Haviyô hayañ ma avômalô nômbêñ atu ba bôk i Jelusalem ek nêgê waklavônê Hale ba Hi elanô nena Yisu haveñ ba hi Jelusalem. ¹³ *Ma ewa nôkyalô thañ ba i êpôm Yisu ma elam kaêk nena, “Osana!”

“Wapômbêñ nêñ lamavi êndêñ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêñ anêñ athêñ!” *Kapya Yen 118:25-26*

“Wapômbêñ nêñ lamavi êndêñ avômalô Israêl iniñ Kin!”

¹⁴ Yisu hawa bok donki map te ba hayô hamô hatôm atu ba bôk eto halôk Wapômbêñ anêñ kapya nena,

¹⁵ “Môlô avômalô Saion miñ nôkô ami.

Ôngô! Unim kin halêm!

Yani hayô hamô bok donki nakaduñ te ba halêm!”

Sekalaia 9:9

¹⁶ *Nê ku êyê nôñ takêñ ma donjom êthônê anêñ ôdônê paliñ. Ma Yisu hama ba haviyô hathak lonbô ma miñ leññhabi abô takatu ba bôk eto halôk Wapômbêñ anêñ kapya. Êñ ma eyala nena abô êñ eto hathak Yisu da lôk leññhabi nôñ takatu ba idum hadêñ yani.

¹⁷ Avômalô takatu ba bôk êyê Yisu halam Lasalus hêk siô ba hik liñ hathak lonbô enañ haveñ denañ ba abô êñ hi mayaliv. ¹⁸ Aêñ ba avômalô bêñ anônê

* **12:10-11:** Jon 11:45   * **12:13:** Jon 1:49   * **12:16:** Jon 2:22

elanô nena Yisu bôk hadum lavônjin êj. Ba intu etak Jerusalem ba i ek nêpôm yani. ¹⁹ Nê Palisi êyê ma thêlôda enañ hadêj i, “Ôngô! Avômalô sapêj lêk esopa yani ba alalôaniñ ku anôj mi.”

Yisu anêj ku hayô

²⁰ Avômalô loj buyañ doho i daku Jerusalem ek nêgê waklavônj Hale ba Hi ba nênem yej imbiñ avômalô Israel. ²¹ Ma i hadêj Pilip, anyô Betsaida anêj Galili. Ma enañ hik yani liñ, “Anyô bêj, yêlô adum ek nagê Yisu.” ²² Êj ma Pilip hi hanañ hadêj Andulu ba thai i enañ hadêj Yisu.

²³ *Ma Yisu hanañ, “Wakma lêk hayô yôv ek injik Anyô Anêj Nakaduñ anêj lôkmanjin thô. ²⁴ *Yanañ avanônj biñ êndêj môlô. Yanvêk te miñ evatho halôk pik ami, êj ma tem miñ injik anôj ami. Tem ida êmô aêj. Ma donjom yanvêk atu ba evatho halôk pik, êj ma hama ba tem injik anêj anôj bêj anôj. ²⁵ *Anyô te lahaviñ anêj lôkmala bêj anôj êj ma anêj lôkmala êj tem nêm yak ba mi. Ma anyô te hapôlik hathak anêj lôkmala pik êntêk êj ma tem embalon anêj lôkmala êj loj wak nômbêj intu sapêj. ²⁶ Ôpatu ba hadum ek indum yenañ ku ma esopa ya ba loj atu ba yahamô ma tem êmô imbiñ. Ma Wakamik tem enañ abô mavi esak ôpêj.

²⁷ * “Lêk yalenmalain bêj ba hatôm yanañ nena, ‘Wakamik, nêm ya bulubiñ.’ Dô! Yahalêm ek yandum ku êj. ²⁸ Wakamik, nuñgwik anêj lôkmanjin thô!”

---

* **12:23:** Jon 13:31-32; 17:1   * **12:24:** 1Ko 15:36   * **12:25:** Mat 16:25   * **12:27:** Sng 6:3; 42:5; Mat 26:38

Êḡ ma kaêk te halam anêḡ malak leḡ nena, “Bôk yahik yenaḡ lôkmaḡḡiḡ thô yôv. Ma tem yandum esak loḡbô.” ²⁹ Avômalô nômbêḡ atu imiḡ loḡ êḡ elañô abô êḡ ba enañ, “Kakalu!” Ma doho enañ, “Aḡela te hanaḡ abô hadêḡ yani!”

³⁰ Ma Yisu hanaḡ nena, “Kaêk êḡ halêm ek nêm môlô sa. Yani miḡ halam ek nêm ya sa ami ma mi. ³¹ Ku nenaḡ avômalô pik bêḡ lêk hayô yôv. Ba tem nimbi pik êntêk anêḡ anyô bêḡ kambom atu ni. ³² *Ma tem nênenêm ya liḡ êtôm sêbôk ba Mose hathôkwêḡ umya dahô hathak a ek endom avômalô sapêḡ nêlêm êndêḡ ya.” ³³ *Yisu hanaḡ abô êḡ ek injik loḡôndê atu ba tem nijik yani vônô esak alovalañḡsiḡ thô.

³⁴ *Ma avômalô nômbêḡ atu enañ, “Abô balabuḡ hanaḡ nena Mesia atu tem êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ba yêlô ayala abô êḡ. Ma honañ nena nêsôkwêḡ o Anyô Anêḡ Nakaduḡ esak a. Anyô Anêḡ Nakaduḡ êḡ ma opalê?” ³⁵ *Ma Yisu hanaḡ, “Sawa bidoḡ iyom ma deda tem êmô imbiḡ môlô. Ba ôpatu haveḡ momañiniḡ ma hathôḡ nena tem ni êsê. Aêḡ ba intu môlô nombenḡ yapinḡ êḡa tem momañiniḡ êyô môlô vôv! ³⁶ *Deda hamô havinḡ môlô denañ. Aêḡ ba nônêmbinḡ yani ek môlô tem numbitak deda anêḡ avômalô.” Yisu hanaḡ abô êḡ yôv ma hatak thêlô ba hi hakopak.

Avômalô bêḡ anôḡ miḡ êvhavinḡ Yisu ami

---

* **12:32:** Jon 3:14   * **12:33:** Jon 18:32   * **12:34:** Sng 110:4;
Ais 9:7; Dan 7:14   * **12:35:** Jon 8:12   * **12:36:** Ep 5:8

37 Yisu bôk hadum lavôñiñ lomaloma hêk avômalô malenñiñ. Ma donjom miñ êvhaviñ yani ami 38 ek plopet Aisaia anêñ abô injik anôñ nena, “Anyô Bêñ, opalê lêk hêvhaviñ alalôaniñ abô?

Ma opalê lêk hayê anêm lôklokwanj atu ba bôk huik thô? Mi anôñ.” *Aisaia 53:1*

39 Avômalô iniñ lôklokwanj mi ek nênimbiñ ba intu plopet Aisaia bôk hanañ hêk Wapômbêñ anêñ kapya aêntêk,

40 “Yani habi thêlô malenñiñ siñ
ma hik thêlôniñ auk siñ
ek miñ nêgê esak malenñiñ

lôk neyala ênjêk iniñ auk

ba nêmbô nêlêm êndêñ ya ek yandum thêlô mavi ami.” *Aisaia 6:10*

41 *Aisaia bôk hayê Yisu anêñ lôkmanñiñ. Aêñ ba yani hanañ abô êñ hathak Yisu.

42 *Ma avômalô Israêl iniñ nê bêñbêñ doho êvhaviñ Yisu ma donjom miñ enañ iniñ êvhaviñ bêñ ami. Thêlô êkô ek Palisi nênêm i vé 43 *ba intu lenñihaviñ avômalô pik iniñ lenñimavi bêñ anôñ hamôñ ek Wapômbêñ anêñ lamavi. 44 Ma Yisu halam kaêk nena, “Ôpatu ba hêvhaviñ ya ma hêvhaviñ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm haviñ. Miñ hêvhaviñ ya iyom ami. 45 *Ôpatu ba hayê ya, êñ ma hatôm hayê ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. 46 Yahalêm hatôm deda hamô pik ek opalêla takatu ba êvhaviñ ya ma tem miñ nêmbô momañiniñ esak lonjô ami.

47 * “Yahalêm ek yanêm avômalô pik bulubiñ. Ma miñ yahalêm ek yandum abô ek avômalô pik

* 12:41: Ais 6:1

* 12:42: Jon 9:22

* 12:43: Jon 5:44

* 12:45: Jon 14:9

* 12:47: Jon 3:17

ami. Aêḅ ba opalêla takatu ba elañô yenaḅ abô ba miḅ esopa ami ma tem miḅ yandum abô ek i ami. ⁴⁸ Abô takêntêk ba yahanaḅ êḅ iyom intu tem êtôm abô nindum abô esak êndêḅ pik lo leḅ anêḅ daḅ ba opalê atu ba hadô ya ba miḅ halañô yenaḅ abô ami, êḅ ma tem yani indum abô. ⁴⁹ Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hêv abô êḅ ba yahanaḅ. Miḅ yada yahanaḅ yenaḅ abô ami. Ba intu tem nindum abô esak abô êḅ iyom. ⁵⁰ Ma yahayala nena Wakamik anêḅ abô tem nêm lôkmala atu ba nêmô êtôm wak nômbêḅ intu sapêḅ. Aêḅ ba yahanaḅ abô takatu ba Wakamik hêv hadêḅ ya iyom.”

13

Yisu hathik ḅê ku veḅiḅkapô

¹ Avômalô Israeḅ iniḅ waklavôḅ Hale ba Hi habobo. Ma Yisu hayala nena anêḅ waklavôḅ etak pik ba ni ek Lambô lêk hayô. Yani hathak lahaviḅ anêḅ avômalô takatu ba êmô pik aleba hayô wakma hatak i. Ma dokte ma tem injik anêḅ lahaviḅ anêḅ anôḅ thô êndêḅ thêlô.

² *Yaḅsiḅ ma thêlô eyaḅ nôḅ êmô. Ma Sadan bôk halôk Judas la yôv ek enaḅ Yisu bêḅ. Judas êḅ ma Saimon Iskaliot nakaduḅ. ³ *Ma Yisu hayala nena Wapômbêḅ hatak nôḅkama sapêḅ halôk yanida baḅ. Lôk hayala nena yanida halêm anêḅ Wapômbêḅ ba tem êmbôni êndêḅ Wapômbêḅ esak loḅbô. ⁴ Êḅ ma hatak nôḅ hamô. Ma habi anêḅ kwêv thô hatôm anyô athêḅ mi ma hawa sôp te

* **13:2:** Luk 22:3; Jon 13:27   * **13:3:** Jon 3:35; 16:28

ba havuvi hayô haven lamalim. ⁵ Ma han gasô ñaŋ halôk belev te ba hathik anêŋ ñê ku venjŋ kapô. Ma haya vê hathak sôp atu ba havak hawê haven lamalim.

⁶ Yani hathik anyô vi iniŋ yôv ma hadum ek isik Saimon Pita anêŋ. Ma Pita hanaŋ, “Anyô Bêŋ, hudum ek usik yavenkapô e?”

⁷ Ma hanaŋ, “Hôthôŋ nôm atu ba lêk yahadum. Wak te am ka tem oyala.”

⁸ Ma Pita hanaŋ, “Dô! Miŋ usik yavenkapô ami. Mi anôŋ.”

Ma hanaŋ viyaŋ, “Miŋ yahathik o ami ma tem miŋ umbitak yenaŋ avômalô te ami.”

⁹ Ma Saimon Pita hanaŋ, “Anyô Bêŋ, êŋ ma usik yabaheŋ lôk yalenkadôk imbiŋ ma miŋ usik yavenkapô iyom ami.”

¹⁰ *Ma yani hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Anyô bôk hathik i yôv, ma miŋ isik i esak loŋbô ami. Isik va iyom ek malê nena liŋkupik ma mabuŋ. Ma môlô ma mabuŋ. Ma doŋtom miŋ sapêŋ mabuŋ ami.”

¹¹ Yisu lêk hayala ôpatu ba tem enaŋ yani bêŋ. Ba intu hanaŋ, “Miŋ sapêŋ mabuŋ ami.”

¹² Yani havôkwŋŋ thêlô venjŋ yôv ma hik anêŋ kwêv hathak loŋbô ma halôk hamô. Ma hanaŋ hik thêlô liŋ, “Môlô oyala nôm atu ba lêk yahadum anêŋ ôdôŋ e? ¹³ Ya môlônim Kêdôŋwaga lôk môlônim Anyô Bêŋ ba intu môlô udum mavi ba olam ya nena ‘Kêdôŋwaga’ lôk ‘Anyô Bêŋ’. ¹⁴ *Ôŋgô! Ya ma môlônim Anyô Bêŋ lôk Kêdôŋwaga ma doŋtom lêk yahathik môlô vemim hatôm anyô athêŋ mi. Aêŋ ba môlô sapêŋ nusik môlônim avômalô vi venjŋ aêŋ

* **13:10:** Jon 6:64,70-71; 15:3   * **13:14:** Mat 20:28; Luk 22:27

iyom. ¹⁵ *Yahik ku êḡ thô hadêḡ mômô ek nosopa yaveḡwam ba nundum êtôm atu ba lêk yahadum hadêḡ mômô. ¹⁶ *Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ mômô. Anyô ku ma miḡ bêḡ ek anêḡ anyô bêḡ ami. Ma anyô atu ba hi ma miḡ bêḡ ek ôpatu ba hêv yani ba hi ami. ¹⁷ Lêk mômô oyala auk takêḡ. Ba udum aêḡ ma tem Wapômbêḡ lamavi esak mômô.

Yisu hayala Judas anêḡ kambom

(Mat 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23)

¹⁸ “Ma miḡ yahanḡ abô êḡ hathak mômô sapêḡ ami. Yahayala mômô ḡê takatu ba yahalam yôv unim auk. Ma doḡtom abô atu ba hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya tem injik anôḡ aêntêk,

‘Ôpatu ba hayaḡ nôḡ haviḡ ya ma tem nêḡ vavḡwam liḡ ek embak ya esak.’ *Kapya Yeḡ 41:9*

¹⁹ *“Nôm êḡ habitak ami denaḡ ma lêk yahanḡ hadêḡ mômô yôv ek waklavôḡ atu ba nôḡ êḡ habitak ma mômô tem nônêḡmimbiḡ ya nena Yada Yahamô. ²⁰ *Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ mômô nena ôpatu ba hawa anyô te atu ba yahêv hathôk thô, yani hawa ya thô haviḡ. Ma ôpatu ba hawa ya thô, hawa Ôpatu ba hêv ya ba yahalêḡm thô haviḡ.”

²¹ Yisu hanaḡ yôv ma lamalainḡ kambom. Ma hanaḡ bêḡ nena, “Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ mômô. Mômô te tem enaḡ ya bêḡ!”

²² Ma ḡê ku êthôḡ nena thêlô alisê intu tem indum nôḡ êḡ ba ititiḡ i mayaliv. ²³ ḡê ku ali atu

* **13:15:** Plp 2:5; Kol 3:13; 1Pi 2:21   * **13:16:** Mat 10:24

* **13:19:** Jon 14:29; 16:4   * **13:20:** Mat 10:40

ba Yisu hathak lahaviņ bēņ anōņ hamô habobo yani. ²⁴ Ma Saimon Pita hik thô hathak wakadôk nena, “Onaņ injik yani liņ nena yani hanaņ hathak opalê.”

²⁵ Êņ ma ôpêņ hanaņ thikuthik nena, “Anyô Bêņ, honaņ hathak opalê?”

²⁶ Ma Yisu hanaņ, “Tem yatak polom te êndôk thôk ba yahêv hadêņ môle te. Êņ ma ôpêņ.” Ma hatak polom selenj êņ halôk thôk ma hêv hadêņ Judas, Saimon Iskaliot nakaduņ. ²⁷ *Judas hawa polom êņ ma Sadana halôk yani kapô.

Ma Yisu hanaņ hadêņ yani, “Nu undum anêm ku kethenj.” ²⁸ Nê takatu ba eyaņ nôm haviņ Yisu elañô ma doņtom êthôņ anêņ abô atu ba hanaņ hathak Judas anêņ ôdôņ palinj. ²⁹ Judas ma anyô hayabiņ valuselenj. Aêņ ba doho esonj nena Yisu hanaņ ek ni nêm nômkama vuli ek nêgê waklavôņ Hale ba Hi mena ni nêm nômkama êndênj nê siv la. ³⁰ Judas hawa polom êņ yôv ma hatak thêlô ba hi. Ma lêk bôlôvôņ.

Yisu hêv abô balabuņ lukmuk

³¹ *Judas hi yôv ma Yisu hanaņ, “Dokte ma avômalô tem nêgê ya Anyô Anêņ Nakaduņ atu anêņ lôkmaņginj thô. Ma lôkmaņginj êņ tem injik Wapômbêņ anêņ lôkmaņginj anôņ thô. ³² *Ma kasana Wapômbêņ tem injik ya Anyô Anêņ Nakaduņ atu anêņ lôkmaņginj thô aêņ iyom.

³³ * “Yenaņ avômena, tem yamô vauna imbiņ môle. Ma môle tem nômbôlêm ya. Ma doņtom

---

* **13:27:** Jon 13:2   * **13:31:** Jon 12:23   * **13:32:** Jon 17:5

* **13:33:** Jon 7:33-34

môlô miñ ôtôm unu loñ atu ba tem yana ami. Bôk yahanañ abô êñ hadêñ avômalô Israël ma lêk yahanañ abô bô êñ hathak loñbô.

³⁴ * “Ma yahêv balabuñ lukmuk te hadêñ môlô nena lemimibiñ am êtôm atu ba lêk yalenhaviñ môlô. ³⁵ Môlô lemimhaviñ am aêñ ma tem avômalô sapêñ nêgê môlô nena yenañ avômalô takatu ba esopa ya.”

Yisu hanañ nena Pita tem enañ nena hathôñyani paliñ

(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34)

³⁶ Saimon Pita hanañ hik Yisu liñ, “Anyô Bêñ, nu êsê?”

Ma Yisu hanañ, “Loñ atu ba tem yana ma miñ hatôm osopa ya ami. Ma donjom wak te am ka tem osopa ya.”

³⁷ Ma Pita hanañ, “Anyô Bêñ, aisê ba miñ hatôm yasopa o êndêñ yaô ami? Tem yatak yenañ lôkmala ek yanêm o sa!”

³⁸ Ma Yisu hanañ, “Avanôñ e? Lemhaviñ otak anêm lôkmala ek nêm ya sa e? Yanañ avanôñ biñ êndêñ o nena tale miñ halañ ami denañ ma tem onañ êtôm bôlôñ lô nena hôthôñ ya paliñ.”

14

Yisu da ma loñôndê

¹ “Môlô miñ kapôlômim malaiñ ami. Nônêmimbiñ Wapômbêñ lôk nônêmimbiñ ya. ² Unyak lokapô lokapô hêk Wakamik anêñ unyak ba yaha ek yapôpêk môlônim loñ. Abô êñ ma

---

* **13:34:** Jon 15:12,17; 1Jon 3:23; 2Jon 5

abôyan, ma tem miñ yanan aêñ ami. ³ *Yaha ek yapôpêk môle nim loñ. Êñ ma tem yandéalêm ek yanja môle ek nômo loñ êñ imbiñ ya. ⁴ Ma bôk oyala loñôndê atu ba hi loñ atu ba tem yana.”

⁵ Tomas hanañ, “Anyô Bêñ, yêlô athôn loñ atu ba tem nu paliñ ma tem nayala loñôndê êñ aisê?”

⁶ *Ma Yisu hanañ, “Yada intu loñôndê lôk abô avanôn ma lôkmala. Ma anyô te miñ hatôm esak loñôndê yan ba ni ek Wakamik ami. Mi. Ya iyom.

⁷ *Môle oyala ya katô, êñ ma tem noyala Wakamik aêñ iyom. Avanôn! Bôk ôyê lôk oyala yani yôv!”

⁸ Ma Pilip hanañ hadêñ Yisu, “Anyô Bêñ, nuñgwik Lemambô thô êndêñ yêlô. Êñ ma hatôm.”

⁹ *Ma hanañ viyan, “Pilip, bôk yahamô havin môle sawa daim ma miñ hoyala ya ami denañ e? Anyô hayê ya ma hayê Wakamik. Ma honañ nena yangik Wakamik thô eka? ¹⁰ *Ma miñ hêvhavin nena yahamô Wakamik kapô ma Wakamik hamô yakapô ami e? Abô atu ba yahanañ hadêñ môle ma Wakamik hamô ya kapô ba hathak hadum anêñ ku. Miñ yada yahanañ hathak yenan auk ami. ¹¹ *Nônêmbiñ abô êntêk! Wakamik hamô ya kapô ma yahamô yani kapô. Ma môle ôdô nônêmbiñ abô êntêk, êñ ma lemimibi ku takatu ba yahadum ek nê môle sa ek nônêmbiñ!

¹² *Yanan avanôn biñ êndêñ môle. Anyô hêvhavin ya ma tem indum ku lomaloma êtôm yahadum. Ma yaha ek Wakamik. Aêñ ba ôpatu ba hêvhavin

---

* **14:3:** Jon 12:26 * **14:6:** Jon 11:25; Lom 5:1-2 * **14:7:** Jon 8:19

* **14:9:** Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 * **14:10:** Jon 12:49

* **14:11:** Jon 10:38 * **14:12:** Mak 16:19-20

tem indum ku mavi lomaloma êmôḡ ek ku takatu ba yahadum. ¹³*Nôm takatu ba môlô onañ hathak yenaḡ athêḡ ek yandum ma tem yandum ek Nakaduḡ injik Lambô anêḡ lôkmaḡḡiḡ thô. ¹⁴Ma nôm takatu ba môlô onañ hik liḡ hathak yenaḡ athêḡ ma tem yandum.”

Lovak Mathen tem êlêm

¹⁵*“Môlô lemimhaviḡ ya, êḡ ma tem nosopa abô takatu ba yahanañ. ¹⁶*Ma tem yanaḡ injik Wakamik liḡ ek nêḡ anyô yaḡ ek embatho môlô loḡ. ¹⁷*Ma anyô êḡ tem êmô imbiḡ môlô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ôpêḡ ma Lovak Mathen ba hathak hik Wapômbêḡ thô. Ma tem êmô imbiḡ môlô ba êmô môlô kapôlômim ek noyala yani. Ma doḡtom avômalô pik miḡ êyê lo eyala ami. Ba intu tem miḡ neja ami. ¹⁸Tem yandeaḡlêm esak loḡbô ba miḡ hatôm yatak môlô êtôm avômena bilak ami. ¹⁹Dokte ma avômalô pik tem nêsoḡ ya paliḡ. Ma doḡtom môlô tem ôḡḡô ya. Yahamô lôkmala. Ba intu tem môlô nôḡmô lôkmala imbiḡ. ²⁰*Wak êḡ ma tem môlô noyala nena yahamô Wakamik kapô, ma môlô ôḡmô ya kapô, ma yahamô môlô kapôlômim. ²¹Ma ôpatu ba halañô yenaḡ abô balabuḡ ba hasopa, ôpêḡ lahaviḡ ya. Ma ôpatu ba lahaviḡ ya ma Wakamik tem laimbiḡ yani. Ma aêḡ iyom tem yalenḡimbiḡ yani ma tem yaḡḡik ya thô êndêḡ yani.”

* **14:13:** Mat 7:7; Jon 15:16

* **14:16:** Jon 14:26; 15:26; 16:7

Jon 17:21-23

* **14:15:** Jon 15:10; 1Jon 5:3

* **14:17:** Jon 16:13   * **14:20:**

22 Êḡ ma Judas yaḡ, miḡ Iskaliot ami, yani hanaḡ, “Anyô Bêḡ, aisê ba lemhaviḡ nuḡgwik oda thô êndêḡ yêlô ma avômalô pik mi?”

23 Ma Yisu hanaḡ, “Ôpatu ba lahaviḡ ya tem esopa yenaḡ abô. Ma Wakamik tem laimbiḡ ôpêḡ, ma tem yai ana namô imbiḡ yani. 24 *Ma ôpatu ba miḡ lahaviḡ ya ami tem miḡ esopa yenaḡ abô ami. Abô êntêk ba môlô olaḡô ma miḡ yenaḡ abô ami. Mi. Abô takêḡ ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm anêḡ abô.

25 “Yahamô denaḡ ma yahanaḡ abô takêḡ hadêḡ môlô. 26 Ma Wakamik tem nêḡ anyô te ba êlêm esak yenaḡ athêḡ ek embatho môlô loḡ. Ôpêḡ ma Lovak Mathêḡ ba tem êndôḡ môlô esak nôḡ takêḡ sapêḡ. Ma tem indum ba môlô lemimimbi abô taksêbôk ba yahanaḡ. 27 Yenaḡ labali yahêv lôk yahadô hamô haviḡ môlô. Êḡ ma yada yenaḡ. Miḡ avômalô pik hatôm nêḡnêḡ êndêḡ môlô ami. Lemim êndôk biḡ ma miḡ nôkô ami.

28 * “Ma lêk olaḡô abô êntêk ba yahanaḡ hadêḡ môlô, ‘Yaha. Ma tem yandealêm esak loḡbô.’ Êḡ ma môlô lemimmalaiḡ. Wakamik ma bêḡ ek ya. Ma môlô lemimimbiḡ ya, ma tem môlô lemimmavi ek yaha hadêḡ Wakamik. 29 *Nôm êḡ miḡ habitak ami denaḡ ma lêk yahanaḡ hadêḡ môlô ek wak êḡ hayô ma môlô nôḡnêḡmimbiḡ. 30 Dokte ma pik êntêk anêḡ anyô bêḡ tem êlêm ba intu miḡ hatôm yanaḡ abô pôk bêḡ anôḡ ami. Ma miḡ hatôm indum nôḡmla esak ya ami. 31 Ma donḡtom yahadum ek avômalô pik neyala nena yaleḡhaviḡ Wakamik ba yahasopa

* 14:24: Jon 7:16   * 14:28: Jon 20:17   * 14:29: Jon 13:19

nôm takatu ba yani hanañ hadêñ ya katô. Yôv ma nôlêm ek alôana i.”

15

Yisu ma yak lokwan ta anôñ

¹ Yisu hanañ, “Ya ma yak lokwan ta anôñ. Ma Wakamik ma ku kapô anêñ alañ. ² *Yenañ thanañ sapêñ atu ba miñ hik anôñ ami ma Wakamik hathak halo vê. Ma thanañ sapêñ atu ba hik anôñ ma hêv katôñ vê ek injik limamôk. ³ Abô atu ba yahanañ hadum ba môlô ubitak mabuñ. ⁴ Môlô odahaliñ ya êñ ma tem yandahaliñ môlô. Yak thanañ da miñ hatôm injik anêñ anôñ ami. Thanañ hadahaliñ yak lokwan ta ek injik limamôk. Aêñ ba môlô miñ odahaliñ ya ami, êñ ma tem miñ ungwik anôñ ami.

⁵ “Yada ma hatôm yak lokwan ta. Ma môlô ma thanañ. Ôpatu ba hadahaliñ ya ma yahadahaliñ yani ba intu hik limamôk. Ma miñ yahêv môlô sa ami, ma môlô miñ hatôm nundum nômlate ami. ⁶ *Ma anyô te miñ hadahaliñ ya ami ma hatôm thanañ atu ba ibi halôk pik ba hakaok ba isup ek nêmbôk esak atum. ⁷ Ma môlô odahaliñ ya ba yenañ abô hêk môlô kapô ba onañ hik ya liñ hathak malêla takatu ba môlô lemimhaviñ, êñ ma tem noja. ⁸ *Ma avômalô takatu ba ethak ik anôñ limamôk intu tem nêgê i nena yenañ. Êñ ma uik Wakamik anêñ lôkmanñgiñ thô.

⁹ “Yalenhaviñ môlô hatôm atu ba Wakamik lahaviñ ya. Nômô yenañ yalenhaviñ êñ kapô.

---

* **15:2:** Mat 3:10   * **15:6:** Mat 7:19; 13:42   * **15:8:** Mat 5:16

10 *Môlô osopa yenaŋ abô ma tem môlô nôômô yenaŋ yalenŋhaviŋ kapô hatôm atu ba yahasopa Wakamik anêŋ abô ba yahamô yani anêŋ lahaviŋ kapô. 11 Yahananŋ abô takêntêk ek yenaŋ yalenŋmavi êmô imbiŋ môlô lôk êmô môlô kapôlômim siŋ. 12 *Yananŋ abô balabuŋ te êndêŋ môlô nena môlô tomtom lemimimbiŋ am êtôm atu ba bôk yalenŋhaviŋ môlô yôv. 13 *Ma anyô te hatak anêŋ lôkmala ek hêv anêŋ anyô môlô bulubiŋ, êŋ ma lahaviŋ êŋ hamôŋ ek leniŋhaviŋ vi. 14 *Môlô udum aêŋ êŋ ma môlô ma yenaŋ anyô môlô. 15 Sêbôk ma yahalam môlô nena anyô ku. Anyô ku ma miŋ hayala anyô bêŋ anêŋ auk ami. Ma doŋtom lêk yahik auk nômbêŋ atu ba Wakamik bôk hêv hadêŋ ya thô hadêŋ môlô ba intu yahalam môlô tomtom nena anyô môlô. Ma miŋ nê ku hathak lonbô ami. 16 Môlô miŋ bôk olam ya ami. Mi. Yahalam môlô lôk yahatak yabaheŋ hayô hêk môlô ba hathak yenaŋ athêŋ nonanŋ injik Wakamik liŋ esak unim lemimhaviŋ ma tem yanêm lemimhaviŋ takêŋ êndêŋ môlô ek unu uŋgwik anôŋ atu ba tem êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. 17 *Yenaŋ abô balabuŋ ma môlô lemimimbiŋ am.”

Nê pik tem nêpôlik esak nê ku

18 Yisu hanaŋ, “Avômalô pik êpôlik ek môlô, êŋ ma môlô lemimimbi nena bôk êpôlik hathak ya aêŋ iyom. 19 *Môlô ma pik anêŋ ma tem avômalô pik leniŋimbiŋ môlô êtôm atu ba leniŋ haviŋ thêlôda

---

* **15:10:** Jon 14:15; 1Jon 2:5   * **15:12:** Jon 13:34   * **15:13:** Jon 10:11; 1Jon 3:16   * **15:14:** Mat 12:50   * **15:17:** Jon 13:34
 * **15:19:** Jon 17:14

iniŋ avômalô. Ma doŋtom môlô ma miŋ avômalô pik êntêk ami. Bôk yahalam môlô yôv ek notak avômalô takêŋ ba intu êpôlik hathak môlô. ²⁰*Môlô lemimimbi abô êntêk ba yahananŋ hadêŋ môlô katô. ‘Anyô ku miŋ bêŋ ek anêŋ anyô bêŋ ami.’ Avômalô pik êntêk bôk êv vovanŋ hadêŋ ya ba intu tem nindum aêŋ iyom êndêŋ môlô. Ma aêŋ iyom doho bôk elanŋ yenanŋ abô ba intu tem nedanŋô môlônim abô imbiŋ. ²¹ Môlô ma yenanŋ avômalô. Ma avômalô pik êthônŋ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm paliŋ. Ba intu tem nênem vovanŋ êndêŋ môlô. ²² Ma miŋ yahalêm ba yahêv abô hadêŋ avômalô takêŋ ami, êŋ ma tem miŋ neja vuli esak iniŋ kambom ami. Ma doŋtom lêk miŋ hatôm nenanŋ abô te ami. ²³*Ôpatu ba hapôlik hathak ya ma hapôlik hathak Wakamik aêŋ iyom. ²⁴ Ma ya miŋ yahamô thêlô malêvônŋ ba yahadum ku atu ba miŋ bôk anyô te hadum ami êŋ ma thêlôniniŋ kambom mi. Ma doŋtom bôk êyê yôv ma êdô yai lôk Wakamik. ²⁵*Aêŋ ba thêlôda iniŋ abô balabuŋ bute hik anônŋ aêntêk,

‘Thêlô êdô ya oyanŋ.’

Kapya Yenŋ 35:19; 69:4

²⁶* “Tem yanêm anyô te êlêm anêŋ Wakamik ek embatho môlô loŋ. Ôpêŋ ma Lovak Mathenŋ atu ba Wakamik tem nêk ek injik Wapômbêŋ thô. Ma tem enanŋ yenanŋ abô bêŋ. ²⁷ Ma yenanŋ ku anêŋ môŋ ma môlô sapêŋ bôk ômô haviŋ ya aleba lêk. Êŋ ma môlô nonanŋ yenanŋ abô bêŋ imbiŋ.

* **15:20:** Jon 13:16   * **15:23:** Luk 10:16   * **15:25:** Jon 13:16

* **15:26:** Jon 14:26

16

¹ “Yahanaṅ abô takêṅ ek môlô miṅ notak unim ôêvhaviṅ ami. ²⁻³ *Êthônṅ yai lôk Wakamik paliṅ ba intu tem nêṅêm môlô vê lôk nijik môlô vônô ba nesonṅ nena êṅ ma êv yeṅ hadêṅ Wapômbêṅ. ⁴ Lêk yahanaṅ abô takêṅ yôv hadêṅ môlô ek waklavônṅ nôm takêṅ habitak, êṅ ma tem lemimimbi nena bôk yahanaṅ yôv. Sêbôk ma yada yahamô haviṅ môlô ba intu miṅ yahanaṅ abô êṅ hadêṅ môlô ami.

⁵⁻⁶ “Ma doṅtom yaha ek yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yahanaṅ abô takêntêk hadêṅ môlô ba intu hadum môlô lemimmalainṅ kambom ba miṅ onanṅ hik ya liṅ nena ‘tem nu êsê’ ami e? ⁷ *Yanaṅ avanônṅ êndêṅ môlô nena yaha ek Wakamik ek nêṅ môlô sa. Yaha ami êṅ ma Lovak Matheṅ, ôpatu ba embatho môlô loṅ tem miṅ êlêm ami. Ba intu tem yana ek yanêṅ yani ba êlêm êndêṅ môlô. ⁸ Yani tem êlêm ek enanṅ avômaloṅ pik ininṅ kambom lokwanṅlô bêṅ aêntêk: ininṅ kambom atu idum bêṅ lôk auk atu elela auk thêthônṅ ma ininṅ auk lôkbanṅ hathak waklavônṅ idum abô. ⁹ Ku môṅ ma tem enanṅ avômaloṅ ininṅ kambom atu ba miṅ êvhaviṅ ya ami bêṅ. ¹⁰ Ma ku yanṅ ma avômaloṅ pik esonṅ nena ya miṅ anyô thêthônṅ ami. Ma doṅtom yaha ek Wakamik ba tem miṅ môlô nôṅgô ya ami ba intu ya ma anyô thêthônṅ. Aêṅ ba tem êlêm ek injik auk thêthônṅ êṅ thô.* ¹¹ *Ma ku te lô nena avômaloṅ pik esopa anyô môṅ atu ba hayabiṅ pik êntêk ba esonṅ nena tem miṅ nindum abô ami. Ma doṅtom ôpêṅ

* **16:2-3:** Mat 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22; 15:21   * **16:7:** Jon 14:16

* **16:10:** Abô êṅ anêṅ ôdônṅ ma miṅ hêk yainṅ ami.   * **16:11:** Jon 12:31

bôk hamô loŋ idum abô yôv ek ema ba intu thêlô tem nindum abô imbiŋ. Aêŋ ba Lovak Matheŋ tem injik auk êŋ thô êndêŋ i imbiŋ.

¹² * “Yalenhaviŋ yanêm abô bêŋ anôŋ imbiŋ êndêŋ môle ma môle miŋ hatôm nobaloŋ ami. ¹³ Ma donjom Lovak Matheŋ ôpatu ba hik Wapômbêŋ thô tem êlêm ek eyabiŋ môlelônim auk ek noyala Wapômbêŋ lôk enaŋ abô esak nôm takatu ba tem imbitak embeŋ yam. Yani tem enaŋ abô atu ba halanô iyom ma tem miŋ enaŋ abô êtôm yanida anêŋ auk ami. ¹⁴ Yani tem enja yenaŋ auk ba enaŋ bêŋ êndêŋ môle ma tem injik yenaŋ lôkmanŋiŋ thô êndêŋ môle imbiŋ. ¹⁵ Wakamik anêŋ auk ma hatôm yenaŋ. Ba intu yahananŋ nena Lovak Matheŋ tem enja yenaŋ auk ba injik thô êndêŋ môle.”

Leŋmalaiŋ tem imbitak leŋmavi anôŋ

¹⁶ *Yisu hanaŋ, “Dokte ma tem môle nôsôŋ ya paliŋ. Ma vêm ka tem ôŋgô ya esak loŋbô.”

¹⁷ Ma nê ku doho enaŋ hadêŋ thêlôda, “Aisê ka yani hanaŋ nena dokte ma tem alalô nasôŋ yani paliŋ? Ma vêm ka tem nagê yani esak loŋbô lôk ni ek Lambô? Alalô athôŋ abô takêŋ paliŋ.”

¹⁸ Ma thêlô enaŋ lôbôlôŋ, “‘Dokte’ anêŋ ôdôŋ aisê? Alalô athôŋ abô êŋ paliŋ.”

¹⁹ Yisu hayala nena idum ek nenaŋ injik yani liŋ esak abô êŋ. Aêŋ ba hanaŋ, “Yahananŋ ‘Dokte ma tem nôsôŋ ya paliŋ. Ma vêm ka tem ôŋgô ya esak loŋbô.’ Ba intu môle onanŋ hik môlelôda liŋ hathak abô atu ba yahananŋ anêŋ ôdôŋ e? ²⁰ Yanaŋ avanôŋ

---

* **16:12:** 1Ko 3:1-2   * **16:16:** Jon 14:19

biŋ êndêŋ môle. Avômalô pik tem lenŋmavi. Ma doŋtom môle tem nodan asêŋ malêŋ. Môle tem kapôlemim malaiŋ. Ma doŋtom môle lemimmalaiŋ êŋ tem imbitak lemimmavi anêŋ. ²¹ Avi anêŋ waklavêŋ embathu hayô êŋ ma hawa vovan ek embathu. Ma lêk havathu yôv ma miŋ lahabi vovan êŋ hathak loŋbô ami. Amena lêk habitak yôv ba intu lamavi anêŋ. ²² Ma môle aêŋ iyom. Lêk môle kapôlemim malaiŋ. Ma doŋtom tem yangê môle esak loŋbô ba intu tem lemim mavi. Ma miŋ hatôm anyô la nêŋ lemim mavi êŋ vê ênjêk môle ami. ²³ *Yanaŋ avanêŋ biŋ êndêŋ môle. Tem yana ba nôŋ takatu ba môle onan hik Wakamik liŋ hathak yenaŋ athêŋ ma tem yani nêŋ êndêŋ môle. Ma môle tem miŋ nonan injik ya liŋ esak nômlate ami. ²⁴ Ya ma Nakaduŋ ba intu nonan injik yani liŋ esak yenaŋ athêŋ ek noja lemimmavi bêŋ anêŋ êmô môle kapôlemim siŋ. Sêbôk aleba lêk ma miŋ môle onan hik yani liŋ hathak nômlate hathak yenaŋ athêŋ ami.”

²⁵ Yisu hanaŋ, “Bôk yahavuŋ abô ba yahanan abô sapêŋ hatôm abô loŋ kapô hadêŋ môle. Ma wak te am ka tem yanaŋ abô avanêŋ êndêŋ môle esak Wakamik ba tem yanaŋ bêŋ. ²⁶ Wak êŋ ma môle da tem nodam yenaŋ athêŋ ba nonan injik Wakamik liŋ. Ma miŋ yada yanja môle nim abô ba yanaŋ injik yani liŋ ami. ²⁷ *Avanêŋ! Môle lemimhaviŋ ya lôk ôêvhaviŋ nena yahalêm anêŋ Wapômbêŋ. Aêŋ ba intu Wakamik da lahaviŋ môle ba môle da tem nonan injik yani liŋ esak unim lemimhaviŋ. ²⁸ Yahatak Wakamik ba yahalêm pik.

* **16:23:** Mat 7:7 * **16:27:** Jon 14:21,23

Ma lêk yahatak pik ba yahavôha ek Wakamik.”

²⁹ Êñ ma Yisu anêñ ñê ku enañ, “Lêk honañ abô êñ bêñ ma miñ huvuñ ami. ³⁰ Lêk yêlô ayala nena hoyala nômkama sapêñ. Miñ yêlô anañ hik o liñ ami denañ ma hoyala yêlôaniñ abô ba honañ bêñ. Ba intu yêlô êvhaviñ nena hólêm anêñ Wapômbêñ.”

³¹ Yisu hanañ, “Lêk mólô ôêvhaviñ e? ³² *Odanô! Avômalô tem nidupunin mólô tomtom ba nôsôv mayaliv ba unu unim loñ. Ma mólô tem notak ya ba yada tem yamô thiliv. Ma donjom Wakamik hamô haviñ ya. Aêñ ba tem miñ yamô daluk ami. Wak te am ka nôm êñ tem imbitak. Ma wak êñ lêk habitak yôv.

³³ * “Lêk yahanañ abô takêñ ek mólô nodahalin ya ba nômô yaô. Mólô tem nôpôm malain êmô pik êntêk. Ma donjom numin lôklokwan! Ya bôk yahamô pik êntêk anêñ lôklokwan lu yôv.”

17

Yisu hateñ mek ek yanida

¹⁻² Yisu hanañ abô takêñ yôv ma hêv ma hathak leñ ma hateñ mek nena, “Wakamik, wakma lêk hayô yôv. Bôk hotak ya yôv ek yayabin avômalô takatu ba bôk hôêv hadêñ ya ek yanêm lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbêñ intu sapêñ êndêñ i. Ba nuñgwik Nalum anêñ lôkmanjin thô ek yanjik anêm lôkmanjin thô aêñ iyom. ³ * Êntêk ma lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Neyala nena O ma Wapômbêñ avanôñ bin donjom lôk ya ma Yisu Kilisi, ôpatu ba O Wapômbêñ hôêv

* **16:32:** Mat 26:31,56 * **16:33:** Jon 14:27; Lom 5:1; 1Jon 5:4

* **17:3:** 1Jon 5:20

ba halêm. ⁴⁻⁵ *Wakamik, lêk yahik anêm lôkmanġin thô hamô pik êntêk hathak ku takatu ba hôêv hadêġ ya aleba lêk anêġ danġ. Ma nêġ mavi lôk athêġ bêġ êndêġ ya esak loġbô êtôm sêbôk atu ba pik miġ habitak ami denaġ ma yahawa athêġ bêġ êġ haviġ o ba yahamô mavi anôġ.

Yisu hateġ mek ek ġê ku laumiġ ba lahavuġu

⁶ “Bôk yahik o thô hadêġ avômalô pik takatu ba hôêv hadêġ ya yôv. Sêbôk atu ba thêlô ma anêm avômalô ba hôêv hadêġ ya ba lêk esopa anêm abô. ⁷⁻⁸ Yahêv abô sapêġ atu ba hôêv hadêġ ya hadêġ i ba esopa. Thêlô eyala katô nena yahatak o ba yahalêm pik lôk êvhaviġ nena hôêv ya ba yahalêm. Aêġ ba lêk eyala nena nôġ takatu ba hôêv hadêġ ya ma halêm anêġ o iyom. ⁹ Yahateġ ek avômalô takatu ba bôk hôêv hadêġ ya yôv. Thêlô ma anêm avômalô ba intu yahateġ mek ek i. Ma miġ yahateġ mek ek avômalô pik ami. ¹⁰ Avômalô takatu ba yenaġ êġ ma anêm. Ma avômalô takatu ba anêm êġ ma yenaġ. Ma thêlô êġ intu ik yenaġ lôkmanġin thô. ¹¹ Tem yatak pik ba yana ma tem miġ yamô pik esak loġbô ami. Ma thêlô tem nêġmô pik. Wakamik, o ma mathêġ! Ba oyabiġ i esak anêm athêġ atu ba bôk hôêv hadêġ ya ek thêlô kapôlôġiġ doġtom êtôm alai kapôlôġiġ doġtom. ¹² *Bôk yahamô haviġ thêlô ba yahayabiġ i hathak athêġ atu ba hôêv hadêġ ya. Ma kambom te miġ habuliġ i ami lôk thêlô te miġ hatak o ami. Mi. Anyô te iyom intu tem ni loġ atum ek abô atu ba bôk hêk anêm kapyâ tem injik anôġ.

* **17:4-5:** Jon 1:1-2; 4:34   * **17:12:** Jon 6:39; 13:18

13 “Ma donjom yahamô pik denañ ba yahanañ abô êñ ek yenañ yalenmavi bêñ anônê êmô thêlô kapôlônijn sinj ek malé nena tem yasôk. 14 Bôk yahêv anêm abô yôv hadêñ i. Ma ya miñ anyô pik êntêk ami. Ma thêlô aêñ iyom. Ba intu avômalô êpôlik hathak i. 15 *Wakamik yahanañ hik o lij nena umiñ anyô kambom loñ sinj ek thêlô ma miñ onja i vê ênjêk pik êntêk ami. 16 Ya miñ anyô pik êntêk ami ma thêlô aêñ iyom. 17 Otak anêm abô êndôk thêlô kapôlônijn ba undum i ek nimbitak anêm avômalô ku mathen. Anêm abô êñ ma avanônê. 18 *Yahêv thêlô ba i pik êntêk hatôm atu ba hôêv ya ba yahalêm. 19 Ma yahêv yada hadêñ o ek thêlô nimbitak anêm avômalô ku mathen anônê.

Yisu hateñ mek ek avômalô êvhavinj sapêñ

20 “Miñ yahatenj mek hathak nê ku takêñ iyom ami. Mi. Yahatenj mek hathak avômalô takatu ba tem nedanô nê ku takêñ iniñ abô ba nêñemimbinj ya 21 ek thêlô sapêñ nêmo kapôlônijn donjom êtôm atu ba hômô yakapô ma yahamô o kapô. Wakamik, thêlô tem nêmo alai kapô imbinj ek avômalô pik nêñemimbinj nena hôêv ya ba yahalêm. 22 *Bôk hôêv ya hatôm anyô lôkmanjinj ba lêk yahik lôkmanjinj êñ thô hadêñ thêlô ek thêlô kapôlônijn donjom êtôm alai kapôlônijn donjom. 23 Yahamô thêlô kapôlônijn ma hômô ya kapô. Undum ba thêlô lôkthô nimbitak kapôlônijn donjom ek avômalô pik neyala nena hôêv ya ba yahalêm lôk neyala nena lemhavinj thêlô hatôm atu ba lemhavinj ya.

---

* 17:15: Mat 6:13; 2Te 3:3   * 17:18: Jon 20:21   * 17:22: Ap 4:32

24 “Wakamik, yalenhaviņ avômalô takêntêk ba hôêv hadêņ ya nêmo imbiņ ya êmo loņ atu ba yahamô ek nêgê yenaņ lôkmaņgiņ. Pik miņ habitak ami denaņ ma lemhaviņ ya ba intu hôêv lôkmaņgiņ êņ hadêņ ya.

25 “Wakamik, o ma thêthôn. Avômalô pik êthôn o paliņ ma doņtom ya ma yahayala o. Ma yenaņ avômalô takêntêk eyala nena hôêv ya ba yahalêm.

26 Bôk yahik o thô hadêņ thêlô. Ma tem miņ yatak ku êņ ami ek yada yamô thêlô kapôlônjiņ ek leņjiņimbiņ avômalô vi êtôm atu ba lemhaviņ ya.”

18

Evaloņ Yisu

(Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53)

1 Yisu hateņ mek yôv ma lôk anêņ nê ku ibup êyô ņaņ Kidlon. ņaņ êņ vi ma ku alokwaņ oliv te hêk ba thêlô i loņ êņ.

2 Loņ êņ ma thêlô ethak i lôbôlôn. Ba intu Judas, ôpatu ba tem enaņ Yisu bêņ, hayala loņ êņ. 3 Êņ ma Judas halom nê vovak Lom dumte lôk Palisi lôk nê bêņbêņ êbôk da ma iniņ nê bêņbêņ ba i loņ êņ. Thêlô ewa atum lam lôk atum abiņ kapok ma nômkama nijik vovak.

4 Yisu hayala nôm takatu ba tem êpôm yani ba hi yaiņ ma hanaņ, “Môlô ôbôlêm opalê?”

5 Ma thêlô enaņ, “Yisu anêņ Nasalet.”

Ma yani hanaņ, “Ya êņ êntêk.” Judas, ôpatu ba tem enaņ Yisu bêņ intu hamiņ haviņ nê êņ. 6 Thêlô elano Yisu hanaņ, “Ya êņ êntêk.” Êņ ma ele i ma êv yak halôk pik.

⁷ Ma yani hanaŋ hik thêlô liŋ hathak loŋbô, “Môlô ôbôlêm opalê?”

Ma thêlô enaŋ, “Yisu anêŋ Nasalet.”

⁸ Ma hanaŋ, “Lêk yahanaŋ hadêŋ môlô yôv nena ya êŋ êntêk. Lêk ôpôm ya yôv ba notak nê êntêk ba ini.” ⁹ *Hanaŋ aêŋ ek abô bôsêbôk tem injik anôŋ nena miŋ hatôm etak avômalô takatu ba Lambô hêv hadêŋ yani te ami.

¹⁰ Êŋ ma Saimon Pita hawa biŋ vovak ma hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vianôŋ vê. Anyô ku êŋ anêŋ athêŋ nena Maluku.

¹¹ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ Pita, “Otak anêm biŋ êndôk anêŋ kupik esak loŋbô! Tem yandum ku malaiŋ atu ba Wakamik hêv hadêŋ ya.”

*Ewa Yisu ba i hadêŋ Anas
(Mat 26:57)*

¹² Êŋ ma Lom iniŋ nê vovak lôk anyô vovak laik lôk avômalô Israeŋ iniŋ sôp bidonŋ evalonŋ Yisu ba ekak hathak yak. ¹³ Thêlôninŋ ku môŋ ma ewa yani ba i hadêŋ Anas, yani ma Kaiapas anêŋ yaŋmalô. Kaiapas ma anyô bêŋ habôk da hadêŋ sondabêŋ êŋ. ¹⁴ *Yani anyô sêbôk atu ba hik auk thô hadêŋ Israeŋ iniŋ nê bêŋbêŋ nena, “Mavi ek anyô te iyom ema ek nê avômalô Israeŋ bêŋ anôŋ sa.”

*Pita hanaŋ “Yahathôŋ Yisu”
(Mat 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57)*

¹⁵ Saimon Pita lôk anyô ku yaŋ esopa Yisu ba i. Anyô ku êŋ ma anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô môlô te ba intu hasopa Yisu habitak hayô badêŋ abôlêk

---

* **18:9:** Jon 6:39   * **18:11:** Mat 26:39   * **18:14:** Jon 11:49-51

ba hi. ¹⁶ Ma Pita hamiņ badêņ viyaiņ. Ma anyô ku yaņ atu ba anyô bêņ habôk da anêņ anyô mólô havôhi ma hanaņ abô hadêņ avi atu ba hayabiņ badêņ abôlêk ba hawa Pita hayô badêņ kapô.

¹⁷ Avi atu ba hayabiņ unyak abôlêk hanaņ hik Pita liņ, “E! O ma ôpatu anêņ anyô ku te e?”

Ma Pita hanaņ, “Mi.”

¹⁸ Loņ lêk thilibuņ. Ma nê ku lôk nê êbôk da iniņ sôp bidonņ ebaņ atum ba ivuņu imiņ. Ma Pita hamiņ haviņ.

*Anyô bêņ habôk da hanaņ hik Yisu liņ
(Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Luk 22:66-71)*

¹⁹ Ma anyô bêņ habôk da hanaņ hik Yisu liņ hathak anêņ nê ku lôk abô takatu ba hanaņ ba hadôņ avômalô.

²⁰ Ma Yisu hanaņ, “Yahathak yahamiņ piklêvôn ba yahanāņ abô hadêņ avômalô. Ma yahadôņ avômalô hamô unyak yeņ lôk unyak mathen ma loņ atu ba avômalô Israeļ ethak donjom halôk. Ma miņ yahavuņ abô ami. ²¹ Ma aisê ka honaņ hik ya liņ? Avômalô takatu ba elañ abô takatu ba yahanāņ, thêlô eyala abô êņ katô. Ba intu onañ injik i liņ.”

²² Hanaņ aêņ ma nê êbôk da iniņ sôp bidonņ atu ba hamiņ habobo hapetav Yisu ba hanaņ, “E! Honaņ aêņ hadêņ anyô bêņ habôk da eka?”

²³ Ma Yisu hanaņ, “Yahanāņ abô kambom, êņ ma onañ abô êņ bêņ. Yahanāņ abô avanôn, ma aisê ka huik ya?” ²⁴ Êņ ma Anas hêv Yisu ba hi hadêņ Kaiapas, anyô bêņ habôk da. Ma yak atu ba ekak yani hamô denañ.

Pita hanaŋ “Yahathôŋ Yisu” bôlôŋ yaŋ hathak loŋbô

(Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62)

²⁵ Saimon Pita havuŋu atum hamiŋ ma enaŋ hik yaŋi liŋ, “O ma ôpêŋ anêŋ nê ku te e?”

Ma Pita hanaŋ, “Mi.”

²⁶ Êŋ ma anyô bêŋ habôk da anêŋ nê ku te hanaŋ, “Yahayê humiŋ alokwaŋ oliv kapô haviŋ yaŋi.” Anyô ku êŋ ma ôpatu ba Pita haŋgasiv limbuk vê anêŋ thalalen te.

²⁷ *Ma Pita hanaŋ hathak loŋbô, “Mi.” Kasana ma tale halaŋ.

Ewa Yisu hi hadêŋ Pailat

(Mat 27:11-26; Mak 15:1-15; Luk 23:1-5,13-25)

²⁸ Ewa Yisu hêk Kaiapas anêŋ unyak ba i anyô bêŋ Lom atu anêŋ unyak. Waklavôŋ Hale ba Hi anêŋ lôkbôk momaŋiniŋ lêk hayô ba Israel iniŋ nê bêŋbêŋ leŋiŋhaviŋ nêmo mabuŋ êŋjêk Wapômbêŋ ma ek nêgê waklavôŋ êŋ. Ba intu êdô nimbital nêyô anyô loŋ buyaŋ bêŋ êŋ anêŋ unyak. ²⁹ Ma Pailat hi viyaiŋ ma hanaŋ, “Ôpêŋ hadum malê ba môlô udum abô ek yaŋi?”

³⁰ Ma enaŋ, “Aisê! Yaŋi miŋ anyô kambom ami, êŋ ma tem miŋ yêlô naja yaŋi êlêm êndêŋ o ami!”

³¹ *Ma Pailat hanaŋ, “Yôv! Môlôda noja yaŋi ba nundum abô esak môlôda unim abô balabuŋ.”

Ma enaŋ, “Môlô avômalô Lom unim abô balabuŋ hanaŋ nena yêlô avômalô Israel miŋ hatôm naŋgik ôpatu ba hadum kambom vônô ami.” ³² *Enaŋ aêŋ

---

* **18:27:** Jon 13:38   * **18:31:** Jon 19:6-7   * **18:32:** Jon 3:14; 12:33

ek abô sêbôk atu ba Yisu hanañ hathak loñôndê atu ba tem ema esak tem injik anôñ.

³³ Aêñ ba Pailat hi unyak kapô hathak loñbô ma halam Yisu halêm ma hanañ hik yani liñ, “O ma avômalô Israêl iniñ kiñ e?”

³⁴ Ma Yisu hanañ, “Oda anêm auk ba honañ abô êñ mena anyôla hanañ hadêñ o e?”

³⁵ *Ma Pailat hanañ, “Hoson nena ya anyô Israêl e? Hudum malê ba oda anêm avômalô lôk nê bêñbêñ êbôk da ewa o ba êlêm hadêñ ya?”

³⁶ Ma Yisu hanañ, “Loñ lôklinyak atu ba yahayabin ma miñ anêñ pik êntêk ami. Yayabin loñ lôklinyak pik êntêk ma yenañ nê ku tem nijik vovak ek miñ anyô te etak ya êndôk Israêl iniñ nê bêñbêñ baheññ ami. Ba intu yenañ loñ lôklinyak ma miñ hamô pik êntêk ami.”

³⁷ Aêñ ba Pailat hanañ, “O ma kiñ!”

Ma Yisu hanañ “Intu êñ. Ya ma kiñ. Wakamik hêv ya ba yahalêm pik êntêk ma avi havathu ya ek yangik abô avanôñ thô. Ma ôpatu ba hayala abô avanôñ êñ intu halañô yenañ abô.”

³⁸ Ma Pailat hanañ, “Abô avanôñ, êñ ma malê te?” Yôv ma hale unyak viyaiñ ba hi hadêñ avômalô Israêl hathak loñbô ma hanañ, “Lêk yaha-lañô abô ba ôpêntêk ma anêñ kambom mi. ³⁹ Ma yahathak yahasopa môlônim lemimhaviñ nena sondabêñ nômbêñ intu anêñ waklavôñ Hale ba Hi ma yahatak anyô koladôñ te ba hi hadêñ môlô. Aêñ ba lemimhaviñ yatak môlô avômalô Israêl unim kiñ êntêk e?”

---

* **18:35:** Jon 1:11

40 Ma elam lôklala, “Yani mi. Otak Balabas!” Balabas ma anyô sêbôk atu ba hik vovak hadêḡ ḡê bêḡbêḡ anêḡ Lom takatu ba eyabiḡ avômalô Israeḡ.

19

Pailat hanaḡ ek nijik Yisu vônô
(*Mat 27:26-31; Mak 15:15-20*)

¹ Yôv ma Pailat hanaḡ ba evali Yisu. ² *Ma ḡê vovak ewa yak lôkmaḡḡiḡ atu ba epesaḡ hatôm kiḡ iniḡ kulunḡ ma ik halôk wakadôk. Ma ewa kiḡ anêḡ kwêv thalaleḡ daim te ma ik hathak yani. ³ Ma i hadêḡ yani ma enaḡ mathalaleḡ, “Waklêvôḡ mavi, avômalô Israeḡ iniḡ kiḡ!” ma epetav yani.

⁴ Ma Pailat hale yaḡḡ hathak loḡbô ma hanaḡ hadêḡ avômalô, “Odaḡô! Tem yanja yani ende yaḡḡ ek yaḡḡik thô êndêḡ môlô nena lêk yahalaḡô abô yôv ba ôpêntêk ma anêḡ kambom mi.” ⁵ Êḡ ma Yisu hale yaḡḡ ma kulunḡ yak lôkmaḡḡiḡ hamô wakadôk ma kwêv thalaleḡ atu hamô liḡkupik. Ma Pailat hanaḡ, “Ôḡḡô yani atu êntêk!”

⁶ Êḡ ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk iniḡ sôp bidonḡ êyê ma elam nena, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

Ma Pailat hanaḡ, “Lêk yahalaḡô abô yôv ba ôpêntêk anêḡ kambom mi! Aêḡ ba môlôda noja ba uḡḡwik vônô esak a!”

⁷ Ma enaḡ viyaḡ, “Anyô êntêk hanaḡ nena yani ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ. Ma yêlôaniḡ abô balabuḡ te hanaḡ nena naḡḡik anyô anêḡ aêḡ vônô.”

---

* 19:2: Luk 23:11

8 Pailat halanô abô êᶇ ba liᶇhaka. 9 *Ma hi unyak kapô ma hanaᶇ hik Yisu liᶇ, “Hôlêm anêᶇ êsê?” Ma donᶇtom Yisu bônônᶇ iyom. 10 Ma Pailat hanaᶇ, “Hôdô onanᶇ yenanᶇ abô viyanᶇ e? Ondanô! Ya ma anyô lôk athêᶇ ba ya hatôm yananᶇ ek nijik o vônô esak a mena yatak o ba nu la. Lêk holanô e?”

11 *Ma hanaᶇ, “Wapômbêᶇ miᶇ hêv athêᶇ bêᶇ êᶇ hadêᶇ o ami êᶇ ma miᶇ hatôm undum nômlate êndêᶇ ya ami. Ba intu ôpatu ba hatak ya halôk bahem hathak yanida anêᶇ auk intu anêᶇ kambom ma bêᶇ anônᶇ ek anêm.”

12 *Pailat halanô abô êᶇ ma habôlêm loᶇondê ek etak Yisu ba ni. Ma donᶇtom Israeᶇ iniᶇ ᶇê bêᶇbêᶇ elam lôklala, “Hotak ôpêntu ba hi, o ma miᶇ kiᶇ Lom iniᶇ anyô te ami! Ôpatu ba hanaᶇ nena yani kiᶇ, êᶇ ma hapôlik hathak Lom iniᶇ kiᶇ.”

13 Pailat halanô abô êᶇ ma hawa Yisu hale yaiᶇ ma halôk hamô anêᶇ loᶇ idum abô. Loᶇ êᶇ elam nena Loᶇ Valu. Ma avômalo Hiblu elam loᶇ êᶇ nena “Gabata”. 14 Habobo waklêvônᶇ biᶇ hadêᶇ wak atu ba avômalo ethak epesanᶇ i ek nêgê waklavônᶇ Hale ba Hi.

Ma Pailat hawa Yisu hale yaiᶇ ma hanaᶇ hadêᶇ avômalo Israeᶇ, “Ôᶇgô, môlônim kiᶇ êntêk.”

15 Ma thêlô elam lôklala, “Nônêm yani vê ek nijik esak a!”

Ma Pailat hanaᶇ, “Yanᶇik môlônim kiᶇ esak alovalanᶇsiᶇ e?”

Ma ᶇê bêᶇbêᶇ êbôk da enanᶇ, “Yêlôaniᶇ kiᶇ intu Lom iniᶇ kiᶇ!”

* 19:9: Mat 27:12 * 19:11: Jon 10:18; Ap 2:23; Lom 13:1

* 19:12: Luk 23:2; Ap 17:7

¹⁶ Êñ ma Pailat hatak Yisu halôk nê vovak bahenñij ek nijik vônô esak alovalañsij ma ewa ba i.

Ik Yisu hathak alovalañsij

(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

¹⁷ Yisu da hawa anêñ alovalañsij ba hi malak viyaiñ ba hayô loñ te atu ba elam nena Lenkadôk Lokwan. Ma avômalô Hiblu elam nena Golgota.

¹⁸ Loñ êñ ma thêlô êthôkwêñ Yisu lôk anyô lokwanju hathak alovalañsij. Anyô yañ hamiñ vi ma yañ hamiñ vi ma Yisu hamiñ malêvôñ.

¹⁹ Pailat hanañ ba eto abô te hathak aselen te ba ik loñ hathak alovalañsij aêntêk,

YISU ANÊÑ NASALET, AVÔMALÔ ISLAEL INIÑ KIÑ

²⁰ Eto abô êñ hathak abô Hiblu lôk abô Lom, ma abô Glik ba intu avômalô bêñ anôñ êyê ba esam abô êñ. Loñ atu ba êthôkwêñ Yisu ma habobo malak lôñ. Ma loñôndê êñ ma avômalô bêñ anôñ ethak elom ba intu esam. ²¹ Israel iniñ nê bêñbêñ êbôk da êyê ma enañ hadêñ Pailat, “Oto aêntêk, ‘Ôpêntêk hanañ nena yanida intu Israel iniñ kiñ.’ Ma miñ oto nena, ‘Israel iniñ kiñ’ ami.”

²² Ma Pailat hanañ, “Dô, abô atu ba lêk yahato yôv ma ênjêk aêñ.”

²³ Nê vovak takatu ba ik Yisu hathak alovalañsij ewa anêñ kwêv lôk sôp ba ibi sam hi ôdôn ayova. Ma nê vovak ewa tomtom ma kwêv te hamô denañ. Kwêv êñ ma idu hathak sôp donjom iyom ma miñ idu hathak sôp doho haviñ ami.

²⁴ Ma nê vovak enañ, “Alalô nato athêñ esak valu ba natak êndôk tase ma nayôkwiñ ek nagê nena opalê enja kwêv êntêk. Ma miñ nakakaviñ ami.”

Thêlô idum aêḡ ek abô atu ba hêk Wapômbêḡ
 anêḡ kapya hik anôḡ nena,
 “Thêlô ibi yenaḡ kwêv sam ba ewa,
 ma ibi valu ek neja yenaḡ kwêv daim.” *Kapya
 Yeḡ 22:18*

Aêḡ ba intu ḡê vovak idum aêḡ.

²⁵ *Ma avi doho imiḡ habobo alovalaḡaḡsiḡ atu
 ba êthôkwêḡ Yisu hathak. Yisu anêḡ talêbô lôk
 talêbô yaô ma Malia Kelopas yanavi, ma Malia
 anêḡ Magadala. ²⁶ *Ma anyô ku atu ba Yisu la-
 haviḡ bêḡ anôḡ hamiḡ habobo. Ma hayê talêbô
 lo anyô ku êḡ ma hanaḡ, “Wakatik, ôpêntu ma
 nalum.” ²⁷ Ma hanaḡ hadêḡ anyô ku atu nena, “Avi
 intu ma lemtambô.” Aêḡ ba ôpêḡ hayabiḡ Malia
 hatôm anêḡ thalaleḡ te hamô yanida anêḡ unyak.

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49)

²⁸ *Ma Yisu hayala nena lêk hadum anêḡ ku yôv
 ma hanaḡ, “Yahathakmuniḡ” ek abô atu ba hamô
 Wapômbêḡ anêḡ kapya injik anôḡ. ²⁹ *Kolopak
 waiḡ maniḡ te hamô ba ewa nômlate hatôm kapôk
 ba eson halôk waiḡ aleba lôthôk. Ma etak hathak
 alokwaḡ thaḡaḡ te anêḡ athêḡ nena “isop” ba êv
 halôk Yisu abôlêk. ³⁰ Hanum vêm ma hanaḡ, “Ku
 lêk yôv.” Êḡ ma laselo haḡḡoli ma hatak dahô ba hi
 ma hama.

³¹ *Wak êḡ ma wak nêpôpêk nômkama ek nêḡê
 Sabat. Ma Sabat êḡ ma waklavôḡ bêḡ te ba Israeḡ
 iniḡ ḡê bêḡbêḡ êdô ek ḡê takatu iniḡ kupik imiḡ

---

* **19:25:** Mat 27:55-56   * **19:26:** Jon 13:23   * **19:28:** Sng
 22:15   * **19:29:** Sng 69:21   * **19:31:** Lo 21:22-23

alovalaŋaŋsiŋ. Ba intu enaŋ hik Pailat liŋ nena nijik veŋiŋlokwaŋ lu ek nema ketheŋ ek nênmê inin kupik vê. ³² Êŋ ma ñê vovak i ma ik anyô yaŋ atu ba êthôkwêŋ haviŋ Yisu valokwaŋ lu. Yôv ma idum aêŋ hadêŋ anyô yaŋ. ³³⁻³⁴ Ma êyô ek Yisu ma êyê nena lêk hama yôv ba intu anyô vovak te habi bayavi hathak kôm ma ketheŋ oyaŋ ma thalaleŋ lôk ŋaŋ haŋgasô. Ma miŋ ik valokwaŋ lu ami. ³⁵ *Ôpatu ba hayê nôm êŋ hanaŋ abô avanôŋ ba hayala nena anêŋ abô ma avanôŋ ba intu hanaŋ bêŋ ek môlô nônmimbiŋ. ³⁶ Nôm takêŋ habitak ek abô te atu ba bôk hêk Wapômbêŋ anêŋ kapy a injik anôŋ nena,

“Tem miŋ nijik yani lokwaŋ te lu ami.” *Etak Ijip 12:46; Namba 9:12; Kapy a Yen 34:20*

³⁷ *Ma

“Tem thêlô nêgê anyô atu ba ibi.” *Sekalaia 12:10*

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56)

³⁸ Josep anêŋ Alimatia bôk halaŋô Yisu anêŋ abô ba hasopa. Ma doŋtom hakô ek Islael inin ñê bêŋbêŋ ba intu havuŋ anêŋ hêvhaviŋ. Ik Yisu hathak alovalaŋaŋsiŋ yôv ma hi hanaŋ hik Pailat liŋ ek enja anêŋ liŋkupik. Ma Pailat halaŋô anêŋ abô ba halôk ma yani hi hawa. ³⁹ *Nikodimus hi haviŋ Josep. Yani ma anyô sêbôk atu ba hi hayê Yisu hadêŋ bôlôvôŋ. Yani hawa kamuŋ ôv mavi ju ba hatak hathak doŋtom ba anêŋ malaiŋ hatôm 30 kilo la. ⁴⁰ Thai epesaŋ ŋama êŋ ba esopa avômalô Islael inin kobom ba ewa Yisu liŋkupik ba etak

---

* **19:35:** Jon 21:24   * **19:37:** ALK 1:7   * **19:39:** Jon 3:1-2

kamuŋ ôv mavi êŋ hathak ma ivuliv siŋ hathak sôp selenŋ. ⁴¹ Ku te hêk habobo loŋ atu ba êthôkwêŋ Yisu hathak. Ku êŋ ma valu abyaŋ lukmuk te hêk ba miŋ bôk êdô ŋama la hêk ami. ⁴² Wak êŋ ma waklavôŋ atu ba avômalô Israeŋ nêpôpêk i ek nêgê Sabat. Ma valu abyaŋ êdô ŋama hêk habobo. Aêŋ ba thai ewa Yisu anêŋ kupik ba i êdô hêk valu abyaŋ êŋ.

20

Yisu haviyô hathak loŋbô

(Mat 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)

¹ Sonda êŋ anêŋ wak te môŋ anêŋ lôkbôk mo-
maŋiniŋ ma Malia anêŋ Magadala hi siô ma hayê
nena lêk ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vê. ² Ma
halaŋviŋ ba hi hadêŋ Saimon Pita thai lôk anyô ku
atu ba Yisu lahaviŋ bêŋ anôŋ ma hanaŋ, “Anyôla
ewa Anyô Bêŋ anêŋ kupik vê hêk siô ba yêlô athôŋ
nena êdô yani hêk êsê.”

³ Êŋ ma thai iviyô ba i siô. ⁴ Thai luvi elanviŋ
ba i ma anyô ku yaŋ atu hamôŋ ek Pita ba hayô
siô môŋ. ⁵ Yani hakôm ba hayê lôv kapô ma hayê
sôp selenŋ takatu ba ivuliv hathak iyom intu hamô.
Ma miŋ habitak hayô valu abyaŋ kapô ami. ⁶ Ma
Saimon Pita havenŋ yam hayô ma habitak hayô
valu abyaŋ kapô ba hi. Ma hayê sôp selenŋ takatu
ba ivuliv hathak ⁷ lôk sôp ivuliv thohavloma siŋ
hathak intu hamô. Sôp ju êŋ intu lêk epesaŋ ba
êdô yaŋ hamô buyaŋ ma yaŋ hamô buyaŋ. ⁸ Êŋ ma
anyô ku yaŋ atu ba hayô siô môŋ hi kapô ma hayê
ba hêhvaviŋ. ⁹ *Ma donjom thai êthôŋ abô atu ba

* 20:9: Sng 16:10; Ap 2:24-32

bôk hanaŋ hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya nena tem injik Yisu liŋ imbiyô ênjêk ŋama esak loŋbô paliŋ.
 10 Yôv ma ŋê ku ju êŋ êvôi malak.

*Yisu hik i thô hadêŋ Malia anêŋ Magadala
 (Mat 28:9-10; Mak 16:9-11; Luk 24:10-11)*

11 Malia halaŋ hamiŋ valu abyaŋ viyaiŋ ma hakôm ba hayê lôv kapô. 12 Ma hayê aŋela ju ba iniŋ kwêv thapuk. Thai êmô loŋ bu atu ba Yisu anêŋ kupik hêk. Yaŋ hamô wakadôk ma yaŋ hamô valuvi.

13 Ma thai enaŋ hik Malia liŋ, “Livôŋ, holaŋ eka?”

Ma hanaŋ, “Anyôla hawa yenaŋ Anyô Bêŋ anêŋ kupik vê ba miŋ yahayala loŋ atu ba êdô hêk ami.”

14 *Hanaŋ aêŋ ma hik i liliŋ ma hayê Yisu hamiŋ ma doŋtom hathôŋ yani paliŋ.

15 Ma Yisu hanaŋ, “Livôŋ, holaŋ eka? Ma hôbôlêm opalê?”

Malia hasoŋ nena yani ma anyô hayabiŋ ku kapô ba hanaŋ, “Livôŋ, howa anêŋ kupik ba hôdô hêk êsê ma onaŋ ek yana yanja.”

16 Ma Yisu hanaŋ, “Malia.”

Ma hasoŋ losauk ba hik i liliŋ ma hanaŋ hathak abô Hiblu nena, “Laboni!” Abô êŋ anêŋ ôdôŋ nena “Kêdôŋwaga.”

17 *Ma Yisu hanaŋ, “Miŋ yahavôha ek Wakamik ami denaŋ ba intu otak ya ma nu êndêŋ yenaŋ ŋê ku ma onaŋ êndêŋ i, ‘Yana ek Wakamik ma môlônim Lemambô. Ma yana ek yenaŋ Wapômbêŋ ma môlônim Wapômbêŋ.’ ”

---

* 20:14: Luk 24:16; Jon 21:4   * 20:17: Lom 8:29; Hib 2:11-12

18 Yôv ma Malia anêᶇ Magadala hi ma hanaᶇ hadêᶇ ᶇê ku nena, “Lêk yahayê Anyô Bêᶇ.” Ma abô takatu ba Yisu hanaᶇ hadêᶇ yani ma hanaᶇ hadêᶇ thêlô haviᶇ.

Yisu hik i thô hadêᶇ ᶇê ku

(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)

19 Sonda êᶇ anêᶇ bôlôvôᶇ ma ᶇê ku ethak doᶇtom. Thêlô êkô ek Israeᶇ iniᶇ ᶇê bêᶇbêᶇ ba intu ik unyak abôlêk siᶇ. Ma Yisu halêm hamiᶇ thêlô malêvôᶇ ma hanaᶇ, “Môlô kapôlômim êᶇjêk labali!” 20 *Ma hik baᶇ kapô lôk baya thô hadêᶇ thêlô. ᶇê ku êyê Anyô Bêᶇ ba leᶇiᶇmavi anôᶇ.

21 Ma hanaᶇ hathak loᶇbô, “Môlô kapôlômim êᶇjêk labali! Yahêv môlô ba u hatôm atu ba Wakamik hêv ya ba yahalêm.” 22 Êᶇ ma hayuv auk hathak thêlô ma hanaᶇ, “Noja Lovak Matheᶇ. 23 *Ma môlô ôêv anyô iniᶇ kambom vê êᶇ ma iniᶇ kambom tem nêᶇ yak. Ma miᶇ ôêv anyô iniᶇ kambom vê ami êᶇ ma iniᶇ kambom tem êᶇmô.”

Yisu hik i thô hadêᶇ Tomas

24 Tomas ma ᶇê ku laumiᶇ ba lahavuju takatu te ba anêᶇ athêᶇ yaᶇ nena Didimus. Yisu hayô ek ᶇê ku vi ma yani miᶇ hamô ami. 25 Êᶇ ma ᶇê ku vi atu enaᶇ hadêᶇ yani, “Yêlô lêk ayê Anyô Bêᶇ yôv!”

Ma Tomas hanaᶇ, “Miᶇ yahayê anêᶇ pôpô atu ba hamô baᶇ lôk yahatak yabahenᶇwasiᶇ halôk yani baya êᶇ ami ma tem miᶇ yanêᶇmimiᶇ ami ma milôk.”

26 Sonda te hale ba hi ma Yisu anêᶇ ᶇê ku ethak doᶇtom hathak loᶇbô ba êᶇmô unyak kapô.

* 20:20: Jon 16:22; 1Jon 1:1   * 20:23: Mat 16:19

Ma Tomas hamô haviņ. Thêlô ik unyak abôlêk sinj ma doņtom Yisu halêm hamiņ thêlô malêvônj ma hanaņ, “Môlô kapôlômim ênjêk labali.” ²⁷ Ma hanaņ hadêņ Tomas, “Nôngô yabahen! Ma ôsôm pôpô êntêk! Ma otak bahemgwasinj êndôk ya baya ek nôngô kôm lavônj. Otak auk thekthekek lôk nôngô esak malem, ma nêmbinij iyom.”

²⁸ Ma Tomas hanaņ, “Yenaņ Anyô Bêņ lôk Wapômbêņ!”

²⁹ *Ma Yisu hanaņ, “Lêk hôyê ba intu hôêvhavinj e? Wapômbêņ tem lamavi esak avômalô takatu ba miņ êyê ami ma doņtom êvhavinj.”

Kapya êntêk anêņ ôdônj

³⁰ Yisu hadum lavônjinj bêņ anônj haviņ ba anêņ nê ku êyê. Ma doņtom miņ yahato abô takêņ halôk kapya êntêk ami. ³¹ *Yahato abô takêntêk ek môlô nônêmbinij nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbêņ anêņ Nakaduņ. Lôk yahato ek môlô nônêmbinij ba noja lôkmala esak anêņ athêņ.

21

Nê ku evov alim bêņ anônj

¹ Yôv ma nê ku êmô kasukthôm atu anêņ athêņ nena Taibelias ma Yisu hik i thô hadêņ i hathak loņbô.* ² Saimon Pita lo Tomas, anêņ athêņ yaņ nena Didimus, ma Nataniel anêņ Kena hêk Galili, ma Sebedi anêņ nakaduņ luvi, ma Yisu anêņ nê ku lokwanju, thêlô sapêņ êmô loņ êņ. ³ *Ma Saimon

* **20:29:** 1Pi 1:8   * **20:31:** Jon 3:15; Lom 1:17; 1Jon 5:13

* **21:1:** Kasuk Galili intu elam athêņ yaņ nena “Taibelias”.

* **21:3:** Luk 5:4-7

Pita hanañ, “Yana yangik alim.” Ma enañ, “Yêlô nasôk nambiñ o.” Êñ ma thêlô i ethak yeñ te ma bôlôvônñ êñ ma êvôn alim te ami.

⁴ Wak hapup ma Yisu hamiñ kasukthôm anêñ dañ. Ma anêñ nê ku êyê yani ma donjom miñ eyala ami.

⁵ Ma Yisu halam, “Aiyañ thêlô! Môlô alim mi, aêñ e?”

Ma enañ, “Intu êñ.”

⁶ Ma hanañ, “Notak yaksen êndôk yeñ vianônñ ma tem môlô noja alim doho.” Idum aêñ ma ewa alim bêñ anônñ ba intu miñ hatôm nêbôn yaksen esak ami.

⁷* Anyô ku atu ba Yisu lahaviñ bêñ anônñ hanañ hadêñ Pita, “Intu ma Anyô Bêñ!” Pita êñ intu bôk habi anêñ kwêv thilibuñ thô ek indum ku. Ma hanañ ôpêñ anêñ abô êñ ma hik hathak lonbô ma hasôn kisi halôk kasukthôm ba hayam ba hi. ⁸ Thêlô ebobo kasukthôm dañ hatôm 90 mita la ma nê ku vi êmô yeñ ba êvôn yaksen haveñ yam ma Pita hayam hamôn. ⁹ Thêlô êlêm ethak liñdañ ma êyê atum te hathañ hamô ma Yisu habôk alim lôk polom.

¹⁰ Ma Yisu hanañ, “Alim doho êlêm!”

¹¹* Ma Saimon Pita hayô hathak yeñ ma havôn yaksen halêm hathak liñdañ. Yaksen êñ putup hathak alim daim lomaloma hatôm 153. Ma yaksen miñ hatip ami. ¹² Ma Yisu hanañ, “Nôlêm ongwan alim!” Thêlô lêk eyala nena yani ma Anyô Bêñ ba êkô ba te miñ hanañ nena, “O ma opalê?” ami. ¹³ Ma Yisu hawa polom ba hi hêv hadêñ thêlô

---

* **21:7:** Mat 14:29; Jon 13:23   * **21:11:** Luk 5:6

ma hadum aêḡ hathak alim. ¹⁴*Êntêk ma bôlôḡ te lô atu ba haviyô hathak loḡbô ba hik i thô hadêḡ anêḡ ḡê ku.

Yisu hapesaḡ abô haviḡ Pita

¹⁵ Eyaḡ nôḡ yôv ma Yisu hanaḡ hadêḡ Saimon Pita, “Saimon, Jon anêḡ nakaduḡ, anêḡ lemhaviḡ ya ma bêḡ hamôḡ ek ḡê ku vi mena mi e?”

Ma Pita hanaḡ, “Intu êḡ. Anyô Bêḡ, hoyala nena yalenḡhaviḡ o bêḡ anôḡ.”

Ma Yisu hanaḡ, “Ombakôḡ yenaḡ boksipsip nali sapêḡ.”

¹⁶*Ma hanaḡ hathak loḡbô, “Saimon, Jon anêḡ nakaduḡ, lemhaviḡ ya e?”

Ma Pita hanaḡ, “Intu êḡ. Anyô Bêḡ, hoyala nena yalenḡhaviḡ o.”

Ma Yisu hanaḡ, “Oyabiḡ yenaḡ boksipsip.”

¹⁷ Ma hanaḡ bôlôḡ te lô “Saimon, Jon anêḡ nakaduḡ, lemhaviḡ ya e?”

Yisu lêk hanaḡ hik Pita liḡ hatôm bôlôḡ lô nena “Lemhaviḡ ya e?” ba Pita kapô malaiḡ ma hanaḡ, “Anyô Bêḡ, o hoyala nôḡkama sapêḡ ba hoyala nena yalenḡhaviḡ o.”

Ma Yisu hanaḡ, “Ombakôḡ yenaḡ boksipsip.

¹⁸ Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ o. Sêbôk ba hôḡmô anyô muk denaḡ ma oda hothak huik kwêv ma hu hatôm odanêḡ lemhaviḡ. Ma doḡtom hoyalôv ma tem nêḡ bahem ek anyô yaḡ injik anêḡ kwêv ma endom o ek nu loḡ atu ba miḡ lemhaviḡ nu ami.” ¹⁹*Yisu hanaḡ abô êḡ ek injik loḡôndê atu ba Pita tem ema esak ek nêḡ athêḡ lôkmaḡḡḡ êndêḡ

* **21:14:** Jon 20:19,26
16:24-25; 2Pi 1:14

* **21:16:** Ap 20:28

* **21:19:** Mat

Wapômbêḡ. Yôv ma Yisu hanaḡ hadêḡ Pita, “Osopa ya!”

²⁰ *Pita hik i liliḡ ma hayê anyô ku atu ba Yisu lahaviḡ bêḡ anôḡ hasopa thai. Ôpatu ba hayaḡ nôḡ hamô ma hakithiḡ Yisu ba hanaḡ, “Anyô Bêḡ, opalê intu tem enaḡ o bêḡ?”

²¹ Ma Saimon Pita hayê ôpêḡ ma hanaḡ, “Anyô Bêḡ, anyô êntêk tem êpôm malê?”

²² Ma Yisu hanaḡ, “Yalenḡhaviḡ nena ôpêḡ tem êmô endeba yandealêḡ am, o Pita miḡ anêḡ nôḡmlate ami. Mi. Osopa ya iyom.” ²³ Ma abô êḡ hi mayaliv ba ḡê takatu ba esopa Yisu elanô haviḡ ba eson nena anyô ku êḡ tem miḡ ema ami. Yisu hanaḡ nena êmô endeba yani endelêḡ am, ma miḡ Pita anêḡ nôḡmla ami. Ma doḡtom miḡ hanaḡ hathak ôpêḡ anêḡ ḡama ami.

²⁴ *Anyô ku atu ba hanaḡ nôḡ takêḡ bêḡ ba hato halôk kapya êntêk intu yêlô ayala nena anêḡ abô ma avanôḡ.

²⁵ *Yisu hadum ku lomaloma bêḡ anôḡ haviḡ. Pik ma yaôna ba yakô miḡ hatôm nêḡndô kapya nôḡmbêḡ atu ba eto lôkthô êmô ami.

---

* **21:20:** Jon 13:23-25   * **21:24:** Jon 19:35   * **21:25:** Jon 20:30

xcv

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini
copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a